

POLOONUS

Zeitschrift für die polnische Sprache und den europäischen Dialog
Czasopismo na rzecz języka polskiego i europejskiego dialogu

SCHWERPUNKT
SACHSEN-
NIEDERSCHLESIEN

**Polnisch-sächsische
Union des 18. Jh.s**

VERBINDUNGSBÜRO
DES FREISTAATES
SACHSEN IN BRESLAU

**Gespräch mit
Steffen Möller**

**Inspiration
Riesengebirge**

TAPAC ШЕВЧЕНКО

**Sachsen und Polen
Tausend Jahre
Nachbarschaft**

Inhaltsverzeichnis / Spis treści

GELEITWORT / OD REDAKCJI / *Gunnar Hille* — **2**

GESPRÄCH / ROZMOWA

Steffen Möller im Gespräch mit KoKoPol / Steffen Möller w rozmowie z KoKoPol / *Gunnar Hille* — **4**

SACHSEN-NIEDERSCHLESIE / SAKSONIA-DOLNY ŚLĄSK

Die sächsisch-polnische Grenzregion als Kontaktzone

Polsko-saksoński region przygraniczny jako strefa kontaktu / *Katharina Schuchardt* — **10**

///

Zusammenarbeit und interkulturelle Kompetenzen. Zur Rolle der Sprachen

in der grenzüberschreitenden Gewerkschaftsarbeit

Współpraca i kompetencje interkulturowe. O roli języków w ponadgranicznej działalności związkowej

/ *Wolfgang Nicht* — **14**

///

Paradiplomatie im Grenzgebiet zwischen Niederschlesien und Sachsen

Paradyplomacja na pograniczu pomiędzy Dolnym Śląskiem i Saksonią / *Bartłomiej Ostrowski* — **18**

///

Das Verbindungsbüro des Freistaates Sachsen in Breslau

Biuro Łącznikowe Wolnego Państwa Saksonii we Wrocławiu / *Thomas Guddat* — **22**

///

Wissen baut Brücken in der Grenzregion Polen-Sachsen: EU unterstützt Austausch

Wiedza buduje mosty na pograniczu Polska-Saksonia: UE wspiera wymianę / *Franziska Lauer* — **26**

UKRAINE / UKRAINA

Das Ukrainische im Kreis der slavischen Sprachen / Ukraiński w kręgu języków słowiańskich / *Roland Marti* — **30**

///

Тарас Шевченко [Taras Ševčenko] / *Walter Koschmal* — **33**

///

Заповіт [Zarovit] / Vermächtnis / Dziedzictwo / *Тарас Шевченко [Taras Ševčenko]* — **35**

WISSENSWERTES / WARTO WIEDZIEĆ

Sachsen und Polen – Tausend Jahre Nachbarschaft / Polska i Saksonia – tysiąc lat sąsiedztwa /

Aleksander-Marek Sadowski — **36**

///

Verflechtung und Kommunikation zwischen Polen und Sachsen am Beispiel

der polnisch-sächsischen Union des 18. Jh.s

Powiązania i komunikacja między Polską i Saksonią na przykładzie unii polsko-saskiej w XVIII w.

/ *Joachim Schneider* — **40**

SCHULE UND GESELLSCHAFT / SZKOŁA I SPOŁECZEŃSTWO

Klaudyna Droske, die neue Leiterin der Geschäftsstelle der Polonia in Berlin

Klaudyna Droske, nowa dyrektor Biura Polonii w Berlinie / *Klaudyna Droske* — **44**

///

Neuer Koordinator der Bundesregierung für die deutsch-polnische Zusammenarbeit

Nowy koordynator rządu federalnego ds. współpracy polsko-niemieckiej / *Gunnar Hille* — **47**

///

Polnisch als Herkunftssprache in Deutschland

Polski jako język odziedziczony w Niemczech / *Jolanta Tambor* — **48**

BERICHTE UND ANKÜNDIGUNGEN / SPRAWOZDANIA I ZAPOWIEDZI

Die Emil-Krebs-Ausstellung in Gorzów Wielkopolski / Wystawa o Emilu Krebsie w Gorzowie Wielkopolskim

/ *Eckhard Hoffmann* — **54**

///

„Polski jest fajny“ – Lehrerfortbildung zur polnischen Sprache und Berücksichtigung von Polen im Unterricht

„Polski jest fajny“ – szkolenie nauczycieli w zakresie języka polskiego i uwzględniania polskich tematów na lekcjach

/ *Magdalena Telus* — **55**

UNSERE GALERIE / NASZA GALERIA

Inspiration Riesengebirge. Eine Ausstellung am Schlesischen Museum zu Görlitz

Inspiracja Karpaty. Wystawa w Muzeum Śląskim w Görlitz / *Johanna Brade* — **56**

REDAKTION / REDAKCJA — **59**

Geleitwort / Od redakcji

GUNNAR HILLE

DE

„Für eure und unsere Freiheit“

Viel ist geschrieben worden zu Putins Angriffskrieg auf die unabhängige Ukraine, der beim Verfassen dieser Zeilen noch immer andauert. Auf tragische Weise wird die Ukraine in diesen Wochen zur Ikone europäischer Sehnsucht nach einem Leben in Frieden und Freiheit. Für die Polen im In- und Ausland wiederholt sich die Geschichte: Oft genug zogen polnische Migranten durch die sächsischen Städte auf der Flucht nach niedergeschlagenen Aufständen gegen den russischen Zaren. „Für eure und unsere Freiheit“ lautete 1832 die Begrüßung in Dresden und Leipzig. In Dresden schrieb Adam Mickiewicz den dritten Teil des National-dramas „Ahnenfeier“ („Dziady“). Dass Putins Angriff auf die Ukraine gleichzeitig ein Angriff auf das freie, selbstbestimmte Europa ist, zeigt mehr denn je die Notwendigkeit einer einheitlichen, rechtsbasierten Ordnung nicht nur der EU-Staaten, sondern des gesamten Europas. Doch wie ist das zu erreichen?

Dass einzelne Länder in der Vergangenheit zumeist aus innenpolitischem Machtkalkül europäische Werte in Frage stellten, ja sogar als schädlich verteufelten, wissen wir spätestens seit dem Beginn der Brexit-Diskussion. Und die Versuche Orbans und weiterer „illiberaler Demokraten“, die EU für alle Probleme verantwortlich zu machen, sich selbst aber die – meist EU-finanzierten – Erfolge zu eigen zu

PL

„Za wolność naszą i waszą“

Wiele już napisano na temat agresji Putina na niepodległą Ukrainę, która w chwili pisania tego tekstu wciąż trwa. W tych dniach i tygodniach Ukraina staje się tragiczną ikoną europejskiej tęsknoty za życiem w pokoju i wolności. Dla Polaków w kraju i za granicą powtarza się historia: wiele razy polscy uchodźcy ciągnęli przez miasta Saksonii, uciekając po upadających powstaniach przeciwko rosyjskiemu carowi. W Dreźnie i Lipsku witano ich hasłem „Za wolność naszą i waszą“. To w Dreźnie Adam Mickiewicz napisał trzecią część „Dziadów“, polskiego dramatu narodowego (1832). To, że atak na Ukrainę jest jednocześnie atakiem na wolną, samostanowiącą Europę, wskazuje bardziej niż kiedykolwiek na potrzebę stworzenia jednolitego, opartego na prawach porządku, nie tylko w państwach Unii Europejskiej, ale i w całej Europie. Jak zatem można to osiągnąć?

Już od początku dyskusji o Brexicie wiemy, że w przeszłości poszczególne kraje kwestionowały wartości europejskie, a nawet uznawały je za szkodliwe, głównie z powodu wewnętrznych kalkulacji politycznych. Próby Orbana i innych „nieliberalnych demokratów“, by obwiniać Unię Europejską za wszystkie problemy, jednocześnie podkreślając własne – w większości finansowane przez Unię – sukcesy, będą w podręcznikach historii zasługiwać raczej jedynie na przypis. Zwłaszcza my, Niemcy, musimy zachować tutaj pokorę.

machen, werden den Geschichtsbüchern eher eine Fußnote abverlangen. Doch müssen gerade wir Deutsche ganz demütig bleiben, auch in unserem Land wurde stets auf „die in Brüssel“ und die „Brüsseler Bürokratie“ verwiesen, wenn es in einem Bundesland nicht rund lief. Dass man dabei in Kauf nahm, das historische europäische Einigungsprojekt leichtfertig sturmreif zu schießen, schien selbst manchen Länderfürst nicht anzufechten, solange seine Wiederwahl damit sicherer wurde.

Was kann nun ein kleines Institut wie das Kompetenz- und Koordinationszentrum Polnisch in dieser politischen Großkrise tun? Ganz einfach, es muss seinen Weg fortsetzen und tagtäglich dafür arbeiten, dass der letzte Eiserne Vorhang zwischen Deutschen und Polen, nämlich der sprachlich-kulturelle, löcheriger wird. Wir müssen weiterhin für eine höhere Akzeptanz der polnischen Sprache sorgen: in der deutschen und europäischen Gesellschaft, in den Schulen und Akademien, in den zivilgesellschaftlichen Einrichtungen, bei kommunalen und sonstigen institutionellen Partnerschaften. Wir müssen Interesse bei den westlichen Partnern Polens für dessen Kultur, für seine Wirtschaft, für seine Errungenschaften auf vielfältigem Terrain wecken. Dazu benötigen wir natürlich auch und gerade die Unterstützung unserer polnischen Partner, von der jeweiligen Regierung bis hin zum Individuum. Nicht das Trennende, das Einende gilt es in diesen Kriegszeiten zu benennen und hervorzuheben.

Und dieses Ziel wollen wir in dem vorliegenden Heft 5 unserer Zeitschrift für die polnische Sprache und den europäischen Dialog anstreben, in dessen Zentrum die Zusammenarbeit zwischen Sachsen und Niederschlesien, aber auch mit anderen Teilen Polens steht. Dabei werden wir Rückblicke in die Geschichte wagen und den aktuellen Stand der Zusammenarbeit sowie die weiteren Perspektiven gerade auch mit Blick auf die sprachlich-kulturellen Fragen beleuchten.

Fest steht jedoch: Nur wenn Europa als Gemeinschaft seine über Jahrhunderte hart und vielfach blutig erkämpften Werte pflegt, kann es sich der Widersacher mit autoritärem Hintergrund erwehren. Gerade Polen, dem wir in Deutschland zu einem großen Teil unsere wiedergefundene Einheit zu verdanken haben, spielt dabei eine zentrale Rolle. Eine Beachtung der europäischen Werte, zu denen sich bei EU-Beitritt alle Staaten verpflichtet haben, und der damit erst mögliche Dialog auf Augenhöhe sind wichtige Voraussetzungen für ein starkes, widerstandsfähiges Europa.

Gunnar Hille, Leiter KoKoPol

W naszym kraju także, gdy nie działa się dobrze, mówiono o „tych z Brukseli” i o „brukselskiej biurokracji”. Przy tym jakoś nikomu – nawet udzielnym włodarzom krajów związkowych – nie przeszkadzało, że w ten sposób lekką ręką wystawiano na ostrzał historyczny projekt zjednoczenia Europy, o ile tylko zwiększało to prawdopodobieństwo reelekcji.

Co może więc zrobić taka mała instytucja, jaką jest Centrum Kompetencji i Koordynacji Języka Polskiego, w obliczu tak poważnego kryzysu politycznego? To proste – musi nadal iść swoją drogą i każdego dnia dążyć do tego, by ostatnia żelazna kurtyna między Niemcami a Polakami, czyli kurtyna językowo-kulturowa, stawała się coraz mniej szczelna. Musimy nadal zabiegać o większą akceptację języka polskiego: w społeczeństwie niemieckim i europejskim, w szkołach i na uczelniach, w samorządach, w partnerstwach komunalnych i innych instytucjach. Musimy wzbudzać zainteresowanie zachodnich sąsiadów polską kulturą, gospodarką i polskimi osiągnięciami na wielu płaszczyznach. W tym celu potrzebujemy oczywiście także wsparcia ze strony naszych polskich partnerów, od rządu poczynając, a na obywatelach kończąc. W czasach wojny należy nazywać i podkreślać nie te rzeczy, które nas dzielą, a te, które nas łączą.

Właśnie taki cel przyświeca niniejszemu 5. numerowi naszego czasopisma na rzecz języka polskiego i europejskiego dialogu, który koncentruje się na współpracy między Saksonią i Dolnym Śląskiem, ale także innymi częściami Polski. Spojrzymy przy tym wstecz na historię i przeanalizujemy obecny stan współpracy oraz perspektywę na przyszłość, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii językowych i kulturowych.

Jedno jest pewne: tylko wtedy, gdy Europa jako wspólnota będzie pielegnować swoje wartości, o które przez wieki toczyła ciężką i często krwawą walkę, będzie w stanie obronić się przed przeciwnikami o autorytarnych zapędach. Zwłaszcza Polska, której w dużej mierze my, Niemcy, zawdzięczamy naszą na nowo odkrytą jedność, odgrywa tu kluczową rolę. Poszanowanie wartości europejskich, do czego zobowiązały się wszystkie państwa w momencie przystąpienia do Unii Europejskiej, oraz partnerski dialog, stanowią istotny warunek silnej, potrafiącej się bronić Europy.

Gunnar Hille, Dyrektor KoKoPol

Gespräch / Rozmowa

STEFFEN MÖLLER IM GESPRÄCH MIT KOKOPOL

STEFFEN MÖLLER W ROZMOWIE Z KOKOPOL

GUNNAR HILLE

DE

Lieber Steffen, Du hast mit Deinen Büchern und Deinen Auftritten in Deutschland sehr viele Kenntnisse über unser östliches Nachbarland verbreitet. Kannst Du Unterschiede in der deutschen Wahrnehmung von Polen in den letzten zwei Jahrzehnten und heute feststellen?

Ja und nein. Nein, denn ich weiß noch, dass ich 2008 einmal eine Statistik gesehen habe, derzufolge 70 Prozent aller Deutschen noch nie in Polen waren. Ob sich diese Zahl heute, vierzehn Jahre später, dramatisch verändert hat, bezweifle ich, zumindest nicht in Westdeutschland. Ja, weil sich die Lage Polens auf der gefühlten Weltkarte der Deutschen geändert hat. Der Fokus liegt heute auf Gebieten wie Afghanistan oder Nordafrika. Im Vergleich dazu wirkt Polen nicht mehr exotisch, sondern sehr nah.

Welche Gründe mag es haben, dass die Deutschen ihr Nachbarland so weitgehend ignorieren?

Der Hauptgrund ist vermutlich ganz simpel. Polen hat den großen Nachteil, dass es zu nah an Deutschland liegt und auch nicht mit heißer Sonne punkten kann. Ein anständiger Urlaub fängt für viele Leute bei sechs Stunden Flugzeit an. Zumindest bis zur Pandemie war es so. Und während der Pandemie tauchte dann das Wort „Hochrisikogebiet“ für Polen auf – auch kein gutes Marketing.

Du selbst wohnst ja längst in Polen mit einem zweiten Wohnsitz, bist dort zu Hause und seit langem sehr bekannt. Deine hervorragende Kenntnis der polnischen Sprache war dabei bestimmt hilfreich. Kannst Du Dich an Situationen erinnern, wo Du Deine Polnischkenntnisse als „Türöffner“ erlebt hast? Wo Menschen überrascht und erfreut waren von Deinem Polnisch?

Ja natürlich, das begann schon beim ersten Sprachkurs 1993 in Krakau. Es war unglaublich, wie freundlich die Verkäuferin mein Radebrechen aufgenommen hat. Als westlicher Ausländer hatte man damals eh schon einen dicken Pluspunkt. Wenn man dann noch Kuchen auf Polnisch bestellen konnte, haben sie mich fast umarmt. Heute werde ich im deutschen Verwandtenkreis oft zu Rate gezogen, wenn es etwas mit den polnischen Altenpflegerinnen zu besprechen gibt.

Was bedeutet das für Dich, in zwei Sprachen zu leben und zu arbeiten – sind beide Sprachen gleichzeitig präsent? Praktizierst Du Sprachvergleich und ggf. wann und wofür? Passiert es Dir, Sätze in einer Sprache zu beginnen und mitten im Satz die Sprache zu wechseln? Hast Du schon Deine deutschen Freunde oder z.B. die Verkäuferin in einem deutschen Geschäft auf Polnisch angesprochen und wie waren ggf. die Reaktionen?

Steffen Möller, Foto: Sebastian Blatau

Ja, da ich jeden Monat zwischen Berlin und Warschau pendele, kommt es in den ersten Stunden nach der Ankunft vor, dass ich an der Supermarktkasse „dziękuję“ statt „danke“ sage. Außerdem lese ich jeden Tag polnische Nachrichtenportale. Wenn dann gerade in diesem Moment jemand in den Raum kommt, wende ich mich häufig auf Polnisch an sie oder ihn. Ich weiß noch, wie arrogant ich als Schüler die Austauschschüler fand, die nach einem Jahr in Amerika nach Wuppertal zurückkamen und immer wieder englische Wörter einstreuten. Das kam mir affig vor. Aber natürlich war ich auch wahnsinnig neidisch. Eine andere Sprache gut zu beherrschen ist so imposant, wie wenn jemand ein Musikinstrument gut spielt.

Wir haben in Deutschland eine reiche Tradition an slavistischer und historischer Polen-Forschung. Dennoch war das Interesse an Polen insgesamt eher gering. Du setzt Dich dafür ein, durch Deine subjektive Wahrnehmung von Stärken und Schwächen bei Deutschen und bei Polen mit viel (Selbst-)Ironie das Eis zu brechen. Was können wir noch tun, um mehr Deutschen Polen und möglichst auch die polnische Sprache und Kultur näher zu bringen?

Tja, wenn ich das so genau wüsste, ich versuche es ja nun auch schon seit fast zwanzig Jahren. Nach meiner Erfahrung gibt es bestimmte Leute, die man niemals erreicht. Sie interessieren sich prinzipiell nur für Länder mit „Prestige“, also westliche Länder. Die Polen selbst sind da übrigens auch nicht anders. Welcher Pole würde sich schon für ein östliches Nachbarland interessieren? Es sind meist diejenigen, die auch in anderen Lebensbereichen gegen den Strom schwimmen, also lieber in Kasachstan Urlaub machen statt in Saint-Tropez.

Du warst erstmals bei KoKoPol anlässlich einer Fachtagung über Städtepartnerschaften. Wie siehst Du die Perspektiven der zivilgesellschaftlichen Zusammenarbeit? Und welche Rolle können dabei die Partnersprachen spielen?

Das ist zwangsläufig eine sehr asymmetrische Geschichte. Es gibt sehr viele Polen, die Deutsch lernen (Polen ist schließlich weltweit das Land mit den meisten Deutschlernern) und sehr wenige Deutsche, die Polnisch lernen. Ob sich das je ändern wird? Ich glaube nicht. Bis wir eines Tages dann alle nur noch Englisch sprechen.

Die Instrumentalisierung alter Gräben zwischen Polen und Deutschen für innenpolitische Zwecke macht uns allen das Brückenbauen nicht einfacher. Gibt es eine Parole, die wir beherzigen sollten?

Ja, gibt es. Vergesst die Politik. Nicht, weil sie unwichtig ist, sondern weil wir auf sie keinen Einfluss haben. Gestaltet den Alltag. Fahrt in den Urlaub nach Polen, auch wenn euch die Regierung dort derzeit vielleicht nicht so gut passt.

Vor kurzem hat der polnische Sejm die Mittel für die Förderung des Deutschen als Minderheitensprache in Polen gekürzt. Diese Mittel sollten nun der Förderung der polnischen Sprache in Deutschland zugutekommen. Ist das in Deinen Augen der richtige Weg?

Das finde ich natürlich nicht so clever, denn Sprachunterricht zu kürzen, ist am Ende immer ein Eigentor. Die betroffenen Menschen werden wütend und kapseln sich stärker in ihrer Nische ab, weil sie sich von der Mehrheit abgelehnt fühlen. Das Gleiche gilt natürlich auch für die deutsche Regierung. Man sollte den großen ausländischen Gruppen im Land – Türken und Polen sind die beiden größten in Deutschland – das Gefühl geben, dass man ihre Sprache fördern möchte. Dadurch werden Parallelgesellschaften verhindert.

Sachsen ist der Schwerpunkt dieser Ausgabe. In einem Gespräch hast Du erwähnt, dass Du einen besonderen Bezug zu Görlitz hättest. Wie das?

Mein Vater ist in Görlitz geboren, denn mein Großvater Heinrich Möller war in Görlitz mehr als zwanzig Jahre lang Pfarrer an der Kreuzkirche. Als ich vor einigen Jahren einen Auftritt in der Brauerei hatte, stand plötzlich eine ganze Stuhlreihe auf: Ehemalige Konfirmanden meines Großvaters, die von ihm 1954 konfirmiert worden waren. Sie hatten sich verabredet, um den Enkel ihres alten Pfarrers zu erleben. Hat mich sehr gerührt!

Steffen Möller, in Deutschland wie in Polen gleichermaßen bekannter Buchautor, Schauspieler, Kabarettist, unterstützt inhaltlich und ideell unsere Arbeit für die Popularisierung der polnischen Sprache in Deutschland und Europa. Er hat im vergangenen Sommer am Rande einer Fachtagung über deutsch-polnische Städtepartnerschaften in St. Marienthal für und mit KoKoPol vier Filmclips gedreht unter dem Titel „Polnisch lernen mit Steffen Möller“ (www.kokopol.eu/filme/).

Am Abend des 17.06.21, dem 30. Jahrestag des Deutsch-Polnischen Nachbarschaftsvertrags, hat er zudem auf liebevoll ironisierende Weise und wie gewohnt sehr kenntnisreich die deutsch-polnischen Verbindungen betrachtet. KoKoPol freut sich, Steffen Möller auch in diesem Jahr im Internationalen Begegnungszentrum St. Marienthal wiederzusehen. Und wir danken Steffen, dass er uns in diesem Schrift-Interview ein paar Einblicke in seine Sicht auf das deutsch-polnische Verhältnis gewährt hat.

Steffen Möller bei der Abendveranstaltung während der KoKoPol-Fachtagung zu deutsch-polnischen Städtepartnerschaften in St. Marienthal am 17.06.2021 / Steffen Möller podczas wieczoru autorskiego na konferencji KoKoPol o polsko-niemieckich partnerstwach miast w St. Marienthal 17.06.2021
Foto: Matthias Wehnert

PL

Drogi Steffenie, poprzez swoje książki i występy w Niemczech przekazałeś nam ogromną wiedzę o naszych wschodnich sąsiadach. Czy potrafisz wskazać różnice, które zaszły w niemieckim postrzeganiu Polski na przestrzeni ostatnich dwóch dekad?

Tak i nie. Nie, bo pamiętam, że w 2008 roku widziałem statystykę, według której 70 procent wszystkich Niemców nigdy nie było w Polsce. Wątpię, czy ta liczba zmieniła się dramatycznie dzisiaj, czternaście lat później, przynajmniej nie w Niemczech Zachodnich. A tak, bo zmieniła się pozycja Polski na postrzeganej przez Niemców mapie świata. Obecnie skupiamy się na obszarach takich jak Afganistan czy Afryka Północna. W porównaniu z tym Polska nie wydaje się już tak egzotyczna, lecz raczej bardzo bliska.

Jakie są powody, dla których Niemcy tak bardzo ignorują kraj swoich wschodnich sąsiadów?

Główny powód jest prawdopodobnie dość prosty. Polska ma tę wielką wadę, że leży zbyt blisko Niemiec i nie może zaoferować niezawodnej słonecznej pogody. Dla wielu ludzi porządne wakacje zaczynają się od sześciogodzinnego lotu. Przynajmniej tak było do czasu pandemii. Podczas pandemii pojawiło się także określenie dla Polski jako „obszaru wysokiego ryzyka”. To też niezbyt dobry marketing.

Ty sam mieszkasz właściwie już częściowo w Polsce, można powiedzieć, że to twój drugi dom. Jesteś też tam od dawna bardzo znany i popularny. Twoja biegła znajomość języka polskiego z pewnością ci

w tym pomogła. Czy możesz przypomnieć sobie takie sytuacje, w których twoja znajomość polskiego otwierała przed tobą drzwi? Gdy ludzie byli zaskoczeni i uradowani tym, że znasz polski?

Tak, oczywiście. To zaczęło się już od mojego pierwszego kursu językowego w Krakowie w 1993 roku. To było wprost niewiarygodne, jak miła była sprzedawczyni, słysząc, jak usiłuję powiedzieć coś po polsku. Jako obcokrajowiec z Zachodu miało się wtedy i tak duży plus już na starcie. Gdy jeszcze się do tego potrafiło zamówić ciastko po polsku, to napotykało się na niezwykłą serdeczność. Dziś często w kręgu niemieckich krewnych pytają mnie o radę, gdy trzeba coś omówić z polskimi pielęgniarzami, które opiekują się naszymi seniorami.

Co to znaczy dla Ciebie – mieszkać i pracować w dwóch językach? Czy oba języki są obecne jednocześnie? Czy ćwiczysz porównywanie języków i jeśli już, to kiedy i po co? Czy zdarza Ci się zaczynać zdanie w jednym języku i zmieniać język w połowie zdania? Czy zdarzyło ci się już odezwać po polsku do swoich niemieckich znajomych lub np. ekspedientki w niemieckim sklepie, a jeśli tak, to jakie były reakcje?

Tak, jako że średnio co miesiąc zmieniam miejsce pobytu z Berlina na Warszawę i odwrotnie, w pierwszych godzinach po przyjeździe zdarza mi się czasami powiedzieć „dziękuję” zamiast „danke”, np. przy kasie w supermarkecie. Na co dzień czytam też polskie portale informacyjne i jeśli ktoś w tym momencie wchodzi do pokoju, często zwracam się do niego po polsku. Wciąż pamiętam, jak bardzo aroganccy wydawali mi się studenci z wymiany, którzy wrócili do Wuppertalu po roku spędzonym w Ameryce i ciągle wrzucali angielskie słowa do konwersacji. Wydawało mi się to idiotyczne. Ale oczywiście byłem też niesamowicie zazdrosny. Bo dobra znajomość innego języka jest tak samo imponująca, jak np. umiejętność gry na instrumencie muzycznym.

Mamy w Niemczech bogatą tradycję badań slawistycznych i historycznych nad Polską. Mimo to ogólne zainteresowanie Polską było raczej niewielkie. Z dużą dozą (auto)ironii starasz się przełamywać lody swoim subiektywnym postrzeganiem mocnych i słabych stron Niemców i Polaków. Co jeszcze możemy zrobić, aby przybliżyć Niemcom Polskę i – jeśli to możliwe – język i kulturę polską?

Cóż, gdybym tak dokładnie to wiedział... Próbuję przecież to osiągnąć już od prawie dwudziestu lat! Z mojego doświadczenia wynika, że są osoby, do których nigdy nie uda się dotrzeć. W zasadzie interesują je tylko kraje z „prestżem”, czyli kraje Zachodu. Nie inaczej jest w przypadku samych Polaków. Który z nich byłby zainteresowany krajem sąsiadującym z Polską na wschodzie? Chodzi więc głównie o tych, którzy także w innych dziedzinach życia nie kroczą utartymi ścieżkami i wolą wyjechać na wakacje np. do Kazachstanu zamiast do Saint-Tropez.

Po raz pierwszy byłeś w KoKoPol z okazji konferencji dotyczącej partnerstwa miast. Jak postrzegasz perspektywy współpracy społeczeństwa obywatelskiego? Jaką rolę mogą odegrać w tym języki partnerskie?

Jest to niewątpliwie bardzo zawiła i niesymetryczna historia. Jest bardzo wielu Polaków, którzy uczą się języka niemieckiego (Polska jest zresztą krajem z największą liczbą uczących się niemieckiego na świecie), i bardzo niewielu Niemców, którzy uczą się polskiego. Czy to się kiedyś zmieni? Nie sądzę. Do czasu, aż pewnego dnia wszyscy będziemy mówić tylko po angielsku.

Instrumentalizacja dawnych konfliktów między Polakami a Niemcami dla celów polityki wewnętrznej nie ułatwia nikomu z nas budowania mostów. Czy jest jakieś hasło, które powinniśmy wziąć sobie do serca?

Owszem: Zapomnijcie o polityce. Nie dlatego, że jest nieważna, ale dlatego, że nie mamy na nią wpływu. Zamiast tego kształtujcie codzienność. Wyjedźcie na wakacje do Polski, nawet jeśli tamtejszy rząd może Wam obecnie nie odpowiada.

Niedawno Sejm RP obciął fundusze na wsparcie języka niemieckiego jako języka mniejszości w Polsce. Środki te mają zostać przeznaczone na promocję języka polskiego w Niemczech. Czy Twoim zdaniem jest to właściwy kierunek?

Oczywiście nie wydaje mi się to zbyt rozsądne, ponieważ w ostatecznym rozrachunku redukcja zajęć językowych jest zawsze strzałem do własnej bramki. Osoby dotknięte tym problemem wpadają w złość i bardziej izolują się w swojej niszy, ponieważ czują się odrzucone przez większość. To samo dotyczy oczywiście także działań niemieckiego rządu. Powinno się dać odczuć dużym grupom obcokrajowców w kraju – Turcy i Polacy to dwie największe grupy w Niemczech – że chce się promować ich język. Zapobiegnie to powstawaniu społeczeństw równoległych.

Tematem przewodnim tego wydania jest Saksonia. W jednym z wywiadów wspomniałeś, że jesteś szczególnie związany z Görlitz. Dlaczego?

Mój ojciec urodził się w Görlitz, ponieważ mój dziadek Heinrich Möller był przez ponad dwadzieścia lat pastorem w Kościele Świętego Krzyża w Görlitz. Kilka lat temu, podczas mojego występu w tamtejszym browarze, cały rząd nagle powstał z krzesel: zaszczylicili mnie byli konfirmanci mojego dziadka, którzy zostali przez niego konfirmowani w 1954 r. Umówili się na spotkanie z wnukiem swojego dawnego pastora. Bardzo mnie to wzruszyło!

Steffen Möller, pisarz, aktor i artysta kabaretowy, znany równie dobrze w Niemczech, jak i w Polsce, wspiera naszą pracę na rzecz popularyzacji języka polskiego w Niemczech i w Europie. Ubiegłego lata, w czasie specjalistycznej konferencji na temat polsko-niemieckiego partnerstwa miast w St. Marienthal nakręcił dla KoKoPol cztery klipy filmowe, zatytułowane „Nauka polskiego ze Steffenem Möllerem” (www.kokopol.eu/filme/).

Wieczorem 17 czerwca 2021 r., w 30. rocznicę podpisania polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie, przyjrzał się również powiązaniom polsko-niemieckim – w sposób pełen życzliwości, ale i ironii, jak zwykle wykazując przy tym znajomość tematu. KoKoPol z niecierpliwością czeka na tegoroczne spotkanie ze Steffenem Möllerem w Międzynarodowym Domu Spotkań w St. Marienthal. I dziękujemy Steffenowi za to, że w niniejszym wywiadzie podzielił się swoją opinią na temat stosunków niemiecko-polskich.

Sachsen-Niederschlesien Saksonia-Dolny Śląsk

DIE SÄCHSICH-POLNISCHE GRENZREGION ALS KONTAKTZONE

POLSKO-SAKSOŃSKI REGION PRZYGRANICZNY JAKO STREFA KONTAKTU

KATHARINA SCHUCHARDT

DE

Die heutige sächsisch-polnische Grenzregion ist eine Kontaktzone: Unterschiedliche Kulturen treffen aufeinander, stoßen zusammen und treten zueinander in Beziehung (Pratt 1991, S. 34). Im Grenzraum existieren – und entstehen stets aufs Neue – Kontaktzonen, welche die Grundlage für den wechselseitigen Austausch von Ideen, Wissen und unterschiedlichen kulturellen Praktiken darstellen. Im Alltag äußert sich dies in der gegenseitigen Wahrnehmung der Grenze und Grenzlage, im Umgang mit der regionalen Geschichte und Identität, in unterschiedlichen Erinnerungskulturen und Sprachkompetenzen.

Mit diesen Aspekten beschäftigt sich seit 2015 das Projekt „Kontaktzonen. Kulturelle Praktiken im deutsch-tschechisch-polnischen Grenzraum“ am Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde in Dresden. Inhalt sind grenzübergreifende Kooperationen in den Bereichen Bildung, Sport- und Freizeitaktivitäten, Natur- und Denkmalschutz sowie Geschichtspolitik und Erinnerungskultur und die Frage, was deren Zusammenarbeit begünstigt und was sie blockiert. Als besonderes Themenfeld stellt sich der Umgang mit Mehrsprachigkeit sowie mit möglichen Asymmetrien dar, die sich etwa in unterschiedlichen Sprachkompetenzen oder in der besonderen Rolle von sog. *Cultural Brokern* (Kultur- und Sprachmittlern) äußern. Diese nehmen als Vermittler und Brückenbauer eine zentrale Funktion in den Interaktionen in der Grenzregion ein.

PL

Dzisiejszy polsko-saksoński region przygraniczny jest strefą kontaktu: spotykają się tu różne kultury, zderzają się i przenikają (Pratt 1991, s. 34). Na pograniczu istnieją – i stale powstają – strefy kontaktu, które stanowią podstawę wzajemnej wymiany idei, wiedzy i różnych praktyk kulturowych. W życiu codziennym przejawia się to w sposobie postrzegania granicy i położenia przy niej, w stosunku do historii i tożsamości regionalnej, w odmiennych kulturach pamięci i różnych kompetencjach językowych.

Tymi aspektami zajmuje się projekt „Strefy kontaktu. Praktyki kulturowe na pograniczu niemiecko-czesko-polskim”, realizowany od 2015 r. w Instytucie Saksońskiej Historii i Etnografii w Dreźnie (Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde, ISGV). Tematem jest współpraca transgraniczna w dziedzinie edukacji, sportu i rekreacji, ochrony przyrody i zabytków oraz polityki historycznej i kultury pamięci, a także pytanie o to, co sprzyja tej współpracy, a co ją blokuje. Szczególny nacisk kładziony jest na wielojęzyczność i ewentualne asymetrie, które przejawiają się w odmiennych poziomach znajomości języka lub w szczególnej roli tzw. *Brokerów Kulturowych* (mediatorów kulturowych i językowych). Jako pośrednicy odgrywają oni główną rolę w interakcjach w regionie przygranicznym.

Geschäft am Oder-Neiße-Radweg, 2014 / Sklep na szlaku rowerowym Odra-Nysa, 2014 r.
Foto: Ira Spieker

Mangelnde Sprachkompetenz kann eine Barriere bilden. Hier macht sich ein Ungleichgewicht bemerkbar: Nach wie vor lernen deutlich mehr Menschen im polnischen Grenzraum Deutsch, als dies umgekehrt der Fall ist. Vielfach existiert die Annahme, dass im Nachbarland in der Grenznahe selbstverständlich Deutsch gesprochen wird. Daher erscheint es überflüssig, Polnisch zu lernen. Diese einseitige Dominanz wirkt sich massiv auf Kommunikationsmöglichkeiten aus. Fehlende Sprachkenntnisse führen mitunter auch im beruflichen Kontext zu pragmatischen Lösungen, wenn eine „normale“ Verständigung nicht möglich ist, wie ein Beispiel von der deutsch-tschechischen Grenze zeigt. Ein Interviewpartner der Feuerwehr Zittau erzählte, dass sie ein Faxgerät nutzen, um mit den Kolleg*innen jenseits der Grenze zu kommunizieren: „Das [Formular] ist in Tschechisch und in Deutsch. In diesem Fax können die ankreuzen, was die brauchen von Zittau. Genauso können wir das umgedreht mit Hrádek auch machen“.

Brak znajomości języka może stanowić barierę. Zauważalny jest tu brak równowagi: na polskim pograniczu wciąż znacznie więcej osób uczy się języka niemieckiego niż na odwrót. Często uznaje się za rzecz oczywistą, że w kraju sąsiednim przy granicy mówi się po niemiecku. Dlatego nauka języka polskiego wydaje się zbędna. Ta jednostronna dominacja ma ogromny wpływ na możliwości komunikacyjne. Brak znajomości języka prowadzi czasem do pragmatycznych rozwiązań nawet w kontekście zawodowym, kiedy „normalna” komunikacja nie jest możliwa, co dobrze oddaje niniejszy przykład z granicy niemiecko-czeskiej. Jeden z rozmówców ze straży pożarnej w Żytawie (Zittau) opowiadał, że do komunikacji z kolegami i koleżankami po fachu po drugiej stronie granicy używa faksu: „[Formularz] jest w językach czeskim i niemieckim. W tym fakcie mogą zaznaczyć, czego potrzebują z Żytawy. To samo możemy zrobić w drugą stronę z Hrádkiem”.

Sprache ist zugleich ein Instrument der Vermittlung von Wissen und Zugängen und auch ein Abbild der jeweiligen Sprecher*innengemeinschaft. In einem der Interviews äußerte eine polnische Gesprächspartnerin ihr Unverständnis nach einem Besuch einer erinnerungskulturellen Einrichtung in Bautzen: „Wie ist es möglich, dass [es] 40 Kilometer von der polnischen Grenze – bis, sagen wir, 2014 war das bestimmt – kein Informationsblatt auf Polnisch [gab]? Kein Mitarbeiter sprach Polnisch. Und für den Besuch von Polen, die [es] gerade nicht so weit haben, war nichts, absolut nichts vorbereitet“. In Bezug auf die Sprachkompetenz in der Grenzregion besteht eine doppelte Asymmetrie: Die Beherrschung der Nachbarsprache kann Alleinstellungsmerkmal und Statussymbol sein oder auch Macht demonstrieren. Im Gegenzug bildet die Verweigerung des Spracherwerbs eine bewusste Abgrenzung in Form von mangelnder Anerkennung. Damit wird ein „Gefälle“ konstruiert, dem durchaus Annahmen zur Überlegenheit einer Nation, Kultur- oder Gesellschaftsform zugrundeliegen (vgl. Spieker 2017/18).

Für Grenzregionen besitzen die *Cultural Broker* einen hohen Stellenwert. Sie verfügen über polyglotte Kompetenzen, initiieren und pflegen Projekte, behalten einen langen Atem bei Widerständen, übersetzen sprachlich und kulturell Unbekanntes in die vertrauten Zeichensysteme des jeweiligen Umfeldes. Diese Akteur*innen, die aufgrund ihrer Biografie, Profession oder kulturellen Positionierung über eine intrinsische Motivation verfügen, sind in der Lage, Akzeptanzen zu erwirken und Übersetzungsleistungen zu erbringen (Spieker 2018). Mehrsprachigkeit ist insbesondere in Grenzgebieten eine Schlüsselkompetenz (Kleinmann/Spieker 2018). Eine Interviewpartnerin, die mehrsprachige Stücke für ein trinationales Theaterfestival zusammenstellt, betont die zentrale Funktion der Sprache: „Am Anfang [läuft es] etwas schleppend, eben aufgrund der Sprache. Da sind die Sprachmittler, glaube ich, immer ganz hilfreich“. Das verhindert auch ein Ausweichen in der Kommunikation auf eine Hilfssprache wie Englisch. Die *Cultural Broker* vermitteln ebenso in unterschiedlichen bürokratisch-administrativen Systemen durch Kenntnisse von Vorschriften, Arbeitsabläufen und Zuständigkeitsbereichen. So formuliert eine polnische Interviewpartnerin, es sei ihr „allergrößter Wunsch, dass die deutschen Kooperationspartner ihr Wissen über die Verwaltung in Polen vertieften: Weil das unheimlich schwierig ist, wenn man diese [...] Kompetenz nicht hat“.

Insbesondere die Kunst- und Theaterszene prägt die grenzüberschreitende, mehrsprachige Verständigung als sächsisch-polnischen Kontaktzone enorm. Es gibt ein breites

Język jest jednocześnie instrumentem przekazywania wiedzy i podejścia, a także odzwierciedleniem danej społeczności użytkowników. W jednym z wywiadów polska rozmówczyni wyraziła swoje zaskoczenie po wizycie w placówce kultury pamięci w Budziszynie (Bautzen): „Jak to możliwe, że 40 kilometrów od polskiej granicy – powiedzmy do 2014 roku – nie było żadnej ulotki informacyjnej w języku polskim? Żaden z pracowników nie mówił po polsku. I nic, absolutnie nic nie było przygotowane na wizytę Polaków, którzy akurat nie mają tam tak daleko“. Jeśli chodzi o znajomość języka w regionie przygranicznym, mamy do czynienia z dwojaką asymetrią: opanowanie języka sąsiada może być wyjątkowym atutem i symbolem statusu, może też świadczyć o władzy. Z kolei odmowa nauki języka stanowi świadome dystansowanie się, wyrażające się brakiem uznania. W ten sposób tworzy się „różnicę statusu“, która opiera się na założeniach o wyższości jakiegoś narodu, kultury czy formy społeczeństwa (por. Spieker 2017/18).

Brokerzy Kulturowi mają ogromne znaczenie dla regionów przygranicznych. Posiadają kompetencje językowe, inicjują i prowadzą projekty, wykazują się wytrzymałością w obliczu przeciwności, przekładają to, co nieznane językowo i kulturowo, na systemy znaków powszechne w danym środowisku. Osoby te, które mają wewnętrzną motywację wynikającą z doświadczenia, zawodu lub pozycji kulturowej, są w stanie uzyskać akceptację i świadczyć usługi translacyjne (Spieker 2018). Wielojęzyczność jest kluczową kompetencją, zwłaszcza na obszarach przygranicznych (Kleinmann/Spieker 2018). Rozmówczyni, która przygotowuje wielojęzyczne sztuki na trójnarodowy festiwal teatralny, podkreśla centralną funkcję języka: „Na początku praca przebiega nieco ospale, właśnie ze względu na język. Myślę, że właśnie w tym zakresie pośrednicy językowi są zawsze bardzo pomocni“. Zapobiega to również przejściu na komunikację w języku pomocniczym, np. angielskim. Brokerzy kulturowi pośredniczą także w różnych systemach biurokratyczno-administracyjnych dzięki znajomości przepisów, przebiegu pracy i zakresów odpowiedzialności. Na przykład jedna z polskich rozmówczyń stwierdziła, że jej „największym życzeniem jest, aby niemieccy partnerzy pogłębili swoją wiedzę na temat administracji w Polsce. Bo to jest niesamowicie trudne, kiedy nie ma się tych [...] kompetencji“.

Scena artystyczna i teatralna jako strefa kontaktów polsko-saksońskich ma szczególnie znaczący wpływ na wielojęzyczne porozumienie transgraniczne. Istnieje szeroka oferta imprez, w których stosuje się tłumaczenie symultaniczne lub napisy, np. Nyski Festiwal Filmowy lub Teatr Gerharta Hauptmanna w Żytawie (Zittau), oba po niemieckiej stronie

Angebot an Veranstaltungen, die mit Simultanübersetzungen oder Übertitelungen arbeiten, wie beispielsweise das Neiße-Film-Festival oder das Gerhart-Hauptmann-Theater in Zittau, beides auf der deutschen Seite des Dreiländerecks. Eine Interviewpartnerin formulierte dazu, dass die Sprache einen ersten Zugang für das Publikum schaffe: „Also nicht bloß über die Sprache, sondern dann sich vielleicht angeregt zu fühlen, selbst die Sprache zu lernen, mehr dahinter zu verstehen“. Die Aufführungen sollen als Kontaktzone sprachlich und kulturell so integrativ wie möglich gestaltet sein. Neben einer Übersetzung der Stückinhalte betrifft dies aber vor allem auch den Zugang zu (regionalen) Wissensbeständen und Erinnerungskulturen, kurzum zur Lebenswelt jenseits der Grenze. Mit einem ähnlichen Ansatz arbeitet auch die dokumentarische Performance „Kontaktzone/Zóna kontaktu“ des Instituts für Sächsishe Geschichte und Volkskunde, die aus dem gleichnamigen Forschungsprojekt entwickelt wurde und den Alltag in der deutsch-polnisch-tschechischen Grenzregion thematisiert. Die Performance selbst dient als Bezugspunkt für das Publikum und bietet die Möglichkeit, Grenzen aus verschiedenen Perspektiven aufzuzeigen, näherzubringen und zugleich zu überwinden. „Die Sprache der Kunst“ setzt sich neben verbalen Artikulierungen auch aus nonverbalen Vermittlungsebenen zusammen und kennzeichnet die grenzüberschreitende Arbeit auf der Bühne. Das Theater kann sich über Sprachgrenzen hinwegsetzen, da es unterschiedliche Ebenen anspricht und sinnliche Zugänge eröffnet (Spieker 2021). „Kunst und Kultur“ können hierbei auch Pfeiler einer Verständigung sein, auf die es in Zukunft aufzubauen gilt, insbesondere nach den Verwerfungen durch die temporäre Schließung der deutsch-polnischen Staatsgrenze während der Coronapandemie.

LITERATUR:

Spieker, Ira 2017/18: Dreiländerspiel. Grenzen inszenieren in einer trinationalen Region. In: Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde, 62/63, S. 245–256

Spieker, Ira 2018: Transfers. Forschungen und Formate zur Repräsentation von Grenzen. In: Alltag – Kultur – Wissenschaft. Beiträge zur Europäischen Ethnologie, 5, S. 155–183

Spieker, Ira 2021: Übersetzungen. Überlegungen zu einem kulturwissenschaftlichen Konzept. In: Hinrichs, Peter; Martina Röthl u. Manfred Seifert (Hg.): Theoretische Reflexionen. Perspektiven der Europäischen Ethnologie. Berlin: Gebr. Mann Verlag, S. 69–87

Kleinmann, Sarah u. Ira Spieker 2018: „...wenn nicht in der Grenzregion, wo dann?“ Kontaktzonen in den deutsch-tschechisch-polnischen Nachbarschaften der Gegenwart. In: Dresdner Hefte. Beiträge zur Kulturgeschichte, 135: Dresden, Böhmen, Prag. Szenen einer Nachbarschaft, S. 56–65

trójstyku granicznego. Jedna z rozmówczyń stwierdziła, że na pierwszym etapie to właśnie język umożliwia publiczności dostęp: „Nie tylko język sam w sobie, ale być może także jako inspiracja do nauki języka, do zrozumienia, co się za nim kryje“. Jako strefa kontaktu przedstawienia powinny być jak najbardziej intergrujące pod względem językowym i kulturowym. Oprócz tłumaczenia treści spektakli chodzi tu także o dostęp do (regionalnej) wiedzy i kultury pamięci, czyli krótko mówiąc, do świata codziennych doświadczeń po drugiej stronie granicy. Podobne podejście zastosowano w spektaklu dokumentalnym „Kontaktzone/Zóna kontaktu“ Instytutu Saksońskiej Historii i Etnografii, który powstał w ramach projektu badawczego o tej samej nazwie i koncentruje się na życiu codziennym na pograniczu polsko-niemiecko-czeskim. Samo przedstawienie służy jako punkt odniesienia dla widzów i daje możliwość pokazania, przybliżenia i jednocześnie przezwyciężenia granic pod różnymi względami. Mediacja za pomocą „języka sztuki“, charakteryzująca transgraniczną pracę na scenie, przebiega na poziomie werbalnym i niewerbalnym. Teatr może przekraczać granice językowe, ponieważ odnosi się do różnych wymiarów i otwiera dostęp poprzez zmysły (Spieker 2021). „Sztuka i kultura“ w tym kontekście mogą być również filarami, na których w przyszłości można budować porozumienie, zwłaszcza po zawirowaniach spowodowanych czasowym zamknięciem polsko-niemieckiej granicy podczas pandemii koronawirusa.

ZUSAMMENARBEIT UND INTERKULTURELLE KOMPETENZEN. ZUR ROLLE DER SPRACHEN IN DER GRENZÜBERSCHREITENDEN GEWERKSCHAFTSARBEIT

WSPÓŁPRACA I KOMPETENCJE INTERKULTUROWE. O ROLI JĘZYKÓW W PONADGRANICZNEJ DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKOWEJ

WOLFGANG NICHT

DE

DER INTERREGIONALE GEWERKSCHAFTSRAT ELBE-NEISSE

Bereits 1992, wenige Monate nachdem der Deutsche Gewerkschaftsbund (DGB) begann, demokratische Arbeitnehmervertretungen in Sachsen aufzubauen, gab es den ersten Kontakt zur Solidarność der Region Jelenia Góra. Die Einbeziehung der nordböhmischen Gewerkschaften des ČMKOS führte dann im April 1993 in Szklarska Poręba zur Gründung des Interregionalen Gewerkschaftsrates Elbe-Neiße/Międzyregionalna Rada Związkowa Łąba-Nysa. Dies war die erste institutionelle Zusammenarbeit von Gewerkschaften über die damaligen EU-Außengrenzen hinweg.

Schwerpunkte unserer gemeinsamen Arbeiten waren die gegenseitige Unterstützung beim Aufbau der Gewerkschaftsstrukturen, die Vorbereitung von Polen und Tschechien auf den Beitritt zur EU, die gewerkschaftliche Bildungsarbeit, um die deutschen Kolleginnen und Kollegen mit den Nachbarregionen und ihren Problemen bekannt-

PL

MIĘDZYREGIONALNA RADA ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH ŁĄBA-NYSA

Już w 1992 roku, kilka miesięcy po tym, jak Niemieckie Zjednoczenie Związków Zawodowych (DGB) zaczęło tworzyć w Saksonii demokratyczne reprezentacje pracowników, nawiązano pierwszy kontakt ze związkiem zawodowym „Solidarność” w regionie jeleniogórskim. Włączenie północnoczeskich związków zawodowych ČMKOS doprowadziło w kwietniu 1993 r. w Szklarskiej Porębie do utworzenia Międzyregionalnej Rady Związkowej Łąba-Nysa (Interregionales Gewerkschaftsrat Elbe-Neiße). Była to pierwsza współpraca instytucjonalna związków zawodowych ponad ówczesnymi granicami zewnętrznymi UE.

Centralnymi punktami naszej wspólnej pracy było wzajemne wsparcie w tworzeniu struktur związkowych, przygotowanie Polski i Czech do przystąpienia do UE, praca związkowa w celu zapoznania niemieckich kolegów z sąsiednimi regionami i ich problemami oraz wsparcie zagranicznych

zumachen und die Unterstützung der ausländischen Gewerkschaften gerade in den Betrieben, die von deutschen Unternehmen übernommen wurden oder mit denen diese kooperierten.

Von Beginn an spielten die sprachlichen Barrieren eine große Rolle. Auch wir spürten das Ungleichgewicht, gab es doch in Böhmen und in Niederschlesien mehr Deutschsprechende als Sachsen, die Polnisch oder Tschechisch beherrschten. Also waren wir gezwungen, auf Dolmetscher zurückzugreifen. 2002 wurde eingeschätzt, dass gerade die sächsischen Kollegen (im Vergleich zu allen anderen Bundesländern) gut auf die EU-Erweiterung vorbereitet waren und eine sehr positive Sicht auf diesen Prozess hatten.

SPRACHE UND BILDUNGSARBEIT

Seit 1993 gab es im DGB-Bildungszentrum Radebeul die Seminare „Über Brücken gehen“, wo deutsche Kolleginnen und Kollegen mit dem Dreiländereck vertraut gemacht wurden. (Anfangs hieß das Seminar „Begegnungsseminar im Schwarzen Dreieck“, wobei wir bald merkten, dass diese Negativbenennung der Region nicht gerecht wurde.) Zu dem Seminar gehörte stets auch eine ein- oder zweitägige Exkursion nach Tschechien, wo wir regelmäßig die Gedenkstätte KZ Theresienstadt besuchten, oder nach Polen.

Leider gab es nur wenige Kollegen, die die Nachbarsprache beherrschten. Da war eine Kollegin der IG Metall, die ihre Kindheit in Oberschlesien verbracht hatte, und da war der Bildungssekretär, der seit Langem die polnische Sprache erlernte. Und gelegentlich war es auch eine Sorbin oder ein Sorbe, die/der helfen konnte. Es ist wenig überraschend, dass bei den intensiven Kontakten der DGB-Jugend mit jungen Freunden aus den Nachbarländern auf das Englische zurückgegriffen wird.

Zur Vorbereitung auf die obigen Exkursionen gehörte auch immer eine Einführung in das „Höflichkeitsspolnisch“ (bzw. Tschechisch). Also Begrüßung, Bitte und Danke, Aussprache der Ortsnamen, die wir besuchten, oder Anrede der Partner, die wir treffen wollten. So konnte den Teilnehmenden die Unsicherheit gegenüber der fremden Sprache genommen werden, indem man auf Fremdworte (*plac, kawa*) oder verwandte Begriffe (*ratusz, loch, warsztat*) verwies oder an die in der Schule erworbenen Russischkenntnisse (*pisać, piwo*) anknüpfte.

związków zawodowych, zwłaszcza w zakładach, które zostały przejęte przez niemieckie przedsiębiorstwa lub z takimi współpracowały.

Od samego początku istotną rolę odgrywały bariery językowe. Również i my odczuwaliśmy ten brak równowagi, ponieważ w Czechach i na Dolnym Śląsku było więcej osób niemieckojęzycznych niż Saksończyków znających język polski czy czeski. Byliśmy więc zmuszeni do korzystania z pomocy tłumaczy. W 2002 r. oceniono, że to właśnie koledzy z Saksonii (w porównaniu ze wszystkimi innymi krajami związkowymi) byli dobrze przygotowani na rozszerzenie UE i mieli bardzo pozytywne spojrzenie na ten proces.

JĘZYK I EDUKACJA

Od 1993 roku w ośrodku szkoleniowym Niemieckiego Zjednoczenia Związków Zawodowych (DGB-Bildungszentrum) w Radebeul odbywały się seminaria pod nazwą „Przekraczanie mostów” („Über Brücken gehen”), podczas których koleżanki i koledzy z Niemiec mieli okazję zapoznać się z obszarem trójstyku Niemiec, Polski i Czech. Początkowo seminarium nosiło nazwę „Seminarium spotkań w Czarnym Trójkącie” („Begegnungsseminar im Schwarzen Dreieck”), jednak szybko zdaliśmy sobie sprawę, że ta nazwa ma negatywny wydźwięk i nie oddaje ducha regionu. Seminarium zawsze obejmowało jedno- lub dwudniową wycieczkę do Polski lub Czech, gdzie regularnie odwiedzaliśmy miejsce pamięci – obóz koncentracyjny Theresienstadt.

Niestety, tylko kilka osób było w stanie porozumiewać się w językach sąsiadów. Jedną z nich była koleżanka z niemieckiego związku zawodowego IG Metall, która dzieciństwo spędziła na Górnym Śląsku. Był też sekretarz ds. edukacji, który od dawna uczył się języka polskiego. A od czasu do czasu pojawiały się także osoby pochodzące z Łużyc, które również były w stanie pomóc językowo. Trudno się dziwić, że młodzież z naszego ośrodka komunikuje się z młodzieżą z sąsiednich krajów głównie przy użyciu języka angielskiego.

Przygotowanie do tych wycieczek zawsze obejmowało wprowadzenie do „grzecznościowego języka polskiego” (lub czeskiego). Mowa tutaj o formułowaniu powitań, prośb oraz podziękowań, a także o nauce wymowy nazw miejsc, które odwiedzaliśmy, lub zwracania się do partnerów, z którymi chcieliśmy się spotkać. Częściowo można było zniwelować niepewność uczestników wobec języka obcego poprzez odwołania do wyrazów obcych (*plac, kawa*) lub terminów pokrewnych (*ratusz, loch, warsztat*), albo nawiązując do nabytej jeszcze w szkole znajomości języka rosyjskiego (*pisać, piwo*).

*Sprachkompetenz ist also nicht nur
Vokabelwissen und Grammatik;
es geht auch um die kulturelle Einordnung,
selbst wenn man die Fremdsprache
kaum spricht.*

*Kompetencja językowa to zatem nie tylko słownictwo i gramatyka;
to także orientacja kulturowa, nawet jeśli ktoś jedynie się otarł
o obcy język.*

Uns war es wichtig, ein Gefühl für das interkulturelle Gewicht von Sprache zu vermitteln. Wer nach Böhmen fährt, sollte eben wissen, wie das Wort *Tschechei*, ein Begriff der Henlein-Faschisten, in den Ohren älterer Menschen klingt.

Und wer mit dem Wojewoden zusammentrifft, muss wissen, dass das nicht ein Landrat, sondern der Vertreter der Staatsregierung ist, der eine entsprechende Wertschätzung erwarten kann. Auch müssen die deutschen Gewerkschaftsfunktionäre, für die das kameradschaftliche Du selbstverständlich ist, wissen, dass das Sie seitens der Partner keine Distanzierung bedeutet, sondern den üblichen Sprachgebrauch darstellt. Sprachkompetenz ist also nicht nur Vokabelwissen und Grammatik; es geht auch um die kulturelle Einordnung, selbst wenn man die Fremdsprache kaum spricht.

EIN TRILATERALES SCHULUNGSPROGRAMM

Von 1999 bis 2001 gab es mit Unterstützung aus Mitteln des Europäischen Sozialfonds das Schulungsprogramm „Die europäische Perspektive – Gemeinsam Leben, Lernen und Arbeiten – Grenzüberschreitende ArbeitnehmerInnen-Schulung“. Inhalt waren u.a. EU-Osterweiterung, Informationen zur Grenzregion, Verhandlungstraining, Tarifverträge, Betriebswirtschaft, Arbeits- und Gesundheitsschutz, Betriebsverfassungsrecht im Vergleich Polen-Tschechien-Deutschland sowie die neuen Formen der Arbeitsorganisation. Jeweils 10 Teilnehmerinnen und Teilnehmer aus jedem der drei Länder wurden als Experten ausgebildet. Leider muss man einschätzen, dass die sprachliche Bildung zu kurz

Zależało nam na tym, aby uwrażliwiać na interkulturowe znaczenie języka. Ci, którzy jeżdżą do Czech, powinni wiedzieć, jak w uszach starszych ludzi brzmi niemieckie słowo „Tschechei“, termin używany przez faszystów Henleina.

A każdy, kto spotyka wojewodę, musi wiedzieć, że nie jest to władca regionalny jak starosta, ale przedstawiciel władz państwowych, który może oczekiwać, że będzie darzony odpowiednim szacunkiem. Niemieccy działacze związkowi, dla których zwracanie się do siebie po imieniu jest naturalne, muszą również wiedzieć, że użycie formy grzecznościowej „Sie” ze strony partnerów nie oznacza dystansowania się, ale odpowiada standardom ich języka. Kompetencja językowa to zatem nie tylko słownictwo i gramatyka; to także orientacja kulturowa, nawet jeśli ktoś jedynie się otarł o obcy język.

TRÓJSTRONNY PROGRAM SZKOLENIOWY

W latach 1999–2001 realizowano program szkoleniowy „Perspektywa europejska – Życie, nauka i praca razem – Transgraniczne szkolenie pracowników”, wspierany przez Europejski Fundusz Społeczny. Zakres tematyczny obejmował rozszerzenie UE na wschód, informacje o regionie przygranicznym, szkolenia negocjacyjne, układy zbiorowe, zarządzanie przedsiębiorstwem, bezpieczeństwo i higienę pracy, porównanie ustawodawstwa konstytuującego zakłady pracy w Polsce, Czechach i Niemczech oraz nowe formy organizacji pracy. Każdorazowo w szkoleniu eksperckim uczestniczyło 10 osób z każdego z trzech krajów. Chociaż seminaria odbywały się z udziałem tłumaczy,

kam. Die Seminare fanden mit Dolmetscherinnen statt, und alle Papiere wurden dreisprachig bereitgestellt. Natürlich lernten die Teilnehmerinnen und Teilnehmer sich intensiv kennen, aber eine systematische sprachliche und interkulturelle Bildung wurde nicht unterstützt.

MUTTERSPRACHLICHE BERATUNG AUSLÄNDISCHER ARBEITNEHMERINNEN UND ARBEITNEHMER

Für die Gewerkschaften ist die Betreuung und Beratung von Männern und Frauen, die im jeweils anderen Land arbeiten, eine wichtige Aufgabe. Da sind z.B. die Tagespendler im grenznahen Raum, ausländische Mitarbeiter in deutschen Betrieben, Saisonarbeiter in Gastronomie und Landwirtschaft sowie die Mitarbeiter ausländischer Firmen, die in unserem Land Leistungen erbringen. Auch für deren Arbeits- und Sozialbedingungen fühlen sich die Gewerkschaften zuständig. Wichtig ist ebenfalls die Anerkennung von ausländischen Berufsabschlüssen, was wegen unterschiedlicher Bildungssysteme oft sehr schwierig ist.

Gewerkschaften, Arbeitsverwaltung und Arbeitgeberverbände arbeiten seit 2009 im Projekt EURESTriRegio zusammen. Dabei geht es um Information, Beratung und Arbeitsvermittlung für Arbeitssuchende, Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer sowie Arbeitgeber. Ein Beratungsnetz von Wałbrzych über Jelenia Góra, Bautzen, Dresden und Pirna bis Liberec hat Büros für eine fachkundige Beratung in Deutsch, Polnisch, Tschechisch und Englisch. Hier gelingt die muttersprachliche Beratung. Zudem bietet der DGB-Rechtsschutz in Görlitz und in Dresden regelmäßig arbeitsrechtliche Beratungen in polnischer und tschechischer Sprache an. Nähere Details dazu können unter sebastian.klaehn@dgbrechtsschutz.de erfragt werden.

Diese Beratungen sind nicht nur eine Hilfe für die ausländischen Beschäftigten. Sie sind auch im deutschen Interesse, wird doch dadurch verhindert, dass Ausländern ihre Rechte im Arbeitsleben vorenthalten werden und das Arbeitsklima insgesamt geschädigt wird.

a wszystkie referaty wygłaszane były w trzech językach, to z przykrością trzeba stwierdzić, że edukacja językowa została zaniedbana. Uczestnicy chętnie i intensywnie poznawali się wzajemnie, jednakże nie wspierano systematycznej edukacji językowej i międzykulturowej.

PORADNICTWO W ZAKRESIE JĘZYKA OJCZYSTEGO DLA PRACOWNIKÓW ZAGRANICZNYCH

Dla związków zawodowych ważnym zadaniem jest wsparcie i doradztwo dla kobiet i mężczyzn pracujących w innym kraju. Są to na przykład osoby codziennie dojeżdżające do pracy na terenach przygranicznych, pracownicy zagraniczni zatrudnieni w niemieckich firmach, pracownicy sezonowi pracujący w gastronomii i rolnictwie oraz pracownicy firm zagranicznych świadczących usługi w naszym kraju. Związki zawodowe poczuwają się do odpowiedzialności także za ich warunki pracy i warunki socjalne. Ważne jest również uznawanie zagranicznych kwalifikacji zawodowych, co często jest bardzo trudne ze względu na różne systemy kształcenia.

Związki zawodowe, administracja pracy i stowarzyszenia pracodawców współpracują od 2009 roku w ramach projektu EURESTriRegio. Celem jest zapewnienie informacji, doradztwa i pośrednictwa pracy dla osób poszukujących pracy, pracowników i pracodawców. Sieć poradni od Wałbrzycha po Jelenią Górę, Bautzen, Drezno i Pirnę po Liberec dysponuje biurami poradnictwa specjalistycznego w języku niemieckim, polskim, czeskim i angielskim. Tu właśnie możliwa jest pomoc w języku ojczystym. Ponadto kancelaria DGB Legal Protection regularnie udziela porad z zakresu prawa pracy w języku polskim i czeskim w Görlitz i w Dreźnie. Po więcej informacji należy kierować zapytania pod adres: sebastian.klaehn@dgbrechtsschutz.de.

Porady te to nie tylko pomoc dla pracowników zagranicznych. Leżą one również w interesie Niemiec, ponieważ zapobiegają pozbawieniu cudzoziemców ich praw w życiu zawodowym i niszczeniu atmosfery pracy jako całości.

PARADIPLOMATIE IM GRENZGEBIET ZWISCHEN NIEDERSCHLESILIEN UND SACHSEN

PARADYDLOMACJA NA POGRANICZU POMIĘDZY DOLNYM ŚLĄSKIEM I SAKSONIĄ

BARTŁOMIEJ OSTROWSKI

DE

Die Zusammenarbeit der Kommunalverwaltungen mit dem Ausland, die so genannte Paradiplomatie, gehört nicht zu ihren obligatorischen Aufgaben. Alle Großstädte und die meisten mittelgroßen Städte arbeiten jedoch mit dem Ausland zusammen, gehen Partnerschaften mit ausländischen Kommunalverwaltungen ein, führen gemeinsame Projekte durch, tauschen Erfahrungen aus und beteiligen sich an gemeinsamen sozialen Aktivitäten. Die Motivation für die Zusammenarbeit liegt in der Überzeugung, dass die Paradiplomatie zu einer besseren lokalen Entwicklung beiträgt und, was noch wichtiger ist, die Lebensqualität der Einwohner*innen verbessert. Städte, die mit dem Ausland zusammenarbeiten, leben besser als solche, die das nicht tun.

Die Coronavirus-Pandemie führte zu einem Stillstand in der Paradiplomatie und zur Aussetzung von Besuchen und gemeinsamen Projekten. Wir haben beschlossen, diese Gelegenheit zu nutzen, um den Stand der Zusammenarbeit zwischen den lokalen Behörden im Grenzgebiet zwischen Niederschlesien und Sachsen zu untersuchen. Und vor allem, darüber nachzudenken, was getan werden kann, um die Entwicklung der Zusammenarbeit zwischen den Kommunalverwaltungen beider Länder, insbesondere den kleinsten, zu unterstützen. Das Projekt mit dem Titel „30 Jahre Partnerschaft zwischen Niederschlesien und Sachsen – kommunale Zusammenarbeit: aktueller Stand, Perspektiven und Empfehlungen“ wurde in Zusammenarbeit zwischen dem Verein zur Förderung Niederschlesiens (Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Dolnego Śląska) in Wrocław und dem Bildungswerk für Kommunalpolitik Sachsen in Hoyerswerda dank der Unterstützung der Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit durchgeführt.

PL

Współpraca zagraniczna samorządów, zwana paradyplomacją, nie jest zadaniem obowiązkowym samorządów. Jednak wszystkie duże miasta i większość średnich angażuje się we współpracę zagraniczną, zawiera partnerstwa z samorządami z zagranicy, realizuje wspólne projekty, wymienia się doświadczeniami i uczestniczy we wspólnych działaniach społecznych. Motywacją do współpracy jest przekonanie, że paradyplomacja przyczynia się do lepszego rozwoju lokalnego i, co jeszcze ważniejsze, wpływa na podniesienie jakości życia mieszkańców. W miastach, które prowadzą współpracę zagraniczną, żyje się lepiej niż w tych, które tego nie robią.

Pandemia koronawirusa spowodowała zastój w paradyplomacji, zawieszenie wizyt i wspólnych projektów. Postanowiliśmy wykorzystać ten moment na przyjrzenie się stanowi współpracy samorządów na pograniczu – pomiędzy Dolnym Śląskiem i Saksonią. A przede wszystkim na zastanowienie się, co można zrobić, żeby wspierać rozwój współpracy samorządów z obu krajów, szczególnie tych najmniejszych. We współpracy dwóch organizacji, Stowarzyszenia na Rzecz Promocji Dolnego Śląska z Wrocławia i Bildungswerk für Kommunalpolitik Sachsen w Hoyerswerdzie przy wsparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, zrealizowano projekt „30 lat partnerstwa Dolnego Śląska i Saksonii – współpraca samorządów: stan obecny, perspektywy i rekomendacje”.

Największą wartością współpracy samorządów jest możliwość zaangażowania szerokich grup społecznych, które inaczej nie miałyby okazji zetknąć się ze współpracą polsko-niemiecką. Współpraca dotyczy ograniczonej liczby tema-

Der größte Wert der Zusammenarbeit zwischen lokalen Behörden liegt in der Möglichkeit, breite gesellschaftliche Gruppen einzubeziehen, die sonst keine Gelegenheit hätten, mit der deutsch-polnischen Zusammenarbeit in Berührung zu kommen. Die Zusammenarbeit umfasst eine begrenzte Anzahl von Themen, vor allem Kultur, Jugendaustausch, Sport, Sprachenlernen, Bildung, Tourismus, Zusammenarbeit zwischen Feuerwehren und lokalen Vereinen. Die häufigsten Formen der Zusammenarbeit sind gegenseitige Besuche, die Teilnahme an Städtetagen, kulturellen Veranstaltungen, Jubiläen, Sportwettbewerben und Workshops zum Erfahrungsaustausch für lokale Regierungsbeamte und andere Berufsgruppen.

Alle Gemeinden bemühen sich, die Zivilgesellschaft in ihre Zusammenarbeit einzubeziehen. Schulen, Kindergärten, Sportvereine, Kulturzentren, Bibliotheken, Nichtregierungsorganisationen, Seniorenclubs, Seniorenstudiengänge, Bauernvereine, Freiwillige Feuerwehren, Museen, Jugendstadträte, das Polnische Rote Kreuz, Musikchöre usw.

FAKTOREN, DIE DIE ZUSAMMENARBEIT BEGÜNSTIGEN UND BEHINDERN

Alle teilnehmenden Gemeinden waren sich einig, dass die Grundlage für eine partnerschaftliche Zusammenarbeit die Ähnlichkeit zwischen den Gemeinden, eine ähnliche Einwohnerzahl, ein ähnliches wirtschaftliches Potenzial sowie gemeinsame Herausforderungen und Interessen sind. Förderlich für die Partnerschaft ist im Allgemeinen ein guter Kontakt zwischen den Verantwortlichen auf lokaler und kommunaler Ebene, z. B. zwischen Bürgermeistern. Wenn diese Personen den Arbeitsplatz wechseln oder in den Ruhestand gehen, nimmt die Zusammenarbeit manchmal ab. Die Zusammenarbeit mit der polnischen oder deutschen Minderheit in der Partnergemeinde oder historische Bindungen begünstigen ebenfalls die Zusammenarbeit.

Die Sprachbarriere und finanzielle Beschränkungen werden am häufigsten als Faktoren genannt, die die Zusammenarbeit behindern. Diese beiden Herausforderungen sollte man angemessen begegnen. Finanzielle Engpässe sollten die Kommunalverwaltungen motivieren, sich um externe Finanzmittel aus Zuschüssen nationaler und internationaler Quellen zu bemühen. Die Sprachbarriere hingegen erfordert systematische Maßnahmen zur Verbesserung des Lernangebots der Sprache des Nachbarlandes in den Schulen und in der Erwachsenenbildung.

tów, głównie takich jak: kultura, wymiana młodzieży, sport, nauka języka, edukacja, turystyka, współpraca straży pożarnej oraz stowarzyszeń lokalnych. Najczęstszą formą współpracy są wzajemne wizyty, udział w obchodach dni miasta, wydarzeniach kulturalnych, jubileuszach, zawodach sportowych, a także warsztaty wymiany doświadczeń dla samorządowców i innych grup zawodowych.

Wszystkie samorządy dążą do włączania społeczeństwa obywatelskiego we współpracę. Oprócz urzędników angażują się także: szkoły, przedszkola, kluby sportowe, domy kultury, biblioteki, organizacje pozarządowe, kluby seniora, uniwersytety III wieku, koła gospodyń wiejskich, ochotnicze straże pożarne, muzea, młodzieżowe Rady Miasta, Polski Czerwony Krzyż, chóry muzyczne etc.

CZYNNIKI SPRZYJAJĄCE I UTRUDNIAJĄCE WSPÓŁPRACĘ

Wszystkie samorządy biorące udział w projekcie były zgodne, że podstawą współpracy partnerskiej jest podobieństwo pomiędzy samorządami, podobna liczba mieszkańców, zbliżony potencjał gospodarczy, wspólne wyzwania i zainteresowania. Wsparciem dla partnerstwa jest na ogół dobry kontakt między liderami środowisk lokalnych i samorządowych, na przykład między burmistrzami. Kiedy takie osoby zmieniają pracę lub odchodzą na emeryturę, współpraca czasem podupada. Sprzyja współpracy również współpraca z Polonią lub mniejszością niemiecką w gminie partnerskiej lub związki historyczne.

Jako czynniki utrudniające współpracę najczęściej są wymieniane bariera językowa oraz ograniczenia finansowe. Na oba te zagadnienia należy zwrócić odpowiednią uwagę. Ograniczenia finansowe powinny motywować samorządy do pozyskiwania finansowania zewnętrznego z grantów oferowanych przez źródła krajowe oraz międzynarodowe. Natomiast bariera językowa wymaga systemowej pracy nad coraz szerszym dostępem do nauki języka kraju sąsiada w szkołach, a także w systemie dostępnej oferty edukacyjnej dla dorosłych.

REKOMENDACJE DLA SAMORZĄDÓW LOKALNYCH

Ciekawym rozwiązaniem wydaje się tworzenie stowarzyszeń na rzecz partnerstwa miast. Mowa o organizacjach pozarządowych, które zajmowałyby się planowaniem, realizacją, identyfikowaniem kolejnych podmiotów do współpracy oraz pozyskiwaniem finansowania. Stowarzyszenia powinny skupiać przedstawicieli kluczowych środowisk istotnych dla realizacji współpracy zagranicznej.

EMPFEHLUNGEN FÜR LOKALE BEHÖRDEN

Eine interessante Lösung wäre die Gründung von Vereinen zur Förderung von Städtepartnerschaften. Gemeint sind Nichtregierungsorganisationen, die sich mit der Planung, Umsetzung, Identifizierung weiterer Einrichtungen für die Zusammenarbeit und der Beschaffung von Finanzmitteln befassen sollten. Die Verbände sollten Vertreter der wichtigsten Kreise zusammenbringen, die für die Durchführung der ausländischen Zusammenarbeit wichtig sind. Solche Vereine können die Kontinuität und Nachhaltigkeit der Zusammenarbeit gewährleisten. Ähnliche Gründungen auch in Partnerkommunen im Ausland könnten die Zusammenarbeit erleichtern, z. B. könnten sich die Vereine gemeinsam um Finanzmittel für die Durchführung von Aktivitäten bemühen.

Die Kommunalverwaltungen sollten sich im Rahmen ihrer Möglichkeiten um die Mitgliedschaft in Kooperationsnetzen bemühen, die bei der Durchführung von Projekten, der Entwicklung und dem Transfer bewährter Praktiken und Lösungen für die Zusammenarbeit in bestimmten Themenbereichen helfen würden. Die Mitgliedschaft in internationalen Kooperationsnetzen bietet die Möglichkeit, externe Mittel zu erhalten. Dies gilt insbesondere für Gemeinden, die nicht über ein unabhängiges Potenzial zur Beantragung externer Zuschüsse verfügen.

EMPFEHLUNGEN FÜR DIE REGIONALVERWALTUNGEN

Die regionale Verwaltungsebene sollte eine wichtige Rolle bei der Unterstützung der Kreis- und Gemeindeverwaltungen bei Aufbau und Umsetzung ausländischer Partnerschaften spielen. Die Wojewodschafthauptstädte und Regionalverwaltungen verfügen über spezielle Abteilungen für die Zusammenarbeit mit dem Ausland. Diese Dienststellen könnten auf praktische Weise die lokalen Behörden unterstützen, die nicht über das Potenzial zur Paradiplomatie verfügen. Zu diesem Zweck könnte in der Abteilung für auswärtige Angelegenheiten des Marschallamts (Urząd Marszałkowski) ein Verbindungsbeamter ernannt werden. Dies wäre die erste Anlaufstelle für die lokalen Behörden in Bezug auf alle Aspekte der ausländischen Zusammenarbeit.

Darüber hinaus könnte die Regionalverwaltung folgende Aktivitäten zur Unterstützung kleinerer Selbstverwaltungen durchführen: Ausarbeitung von Prioritäten für die Zusammenarbeit der Selbstverwaltungen, einschließlich richtungsweisender und thematischer Empfehlungen für die Selbstverwaltungen, Ausarbeitung eines Handbuchs bewährter Verfahren für Partnerschaften zwischen Selbstverwaltungen, Erstellung einer Datenbank mit Informationen über die

Dzięki funkcjonowaniu stowarzyszeń łatwiej byłoby zapewnić kontynuację i trwałość współpracy. Powstanie podobnych stowarzyszeń również w samorządach partnerskich za granicą mogłoby ułatwić współpracę, stowarzyszenia mogłyby np. wspólnie poszukiwać finansowania na realizację działań.

Samorządy powinny zmierzać, w ramach swoich możliwości, do członkostwa w sieciach współpracy – networkach, które pomogłyby w realizacji projektów, wypracowaniu i transferze dobrych praktyk i rozwiązań dla współpracy na określonych polach. Członkostwo w międzynarodowych sieciach współpracy stwarza możliwość pozyskiwania finansowania zewnętrznego, zwłaszcza dla gmin, które nie mają samodzielnego potencjału aplikowania o granty zewnętrzne.

REKOMENDACJE DLA SAMORZĄDU WOJEWÓDZKIEGO

Ważną rolę we wspieraniu samorządów szczebla powiatowego i gminnego w nawiązywaniu i realizacji partnerstw zagranicznych powinien odegrać samorząd szczebla regionalnego. Miasta stolicy województw oraz samorządy regionalne posiadają wyspecjalizowane wydziały współpracy z zagranicą. Wydziały te mogłyby w sposób praktyczny wspierać samorządy lokalne, które nie dysponują potencjałem dla paradyplomacji. W tym celu można by w ramach wydziału współpracy z zagranicą Urzędu Marszałkowskiego powołać samorządowego oficera łącznikowego. Byłaby to osoba pierwszego kontaktu dla samorządów we wszelkich aspektach współpracy zagranicznej.

Oprócz tego samorząd regionalny mógłby podjąć następujące działania wspierające mniejsze samorządy: opracowanie priorytetów współpracy samorządowej, zawierających rekomendacje kierunkowe i tematyczne dla samorządów, przygotowanie podręcznika dobrych praktyk partnerstw samorządowych, przygotowanie bazy informacji o możliwościach finansowania współpracy zagranicznej samorządów lokalnych ze źródeł regionalnych, krajowych i zagranicznych, tak aby samorządy nie musiały szukać źródeł finansowania po omacku. Samorządy wojewódzkie mogłyby również wspierać merytorycznie w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych. Pomoc taka powinna być skierowana w pierwszej kolejności do mniejszych gmin.

Ponadto samorząd wojewódzki mógłby powołać fundusz wspierający najciekawsze projekty współpracy partnerskiej samorządów lokalnych z regionu. Fundusz powinien przekazywać wsparcie finansowe na cele realizacji mode-

Möglichkeiten der Finanzierung der ausländischen Zusammenarbeit lokaler Selbstverwaltungen aus regionalen, nationalen und ausländischen Quellen, damit die Selbstverwaltungen nicht im Dunkeln nach Finanzierungsquellen suchen müssen. Die Selbstverwaltung der Wojewodschaft könnte auch die Selbstverwaltungen der Landkreise und Gemeinden bei der Einwerbung externer Mittel wesentlich unterstützen. Diese Unterstützung sollte in erster Linie kleineren Gemeinden zukommen.

Darüber hinaus könnte die Wojewodschafts-Selbstverwaltung einen Fonds einrichten, um die interessantesten partnerschaftlichen Kooperationsprojekte der lokalen Selbstverwaltungen der Region zu unterstützen. Der Fonds sollte finanzielle Unterstützung für die Umsetzung von Modellprojekten der partnerschaftlichen Zusammenarbeit bereitstellen. Ein weiterer Schritt sollte die Auslobung eines Preises für die beste Partnerschaft zwischen lokalen Kommunalverwaltungen sein. Der Preis soll für innovative Formen der Umsetzung von Partnerschaften verliehen werden, die neue Themen und Formen der Zusammenarbeit erschließen, und so Modelllösungen fördern, die auf andere Kommunalverwaltungen übertragen werden können.

lowych przedsięwzięć współpracy partnerskiej. Kolejnym krokiem powinno być ustanowienie nagrody na najlepsze partnerstwo jednostek samorządu terytorialnego. Nagroda byłaby przyznawana za innowacyjne formy realizacji partnerstwa, otwieranie nowych tematów i form współpracy, a także promowałaby modelowe rozwiązania, które można byłoby transferować do innych samorządów.

VERBINDUNGSBÜRO DES FREISTAATES SACHSEN IN BRESLAU

BIURO ŁĄCZNIKOWE WOLNEGO PAŃSTWA SAKSONII WE WROCŁAWIU

THOMAS GUDDAT

DE

Das Verbindungsbüro in Breslau/Wrocław wurde am 16. Mai 2012 in prominenter Lage am Rynek eröffnet und hat sich seither zu einem wichtigen Koordinator der bilateralen grenzüberschreitenden Zusammenarbeit entwickelt. Mit der Schaffung eines Verbindungsbüros in Breslau wollte der Freistaat Sachsen die partnerschaftlichen Beziehungen mit den Regionen Niederschlesien und Lebusen Land vertiefen.

Das Verbindungsbüro des Freistaates in Breslau präsentiert die Vielfalt Sachsens, vermittelt neue Kontakte und initiiert gemeinsame Projekte, um den Austausch mit Polen mit Leben zu erfüllen. Es versteht sich wie die beiden anderen Verbindungsbüros des Freistaates in Prag und Brüssel als Schaufenster Sachsens in das Nachbarland.

Zu den Hauptaufgaben des Verbindungsbüros in Breslau gehört es, den Freistaat Sachsen als vielseitigen Wirtschafts-, Wissenschafts- und Kulturstandort zu präsentieren. Darüber hinaus dient es als Anlaufstelle für sächsische und polnische Bürgerinnen, Bürger und Institutionen, die mit der jeweiligen Nachbarregion in Kontakt treten und vielfältige zivilgesellschaftliche und andere Projekte entwickeln wollen. Aber auch Kommunen, Vereine und Verbände entwickeln Ideen und Formen der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit, die das Verbindungsbüro aufgreift, um gegebenenfalls die passenden Partner zu finden. Das Verbindungsbüro beteiligt sich aktiv an Netzwerkveranstaltungen wie der Interkulturellen Bildungsmesse und dem Sächsisch-Polnischen Innovationstag. Darüber hinaus stellt es auch seine Räumlichkeiten zur Verfügung, so der Arbeitsgruppe Bildung der Deutsch-Polnischen Regierungskommission für regionale und grenznahe Zusammenarbeit oder für das Kulturmittlertreffen, um aktuelle Beispiele zu nennen.

PL

16 maja 2012 r. przy Rynku we Wrocławiu, a więc w atrakcyjnej lokalizacji, otwarto Biuro Łącznikowe, które od tej pory stało się ważnym koordynatorem dwustronnej współpracy transgranicznej. Poprzez utworzenie biura we Wrocławiu jeden z niemieckich krajów związkowych graniczących z Polską, czyli Wolne Państwo Saksonia, chciał wzmocnić swoje partnerskie relacje z regionami Dolnego Śląska i Ziemi Lubuskiej.

Biuro Łącznikowe Wolnego Państwa Saksonii we Wrocławiu prezentuje różnorodność Saksonii, pośredniczy w nowych kontaktach i inicjuje wspólne projekty, aby ożywić wymianę z Polską. Działa zatem podobnie jak dwa inne saksońskie Biura Łącznikowe w Pradze i Brukseli, stanowiąc wizytówkę Saksonii w sąsiednim kraju.

Jednym z głównych zadań Biura Łącznikowego we Wrocławiu jest prezentowanie Wolnego Państwa Saksonii jako wszechstronnego miejsca dla rozwoju biznesu, nauki i kultury. Ponadto służy ono jako punkt kontaktowy dla obywateli i obywateli polskich i saksońskich oraz instytucji, które pragną nawiązać kontakt z sąsiednim regionem i wspólnie realizować różnorodne projekty społeczeństwa obywatelskiego i nie tylko. Także gminy, stowarzyszenia i związki opracowują pomysły i formy współpracy transgranicznej, które następnie są podejmowane przez Biuro Łącznikowe, aby w razie potrzeby znaleźć odpowiednich partnerów. Biuro jest aktywnie zaangażowane w wydarzenia związane z budowaniem sieci kontaktów, takie jak Międzykulturowe Targi Edukacyjne czy Polsko-Saksoński Dzień Innowacji. Poza tym udostępnia swoje pomieszczenia, aktualnie na przykład Polsko-Niemieckiemu Komitetowi ds. Edukacji Polsko-Niemieckiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Regionalnej i Transgranicznej lub na spotkania multiplikatorów kultury.

Links der jetzige Sitz des Verbindungsbüros des Freistaates Sachsen in Breslau / Z lewej strony obecna siedziba Biura Łącznikowego Wolnego Państwa Saksonii we Wrocławiu, Foto: Agata Władczyka

Nach nun zehnjähriger Tätigkeit ist festzustellen, dass sich diese Herausforderung, erstes Büro eines deutschen Bundeslandes in Polen zu sein, gelohnt hat. Das Verbindungsbüro agiert als „Botschafter des Dialogs“, wie es der frühere Stadtpräsident Breslaus Dr. Rafał Dutkiewicz ausdrückte. Es ist gelungen, Menschen, Ideen und Projekte zu verbinden und in einem zweiten Schritt die deutschen und polnischen Partner zu motivieren, auch ohne die Netzwerkarbeit des Verbindungsbüros grenzüberschreitend selbstständig zusammen zu arbeiten. Das Verbindungsbüro in Breslau hat hunderte von Gesprächen, Workshops, Konferenzen, Lesungen, Ausstellungen etc. durchgeführt, war in bilateralen Veranstaltungen aktiv und hat ein vielschichtiges Netzwerk an Interessierten der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit geschaffen. Neue Projekte sind kontinuierlich und direkt vor Ort mit den polnischen Partnern aus den Bereichen Verkehr, Wirtschaft, Landwirtschaft, Umwelt, Wissenschaft, Kultur, Bildung, Soziales, Justiz, Innere Sicherheit und Finanzen ermöglicht worden. Darüber hinaus bestehen sehr enge und fortwährende Kontakte mit dem Deutschen Generalkonsulat in Breslau und Partnern in den Woiwodschaften Niederschlesien und Lebusen Land sowie den kommunalen Selbstverwaltungen.

Po dziesięciu latach działalności można powiedzieć, że wyzwanie polegające na stworzeniu pierwszego biura niemieckiego kraju związkowego w Polsce było warte włożonego w niego zaangażowania. Biuro Łącznikowe działa jako „ambasador dialogu”, jak to określił były prezydent Wrocławia dr Rafał Dutkiewicz. Udało się połączyć ludzi, pomysły i projekty, a także w drugim etapie zmotywować partnerów niemieckich i polskich do niezależnej współpracy transgranicznej. Biuro Łącznikowe we Wrocławiu zorganizowało setki rozmów, warsztatów, konferencji, odczytów, wystaw etc. Brało aktywny udział w dwustronnych spotkaniach i projektach oraz stworzyło wielowarstwową sieć osób zainteresowanych współpracą transgraniczną. Działalność biura umożliwia realizację coraz to nowych projektów z dziedziny transportu, gospodarki, rolnictwa, ochrony środowiska, nauki, kultury, edukacji, spraw społecznych, prawa, bezpieczeństwa wewnętrznego i finansów – bezpośrednio na miejscu z polskimi partnerami. Ponadto utrzymywane są bardzo bliskie i stałe kontakty z Konsulatem Generalnym Niemiec we Wrocławiu oraz partnerami z województw dolnośląskiego i lubuskiego, a także z samorządami lokalnymi.

Seit Januar 2020 hat das Verbindungsbüro des Freistaates Sachsen in Breslau einen neuen Sitz. Die Büro- und Veranstaltungsräume befinden sich jetzt im Max-Born-Forum am Pl. Wolności 4 in 50-071 Breslau. Das Gebäude liegt gegenüber der Oper neben dem Hotel Monopol und somit unweit von Königsschloss und Nationalem Musikforum. Das Verbindungsbüro gehört zur Stabsstelle Europa des Staatsministeriums der Justiz und für Demokratie, Europa und Gleichstellung. Bis Dezember 2020 wurde es von Uwe Behnisch geleitet. Ihm folgte im Juni 2021 Thomas Guddat, der sich auch als Vorsitzender der Deutsch-Polnischen Richtervereinigung e.V. seit Jahren für das wechselseitige Verständnis der Rechtssysteme und die freundschaftliche Verständigung zwischen beiden Ländern engagiert. Er wird dabei von Anna Leniart unterstützt, die neben ihrer Muttersprache Polnisch auch perfekt die deutsche Sprache beherrscht. Das Team wird durch Frau Mezera vervollständigt, die in der Stabsstelle Europa in Dresden arbeitet.

Mit dem Übergang zum Staatsministerium der Justiz und für Demokratie, Europa und Gleichstellung wurden neue Schwerpunkte und Themen in den Fokus der Arbeit des Verbindungsbüros gerückt wie:

- Demokratie, Europa, Entwicklung des grenzüberschreitenden Netzwerkes und gegenseitigen Erfahrungsaustauschs im Bereich Zivilgesellschaft;
- Verbreitung der Idee einer offenen Gesellschaft durch grenzüberschreitende pro-europäische Projekte und Vertiefung der Zusammenarbeit der lokalen Aktivisten und Organisationen;
- Entwicklung der gesellschaftlichen Überzeugung, dass alle Menschen in der europäischen Gemeinschaft unabhängig von sozialer Herkunft, Hautfarbe, politischer, religiöser oder sexueller Orientierung akzeptiert werden;
- bürgernahes Europa, offen für alle Bürger*innen, Unionsbürgerschaft.

Sprache und Sprachkompetenz spielen in der täglichen Arbeit des Verbindungsbüros eine große Rolle. Es erleichtert oder ermöglicht sogar vieles erst, die Sprache des Nachbarlandes zu beherrschen. Konferenzen, Podiumsdiskussionen und andere Veranstaltungen werden immer auf Polnisch und Deutsch durchgeführt. Die Website des Verbindungsbüros ist zweisprachig. Theater und Literatur sind wichtig, um das Nachbarland besser zu verstehen und werden daher durch das Verbindungsbüro gefördert. Das Verbindungsbüro des Freistaates Sachsen in Wrocław und die Regionale Vertretung der Europäischen Kommission luden im November 2021 in das Musiktheater Capitol in Wrocław zu einer Theatervorstellung. Das Drama „Verdammt starke Liebe“ erzählt die wahre Geschichte einer tragischen Liebe

Od stycznia 2020 r. Biuro Łącznikowe Wolnego Państwa Saksonii we Wrocławiu ma nową siedzibę. Biuro i sale konferencyjne znajdują się obecnie w Forum Max Born przy Placu Wolności 4, 50-071 Wrocław. Budynek mieści się naprzeciwko Opery, obok hotelu Monopol, a stąd już niedaleko do Zamku Królewskiego i Narodowego Forum Muzyki. Biuro Łącznikowe jest częścią jednostki sztabowej Europa saksońskiego Ministerstwa Sprawiedliwości oraz ds. Demokracji, Europy i Równości. Do grudnia 2020 r. kierował nim Uwe Behnisch. Jego następcą został w czerwcu 2021 r. Thomas Guddat, który jako prezes Niemiecko-Polskiego Stowarzyszenia Sędziów od lat jest zaangażowany we wzajemne zrozumienie systemów prawnych i przyjazne porozumienie między obydwojema krajami. Wspiera go w tym Anna Leniart, która poza językiem ojczystym polskim doskonale włada również językiem niemieckim. Zespół uzupełnia pani Mezera, która pracuje w jednostce sztabowej Europa w Dreźnie.

Od czasu włączenia w struktury Ministerstwa Sprawiedliwości oraz ds. Demokracji, Europy i Równości prace Biura Łącznikowego koncentrowały się na nowych priorytetach i tematach, takich jak:

- demokracja, Europa, rozwój sieci transgranicznej i wzajemna wymiana doświadczeń w dziedzinie społeczeństwa obywatelskiego;
- szerzenie idei społeczeństwa otwartego poprzez transgraniczne projekty proeuropejskie oraz pogłębianie współpracy lokalnych aktywistów i organizacji;
- propagowanie w społeczeństwie przekonania, że wszyscy ludzie w społeczności europejskiej są akceptowani bez względu na pochodzenie społeczne, kolor skóry, orientację polityczną, religijną lub seksualną;
- Europa obywatelska, otwarta na wszystkich obywateli i obywatelki, obywatelstwo unijne.

Język i kompetencje językowe odgrywają ważną rolę w codziennej pracy Biura Łącznikowego. Opanowanie języka kraju sąsiada sprawia, że wiele rzeczy staje się prostszych, a nawet dopiero wtedy możliwych. Konferencje, panele dyskusyjne i inne wydarzenia odbywają się zawsze w języku polskim i niemieckim. Strona internetowa biura łącznikowego jest dwujęzyczna. Teatr i literatura są ważne dla lepszego zrozumienia sąsiedniego kraju i dlatego są promowane przez Biuro. Biuro Łącznikowe Wolnego Państwa Saksonii we Wrocławiu oraz Przedstawicielstwo Regionalne Komisji Europejskiej zaprosiły w listopadzie 2021 r. na spektakl teatralny do Teatru Muzycznego Capitol we Wrocławiu. Dramat „Cholernie mocna miłość” opowiada prawdziwą historię tragicznej miłości dwojga młodych ludzi, która rozegrała się w Toruniu podczas II wojny światowej.

zwischen zwei jungen Männern, die sich während des Zweiten Weltkriegs in Toruń ereignete. Die Aufführung fand in polnischer Sprache mit deutschen Übertiteln statt. Zuvor, im September 2021, wurde das Interviewbuch mit dem Titel „Der Zauberer von Breslau – auf dem Weg zu einer europäischen Metropole“ in einer Diskussion mit Dr. Rafał Dutkiewicz im Verbindungsbüro vorgestellt.

Staatsministerin Katja Meier übernahm im Jahr 2021 zum ersten Mal die Schirmherrschaft über das Literaturfestival Góry Literatury (Literaturberge), welches für Toleranz und Weltoffenheit steht. Organisiert wird das Festival an mehreren Orten des Glatzer Landes durch die Stiftung der Literaturnobelpreisträgerin Olga Tokarczuk. Im Jahr 2021 erhielt das Olga-Tokarczuk-Literaturfestival den Sonderpreis des Kulturpreises Schlesien. Das Verbindungsbüro des Freistaates Sachsen in Breslau war einer der Kooperationspartner des Festivals. Staatsministerin Katja Meier nahm an der Podiumsdiskussion „Feminismus, Gender und andere Monster“ teil. In einer Veranstaltungspause traten „The Saxonz“, Breakdancer aus Chemnitz, auf.

Das Jahr 2022 wurde zum „Europäischen Jahr der Jugend“ ausgerufen, weshalb es hierzu einige Aktivitäten geben soll. Wichtige Partner des Verbindungsbüros im Bereich der Jugendarbeit sind die Stiftung Kreisau für Europäische Verständigung und das Deutsch-Polnische Jugendwerk. In diesem Jahr feiert das Verbindungsbüro sein zehnjähriges Jubiläum und lädt zu zahlreichen Veranstaltungen ein. Nähere Einzelheiten findet man auf der Website des Verbindungsbüros: <https://www.pl.sachsen.de/>

Am 7. März 2022 besuchte die Sächsische Ministerin für Justiz, Demokratie, Europa und Gleichstellung, Katja Meier, Breslau erneut. Sie überreichte im Namen des Freistaates Sachsen der in Breslau ansässigen Stiftung Ukraine 100.000 Euro. Die Mittel sind für die Unterstützung von ukrainischen Geflüchteten bestimmt, die in Niederschlesien ankommen. „Mit unserem Verbindungsbüro in Breslau haben wir ein Konzept zur direkten Unterstützung dieser Menschen entwickelt. In der aktuellen Situation war es für uns sehr wichtig, schnell zu handeln. Deshalb habe ich diese Idee bei der sächsischen Staatsregierung vorgestellt und konnte die sächsischen Behörden dafür gewinnen“, sagt Katja Meier. Bei ihrem Besuch in der niederschlesischen Hauptstadt besuchte Katja Meier die Aufnahmestelle für Flüchtlinge im Studentenwohnheim in der Wittiga-Straße sowie ein Hotel, in dem die Kriegsflüchtlinge vorübergehend untergebracht sind. Sie führte auch Gespräche mit dem stellvertretenden Breslauer Staatspräsidenten, Jakub Mazur und dem stellvertretenden Woiwoden, Bogusław Szpytma.

Spektakl odegrano w języku polskim z niemieckimi napisami. Wcześniej, we wrześniu 2021 r., w Biurze Łącznikowym przedstawiono wydany w Niemczech w formie książki wywiad-rzekę z dr. Rafałem Dutkiewiczem pt. „Czarodziej z Wrocławia – w drodze do europejskiej metropolii”.

W 2021 r. minister stanu Katja Meier po raz pierwszy objęła patronat nad festiwalem literackim „Góry Literatury”, który symbolizuje tolerancję i otwartość na świat. Festiwal organizowany jest w kilku miejscach na terenie Ziemi Złotoryjskiej przez fundację laureatki literackiej Nagrody Nobla Olgi Tokarczuk. W 2021 r. festiwal literatury Olgi Tokarczuk otrzymał nagrodę specjalną w ramach Śląskiej Nagrody Kulturalnej. Biuro Łącznikowe Wolnego Państwa Saksonii we Wrocławiu było jednym z partnerów współpracujących przy organizacji festiwalu. Minister stanu Katja Meier wzięła udział w dyskusji panelowej „Feminizm, gender i inne potwory”. Podczas przerwy w wydarzeniu wystąpili breakdancerzy „The Saxonz” z Chemnitz.

Rok 2022 został ogłoszony „Europejskim Rokiem Młodości”, dlatego też zostaną podjęte liczne działania na tym polu. Ważnymi partnerami Biura Łącznikowego w zakresie pracy z młodzieżą są Fundacja Krzyżowa dla Porozumienia Europejskiego oraz Polsko-Niemiecka Współpraca Młodości. W tym roku Biuro Łącznikowe obchodzi swoje dziesięciolecie i zaprasza na liczne wydarzenia. Więcej szczegółów można znaleźć na stronie internetowej Biura: <https://www.pl.sachsen.de/>.

Dnia 7 marca 2022 r. Katja Meier, Saksońska Minister Sprawiedliwości oraz ds. Demokracji, Europy i Równości, ponownie odwiedziła Wrocław. W imieniu Wolnego Państwa Saksonii przekazała Fundacji Ukraina z siedzibą we Wrocławiu 100 000 euro. Środki te przeznaczone są na pomoc uchodźcom ukraińskim, którzy przebywają na Dolnym Śląsku. „Wraz z naszym Biurem Łącznikowym we Wrocławiu opracowaliśmy koncepcję bezpośredniego wsparcia tych osób. W obecnej sytuacji bardzo ważne było dla nas szybkie działanie. Dlatego przedstawiłam tę ideę rządowi Saksonii i udało mi się do niej przekonać władze Saksonii” – mówi Katja Meier. Podczas wizyty w stolicy Dolnego Śląska Katja Meier odwiedziła punkt przyjmowania uchodźców w akademiku przy ulicy Wittiga oraz hotel, w którym tymczasowo przebywają uchodźcy wojenni. Prowadziła również rozmowy z wiceprezydentem Wrocławia Jakubem Mazurem i wicewojewodą Bogusławem Szpytmą.

WISSEN BAUT BRÜCKEN IN DER GRENZREGION POLEN-SACHSEN: EU UNTERSTÜTZT AUSTAUSCH

WIEDZA BUDUJE MOSTY NA POGRANICZU POLSKA-SAKSONIA: UE WSPIERA WYMIANĘ

FRANZISKA LAUER

DE

Nutzen wir die Wartezeit bis zur Veröffentlichung der ersten Calls der Förderperiode 2021–2027, welche für Herbst 2022 in Aussicht steht, für einen Rückblick. Die Europäische Union hat der grenzübergreifenden Zusammenarbeit im Fördergebiet zwischen Polen (10 Landkreise, davon 9 in Niederschlesien und einer im Lebusser Land) und Sachsen (Landkreise Görlitz und Bautzen) im Zeitraum 2014–2020 aus dem Europäischen Fonds für regionale Entwicklung 70 Millionen Euro zur Verfügung gestellt, s. INTERREG Polska-Saksonia. Akteure der Zivilgesellschaft, Wirtschafts- und Sozialpartner-Organisationen sowie öffentliche Verwaltungen und deren nachgeordnete Behörden konnten EU-Mittel in vier sogenannten Prioritätsachsen beantragen (Gemeinsames Natur- und Kulturerbe, Regionale Mobilität, Grenzübergreifende Aus- und Weiterbildung, Partnerschaftliche Zusammenarbeit und institutionelles Potenzial). Ziel war es, die Zusammenarbeit zur Überwindung von Entwicklungsbarrieren im polnisch-sächsischen Grenzraum zu vertiefen.

Die Ideen und Netzwerke der Wissenschaftler*innen der Technischen Universität Dresden sind so vielfältig wie die Disziplinen, in denen sie lehren und forschen. Somit konnten in drei von vier Prioritätsachsen spannende grenzübergreifende Projekte mit Partnern aus Niederschlesien bzw. Polen realisiert werden. Aber Moment: Dresden – das liegt doch außerhalb des Fördergebietes? Richtig, doch sehen die Programmregularien INTERREG Polen-Sachsen vor, dass sich die *Wirkung* der geförderten Projekte in der Grenzregion entfalten muss. Wie die Projekte der TU Dresden dieses taten und aktuell noch tun, wird im Folgenden dargestellt.

PL

Wykorzystajmy czas oczekiwania na ogłoszenie pierwszych konkursów w okresie finansowania 2021–2027, które ma nastąpić jesienią 2022 r., na retrospekcję. W latach 2014–2020 Unia Europejska wyłożyła z funduszy europejskich 70 mln euro na wsparcie współpracy transgranicznej między Polską (10 powiatami, w tym 9 na Dolnym Śląsku i jednym w województwie lubuskim) a Saksonią (powiatami Görlitz i Bautzen/Budziszyn), patrz INTERREG Polska-Saksonia. Uczestnicy społeczeństwa obywatelskiego, organizacje gospodarcze i partnerstwa społeczne, jak również instytucje publiczne, samorządy regionalne i podległe im jednostki mogły wnioskować o środki unijne w ramach czterech tak zwanych osi priorytetowych (wspólna dbałość o środowisko i kulturę, mobilność regionalna, dalszy rozwój ponadgraniczny, współpraca partnerska i potencjał instytucjonalny). Celem było pogłębienie współpracy mającej na celu przezwyciężanie barier rozwojowych w polsko-saksońskim obszarze granicznym.

Pomysły i grupy badawcze naukowców z drezdeńskiego Uniwersytetu Technicznego (Technische Universität Dresden) są tak różnorodne jak dyscypliny, w których nauczają i prowadzą badania. Tak więc z udziałem dolnośląskich partnerów udało się zrealizować fascynujące projekty ponadgraniczne w trzech z czterech osi priorytetowych. Ale zaraz: Drezno – czy aby nie leży poza obszarem wsparcia? Zgadza się, jednak regulacje programu INTERREG Polska-Saksonia przewidują, że to *oddziaływanie* finansowanych projektów musi się rozwijać na obszarze granicznym. Efekty projektów Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie są przedstawione poniżej.

LEUCHTTURM- UND FLAGGSCHIFFPROJEKTE DES DEUTSCH-POLNISCHEN VERFLECHTUNGSRAUMES

Die Klein- und Mittelstädte in Südwestpolen und Ostsachsen sind geprägt von besonderem baukulturellem Wert. Die zugleich massiven Leerstände von Wohn- und Geschäftsgebäuden in deren Stadtzentren stellen eine Bedrohung für die historische Bausubstanz dar und führen zum Verlust wichtiger städtischer Funktionen, die das Stadtzentrum als Ort von Kultur, Handel und Begegnung traditionell innehat. Im Projekt REVIVAL! – Revitalisierung der historischen Städte in Niederschlesien und Sachsen widmeten sich vom Oktober 2018 bis Dezember 2020 zehn Klein- und Mittelstädte mit Unterstützung dreier Forschungseinrichtungen der Stärkung und Belebung ihrer Innenstädte. Eine dieser Forschungseinrichtungen war das Interdisziplinäre Zentrum für transformativen Stadtumbau (IZS) unter der Leitung von Univ.-Prof. Dr.-Ing. Robert Knippschild.¹ Als erfolversprechender Lösungsansatz für raumwirksame Herausforderungen wurde die REVIVAL!-Projektidee vom Bundesministerium des Innern als ein Flaggschiffprojekt des deutsch-polnischen Verflechtungsraumes ausgezeichnet.

Der Gesundheit der Bewohner der sächsisch-polnischen Grenzregion hat sich das Institut für Biomedizinische Technik der TU Dresden zusammen mit der Rehabilitationsklinik SPZOO Zgorzelec gewidmet (Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Zgorzelcu). Zwischen März 2017 und Februar 2020 wurde von den Projektpartnern das Vorhaben Gesunde Kinder – Gesundes Europa. Große Wissenschaft für kleine Patienten – WiP realisiert. Eine Zielstellung war es, bei Untersuchungen der Körperhaltung von Kindern in der Klinik in Zgorzelec Haltungsanomalien aufzudecken. Hierfür wurde aus Mitteln des INTERREG Polen-Sachsen modernste Messtechnik angeschafft. Im Projekt sollte ebenfalls eine Vereinheitlichung des Zugangs zur medizinischen Versorgung in der Europastadt Görlitz/Zgorzelec angestoßen werden, d.h. eine Harmonisierung der Rechtsvorschriften (s. Krzymuski o.J.). Durch die Nutzung von Synergien konnte das grenzübergreifende Einzugsgebiet von Gesundheitseinrichtungen ausgebaut werden. Insgesamt wurden im Rahmen des Projektes 805 Kinder zwischen 7 und 13 Jahren manuell und gerätetechnisch untersucht (bei 7,1% der Kinder bestand der Verdacht auf Skoliose). Basierend auf

1. Das IZS ist eine gemeinsame Einrichtung von / IZS jest wspólną placówką instytucji: Leibniz-Institut für ökologische Raumentwicklung (IÖR), Dresden, Technische Universität Dresden (Internationales Hochschulinstitut Zittau).

SZTANDAROWE PROJEKTY POLSKO-NIEMIECKIEGO OBSZARU INTEGRACJI

Małe i średnie miasta w południowozachodniej Polsce i wschodniej Saksonii odznaczają się szczególnie wartościową kulturą architektoniczną. Jednocześnie rozległe pustostany mieszkalne i handlowe w centralnych rejonach miast stanowią zagrożenie dla zabytkowych budynków i prowadzą do utraty ważnych miejskich funkcji, które tradycyjnie sprawuje centrum miasta jako miejsce kultury, handlu i interakcji. Od października 2018 do grudnia 2020 r. w projekcie „REVIVAL! – Rewitalizacja historycznych miast na Dolnym Śląsku i w Saksonii” dziesięć małych i średnich miast ze wsparciem trzech instytucji naukowych zajmowało się wspieraniem i ożywieniem swoich śródmieść. Jedną z tych instytucji było Interdyscyplinarne Centrum Transformacyjnej Przebudowy Miast (Interdisziplinäres Zentrum für transformativen Stadtumbau) pod kierownictwem prof. dr. inż. Roberta Knippschilda.¹ Projekt REVIVAL! został uznany przez Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych za projekt sztandarowy polsko-niemieckiego obszaru integracji, oferujący obiecujące podejście do wyzwań architektonicznych.

Instytut Inżynierii Biomedycznej Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie (Institut für Biomedizinische Technik, TU Dresden) wraz z przychodnią rehabilitacyjną SPZOO Zgorzelec (Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Zgorzelcu) zajął się zdrowiem mieszkańców polsko-saksońskiego pogranicza. Od marca 2017 do lutego 2020 r. partnerzy realizowali projekt „Zdrowe dzieci – zdrowa Europa. Wielka nauka dla małych pacjentów – WiP”. Żeby wykryć nieprawidłowości w postawie dzieci, dla przychodni w Zgorzelcu zakupiono ze środków INTERREG Polska-Saksonia najnowocześniejsze urządzenia pomiarowe. Projekt miał również na celu ujednolicenie dostępu do opieki medycznej w europejskim mieście Görlitz-Zgorzelec, tj. ujednolicenie przepisów prawnych (zob. Krzymuski, bez roku). Dzięki wykorzystaniu efektu synergii można rozszerzyć transgraniczny obszar działania placówek służby zdrowia. W ramach projektu łącznie przebadano 805 dzieci w wieku od 7 do 13 lat, zarówno manualnie, jak i przy użyciu sprzętu (u 7,1 % z nich podejrzewano skoliozę). Na podstawie tych danych udało się opracować innowacyjną metodę pomiaru: komputerową analizę postawy ciała w oparciu o dane naukowe. Zespół skupiony wokół dr. Grzegorza Śliwińskiego (zob. Arbeitsgruppe Rehabilitations-technik) nie ukrywa w końcowej publikacji, że największą przeszkodą była trudność w rekrutacji uczestników z Niemiec do wspólnego badania w polskiej klinice. Spośród 805 przebadanych dzieci 736 uczęszczało do szkół w powiecie

dieser Datengrundlage konnte schließlich ein innovatives Messverfahren entwickelt werden: ein wissenschaftlich fundiertes Konzept einer computergestützten Analyse der Körperhaltung. Das Team um Dr. Grzegorz Śliwiński (s. Arbeitsgruppe Rehabilitationstechnik) spart in der Abschlusspublikation nicht aus, dass sich die gewaltigste Hürde in der Schwierigkeit zeigte, Teilnehmende aus Deutschland für die Untersuchung in der polnischen Klinik zu gewinnen. Von den 805 untersuchten Kindern besuchten 736 Schulen im Landkreis Zgorzelec und 69 im Landkreis Görlitz. Die Überwindung von Vorurteilen und Hemmnissen (es handelte sich um eine gedolmetschte und kostenfreie Studienteilnahme an einer fußläufig hinter der Grenze erreichbaren Untersuchungsstätte!) bleibt weiterhin ein Desiderat (Śliwiński 2020).

Auch im Projekt TRAILS (Travelling Innovation Labs and Services) stehen deutsche und polnische Jugendliche im Mittelpunkt des Geschehens. Im Herbst 2016 als „Leuchtturmprojekt“ gestartet, konnte seither mit drei mobilen Innovationslaboren (umgebaute Containermodule) ein neues Ausbildungs- und Dienstleistungsformat in Ost-sachsen und Niederschlesien etabliert werden, das mobile Innovations- und Gründertrainings anbietet. Zusammen mit den Projektpartnern der Wojewodschaft Niederschlesien (Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Politechnika Wrocławska) hat der Thinktank Wissensarchitektur – Laboratory of Knowledge Architecture der TU Dresden ein Angebot geschaffen, welches Pilotcharakter hat, da es Bildungseinrichtungen, lokale Arbeitgeber sowie Multiplikatoren grenzübergreifend verbindet. Die bisherige Bilanz kann sich sehen lassen: Zwischen August 2016 und Dezember 2018 wurden in TRAILS 2.088 Teilnehmende in 127 Workshops in annähernd 30 Kommunen in Ostsachsen und Niederschlesien beschult (v.a. Schüler*innen, Lehrkräfte, Multiplikatoren wie Vertreter von Vereinen und KMU). Das Folgeprojekt TRAILS+ (seit April 2019) hat seither an 19 Standorten im Grenzgebiet 1.645 Teilnehmende in 104 Workshops zum Aufbau und zur Vertiefung von Innovationskompetenzen erreicht. Dies wird auch 2022 wieder der Fall sein – die Jugendlichen der Grenzregion warten bereits auf die nächsten Workshops!

TRZYMAMY SIĘ RAZEM! – WIR HALTEN ZUSAMMEN! Die Programmbehörden INTERREG Polen-Sachsen haben die Vielfalt der in der Förderperiode 2014–2020 realisierten grenzübergreifenden Projekte jüngst in der lesenswerten Publikation Trzymamy się razem! – Wir halten zusammen! zusammengetragen: vom Erwerb der Nachbarsprache im Frühkindsalter im Projekt Groß für Klein – Duzi dla Małych.

zgorzeleckim, a 69 w powiecie Görlitz. Postulat przecięzania uprzedzeń i przeszkód (chodziło o bezpłatny udział w badaniu z zapewnionym tłumaczem, w ośrodku, znajdującym się w odległości krótkiego spaceru przez granicę!) pozostaje nadal aktualny (Śliwiński 2020).

Niemiecka i polska młodzież znajduje się też w centrum zainteresowania projektu TRAILS („Travelling Innovation Labs and Services”). Uruchomiony jesienią 2016 r. jako „projekt flagowy” umożliwił wprowadzenie nowego formatu zdalnych szkoleń i usług we Wschodniej Saksonii i na Dolnym Śląsku w zakresie innowacji i zakładania działalności gospodarczej w oparciu o trzy mobilne, innowacyjne laboratoria (przystosowane moduły kontenerowe). Wraz z partnerami projektu z województwa dolnośląskiego (Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Politechnika Wrocławska) think tank Architektura Wiedzy („Wissensarchitektur – Laboratory of Knowledge Architecture”) Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie stworzył ofertę, która ma charakter pilotażowy, ponieważ ponadgranicznie łączy instytucje edukacyjne, lokalnych pracodawców i multiplikatorów. Dotychczasowe wyniki są imponujące: w okresie od sierpnia 2016 do grudnia 2018 r. w ramach 127 warsztatów w prawie 30 gminach wschodniej Saksonii i Dolnego Śląska TRAILS przeszkolił 2 088 uczestników (głównie uczniów, nauczycieli i multiplikatorów, takich jak przedstawiciele stowarzyszeń i MŚP). W ramach kontynuacji projektu TRAILS+ (od kwietnia 2019 r.) w 104 warsztatach w 19 lokalizacjach w regionie przygranicznym wzięło udział 1 645 uczestników w celu pogłębiania kompetencji innowacyjnych. Tak będzie również w 2022 roku – młodzi ludzie z regionu przygranicznego już czekają na kolejne warsztaty!

TRZYMAMY SIĘ RAZEM! – WIR HALTEN ZUSAMMEN! Zespół programu INTERREG Polska-Saksonia przedstawił ostatnio cały wachlarz projektów transgranicznych realizowanych w okresie finansowania 2014–2020 w publikacji „Trzymamy się razem! – Wir halten zusammen!": od przyswajania języka sąsiada we wczesnym dzieciństwie w projekcie „Groß für Klein – Duzi dla Małych. Transgraniczna współpraca dla wspierania edukacji przedszkolnej w zakresie kultury i języka sąsiada", poprzez polsko-niemiecki projekt praktyk i sieci współpracy „Entdecke dein Nachbarland – Poznaj kraj sąsiada!", aż po tworzenie zespołów ds. kompetencji seniorów na polsko-niemieckim pograniczu. Publikacja pokazuje, że po obu stronach granicy są aktywni partnerzy projektów!

Grenzüberschreitende Zusammenarbeit zur Förderung der interkulturellen und nachbarsprachigen Bildung im Bereich der Vorschulerziehung, über das deutsch-polnische Praktikums- und Vernetzungsprojekt Entdecke dein Nachbarland – Poznaj kraj sąsiada!, bis hin zum Aufbau von Seniorenkompetenzteams im deutsch-polnischen Grenzraum. Die Publikation zeigt, dass es tatkräftige Projektpartner dies- und jenseits der Grenze gibt!

Für die jetzt anlaufende Förderperiode 2021–2027 (s. Online-Seminar des Kooperationsprogramms INTERREG Polen-Sachsen 2021–2027) werden sich die maximal auszureichenden Mittel auf 60,27 Millionen Euro belaufen, bei zugleich sinkender maximaler Förderquote für die einzelnen Projekte – von 85% in den Jahren 2014–2020 auf 80% in der aktuellen Förderperiode. Bleibt zu wünschen, dass sich auch unter diesen Vorzeichen bewährte und neue Netzwerkpartnerschaften finden, um ehrgeizige Ideen für das Zusammenwachsen des sächsisch-polnischen Grenzgebietes und seiner Menschen zu realisieren.

LINKS (MÄRZ/MARZEC 2022):

Arbeitsgruppe Rehabilitationstechnik, www.ibmt.et.tu-dresden.de/forschung/rehabilitationstechnik Deutsch-Polnisches Raumordnungsportal/Polsko-Niemiecki Portal Gospodarki Przestrzennej, <https://www.kooperation-ohne-grenzen.de/de/modellvorhaben/wettbewerb2018/>

European Project Center der TU Dresden, <https://tu-dresden.de/forschung-transfer/services-fuer-forschende/european-project-center> INTERREG Polska-Saksonia, www.plsn.eu

Krzymuski, Marcin o.J.: Gutachten zu den rechtlichen Bestimmungen für die grenzüberschreitende Inanspruchnahme von Gesundheitsleistungen am Beispiel von Screening-Untersuchungen bei Kindern in der Europastadt Görlitz/Zgorzelec, https://tu-dresden.de/ing/elektrotechnik/ibmt/ressourcen/dateien/ag_Rehabilitationstechnik/forschung/wip/Rechtsgutachten_WiP_DE.PDF?lang=de

Online-Seminar des Kooperationsprogramms INTERREG Polen-Sachsen 2021-2027, <https://de.plsn.eu/documents/19533/515347/Hauptgrunds%C3%A4tze+des++Kooperationsprogramms+Interreg+Polen+%E2%80%93+Sachsen+%C3%BCr+die+Jahre+2021-2027/18f129ee-5332-4bc6-a49d-30e6f8e3e385>

REVIVAL! Revitalisierung der historischen Städte in Niederschlesien und Sachsen, <http://revival.ioer.eu/>

Śliwiński, Grzegorz (Hg.) 2020: Gesunde Kinder – gesundes Europa / Zdrowe dzieci – zdrowa Europa, https://tu-dresden.de/ing/elektrotechnik/ibmt/ressourcen/dateien/ag_Rehabilitationstechnik/forschung/wip/Projektbericht_Sprawozdanie_z_projektu_WiP_DE_PL.PDF?lang=de

Travelling Innovation Labs and Services, <https://trailsproject.eu/>

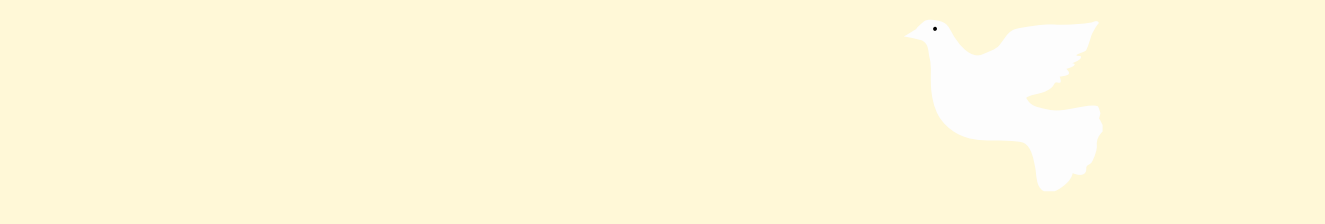
Trzymamy się razem! – Wir halten zusammen!, https://de.plsn.eu/documents/19533/580031/Program+Wsp%C3%B3%B3%C5%82pracy+INTERREG+Polska+%E2%80%93+Saksonia+2014-2020_album_WERS-JA+na+WWW.pdf/48c02bb4-b809-42e5-9322-49d55497df0b

Wettbewerb für Flaggschiffprojekte des Gemeinsamen Zukunftskonzeptes für den deutsch-polnischen Verflechtungsraum, Wettbewerb GZK 2030 – Landesentwicklung – sachsen.de

Ukraine / Ukraina

DAS UKRAINISCHE IM KREIS DER SLAVISCHEN SPRACHEN UKRAIŃSKI W KRĘGU JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH

ROLAND MARTI

DE

Will man sich eine Vorstellung von der Position des Ukrainischen machen, muss man zwei Aspekte unterscheiden: die dialektalen Grundlagen des Ukrainischen (seine Position im slavischen Kontinuum) und die Geschichte der Standardsprache.

Betrachtet man zuerst die dialektalen Grundlagen, so gehört das ukrainische Sprachgebiet mit dem russischen und dem weißrussischen zum ostslavischen Teil des slavischen Kontinuums. Das auffälligste Kennzeichen für das Ostslavische ist der sogenannte Volllaut bei der ursprünglichen Abfolge von Vokal und r oder l in geschlossenen Silben, vgl. etwa die Wörter город/gorod (russisch), город/horod (ukrainisch), горад/horad (weißrussisch) (= Stadt, eig. Umzäuntes, verwandt mit englisch garden usw.) oder молоко/moloko (russisch), молоко/moloko (ukrainisch), малако/malako (weißrussisch) (= Milch, vgl. englisch milk usw.). Die Übergänge zum russischen Dialektgebiet im Nordosten und Osten, zum weißrussischen im Nordwesten, aber auch zum Westslavischen (Polnischen und Slovakischen bzw. Rusinischen) sind dabei fließend.

Komplexer ist die Situation der Standardsprache und ihrer Vorformen, insbesondere der geschriebenen Sprache, weil sie in viel stärkerem Maße von politischen und kirchlichen Rahmenbedingungen beeinflusst wird. Ursprünglich, d.h. ab dem späten 10. Jahrhundert, wurde im ganzen ostslavischen Raum (zunächst auf dem Gebiet der heutigen Ukraine) das Kirchenslavische als Schriftsprache verwendet, das aus dem südslavischen Raum übernommen wurde (die eben genannten Beispiele lauteten dort градь/grad млѣко/

PL

Chcąc wyrobić sobie pogląd na temat pozycji języka ukraińskiego, należy rozróżnić dwa aspekty: podstawy dialektalne języka ukraińskiego (jego pozycję w kontinuum słowiańskim) oraz historię języka standardowego.

Jeśli w pierwszej kolejności przyjrzymy się podstawom dialektalnym, okazuje się, że ukraiński obszar językowy wraz z rosyjskim oraz białoruskim należą do wschodniosłowiańskiej części słowiańskiego kontinuum językowego. Najbardziej charakterystyczną cechą języków wschodniosłowiańskich jest tzw. pełne udźwięcznienie pierwotnej sekwencji samogłosek oraz „r” czy „l” w sylabach zamkniętych, por. np. słowa город/gorod (rosyjski), город/horod (ukraiński), горад/horad (białoruski) (= miasto, własc. „ogrodzony”, związane z angielskim słowem „garden”, itp.) lub молоко/moloko (rosyjski), молоко/moloko (ukraiński), малако/malako (białoruski) (= mleko, por. angielskie słowo „milk”, itp.). Przejścia do rosyjskiego obszaru dialektalnego na północnym wschodzie i na wschodzie, do białoruskiego na północnym zachodzie, ale także do zachodniosłowiańskiego (polskiego i słowackiego względnie rusińskiego) są płynne.

Sytuacja języka standardowego oraz jego odmian historycznych, zwłaszcza języka pisanego, jest bardziej złożona, ponieważ w znacznie większym stopniu wpływają na nią uwarunkowania polityczne i religijne. Pierwotnie, tzn. od końca X wieku, w całej Słowiańszczyźnie Wschodniej (początkowo na terenie dzisiejszej Ukrainy) jako języka pisanego używano języka cerkiewnosłowiańskiego, który został przejęty ze Słowiańszczyzny Południowej (przykła-

mlęko). Aus dem Zentrum Kiev, dem wichtigsten Teilfürstentum der Rus' (wie das staatliche Gesamtgebilde damals genannt wurde) verbreitete sich diese Sprache und wurde der ostslavischen sprachlichen Umgebung in zunehmendem Maße angepasst. Das politische Zentrum verschob sich im Laufe der Zeit nach Norden, und von den regionalen Varianten konnte sich nur das Russisch-Kirchenslavische durchsetzen.

Daneben entstanden auch "weltliche" Schriftsprachen, für den weißrussischen und ukrainischen Bereich die sog. проста мова (wörtl. „einfache Sprache“), die im litauisch-polnischen Großfürstentum auch amtlich verwendet wurde. Längerfristig setzte sich aber nur das moderne Russische durch, das sich auch auf das ukrainische und weißrussische Dialektgebiet ausdehnte, soweit es zum russischen Reich gehörte. Erst im 19. Jahrhundert gab es auch Bestrebungen, für das ukrainische Dialektgebiet eine eigene, vom Russischen unterschiedene Schrift- und später Standardsprache zu schaffen (beim Weißrussischen geschah das noch später). Besonders ausgeprägt waren diese Bestrebungen in den außerhalb des Russischen Reiches liegenden ukrainischsprachigen Gebieten (v.a. in denjenigen, die ehemals zum litauisch-polnischen Großfürstentum gehörten), wo das Ukrainische z.T. auch offiziellen Charakter hatte (so gab es etwa eine ukrainische Fassung der österreichisch-ungarischen Nationalhymne „Gott erhalte Franz den Kaiser“). Entsprechende Bestrebungen waren im Russischen Reich erst nach einer langen Reihe von Verboten und Behinderungen (am bekanntesten ist der Ukaz von Bad Ems von 1876) erfolgreich, als nach der Revolution von 1905 mit dem Manifest vom 17. Oktober indirekt die Verwendung des Ukrainischen im Russischen Reich zugelassen wurde. Die Bürgerkriegswirren im ehemaligen Russischen Reich am Ende des ersten Weltkrieges mit Gründung kurzlebiger ukrainischer Staaten endeten mit der Eingliederung der Ukrainischen Sozialistischen Sowjetrepublik (USSR) in die UdSSR 1922. Die UdSSR verfolgte auf sprachlichem Gebiet zunächst eine Politik der Unterstützung der Besonderheiten der einzelnen Völker, im Falle der USSR eine Politik der Ukrainisierung (копенізація bzw. українізація), die insbesondere die Verwendung des Ukrainischen in allen Bereichen des öffentlichen Lebens förderte. Die Standardsprache wurde eigenständig kodifiziert, wobei man in erster Linie auf Abstand zum Russischen achtete. Dieser Prozess endete abrupt damit, dass solche Bestrebungen als Ausdruck eines ukrainischen Nationalismus verurteilt und bekämpft wurden. Die Orthographie von 1933 führte konsequenterweise zu einer deutlichen Russifizierung des Ukrainischen (am auffälligsten war die Abschaffung des im Russischen nicht vorhandenen Buchstabens < r' > für den im Ukraini-

dami są tu właśnie wspomniane градь/grad, млѣко/mlęko). Z centrum Kijowa, najważniejszego księstwa Rusi (jak wówczas nazywano cały obszar tego formującego się państwa), język ten rozprzestrzenił się na dalsze rejony i ulegał w coraz większym stopniu przystosowaniu do wschodniosłowiańskiego środowiska językowego. Z biegiem czasu centrum polityczne przesunęło się na północ, a spośród wariantów regionalnych jedynie język rosyjsko-cerkiewnosłowiański zdołał wywalczyć sobie ugruntowaną pozycję.

Ponadto rozwinęły się „świeckie” języki pisane – na terenach białoruskich i ukraińskich była to tzw. проста мова (dosłownie „prosty język, prosta mowa”), która była również oficjalnie używana w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim. W późniejszym okresie wiodącą rolę przejął jednak współczesny język rosyjski, który rozszerzył się również na obszary objęte dialektem ukraińskim i białoruskim, o ile należały one do rosyjskiego imperium. Dopiero w XIX wieku podjęto starania o stworzenie dla ukraińskiego obszaru dialektalnego języka pisanego odrębnego od rosyjskiego, a później języka standardowego (jeśli chodzi o język białoruski, to stało się to jeszcze później). Te aspiracje były szczególnie widoczne na obszarach ukraińskojęzycznych poza granicami Imperium Rosyjskiego (zwłaszcza na terenach należących niegdyś do Rzeczypospolitej Obojga Narodów), gdzie język ukraiński częściowo miał również charakter oficjalny (przykładowo istniała ukraińska wersja austro-węgierskiego hymnu narodowego „Gott erhalte Franz den Kaiser” (Boże zachowaj cesarza Franciszka). Odpowiednie wysiłki zakończyły się sukcesem w Imperium Rosyjskim dopiero po długim okresie zakazów i utrudnień (najbardziej znanym był ukaz emski z 1876 r.), kiedy to po rewolucji w 1905 r. manifest październikowy pośrednio dozwolił używania języka ukraińskiego w Imperium Rosyjskim. Zawariowania podczas wojny domowej w byłym Imperium Rosyjskim pod koniec I wojny światowej, w wyniku których powstawały efemeryczne państwa ukraińskie, zakończyły się przyłączeniem Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (USRR) do ZSRR w 1922 r. W kwestii języka ZSRR początkowo prowadził politykę wspierania odrębności poszczególnych narodów, w przypadku USRR – politykę ukrainizacji (копенізація lub українізація), która szczególnie propagowała używanie języka ukraińskiego we wszystkich dziedzinach życia publicznego. Język standardowy został skodyfikowany autonomicznie, przy czym szczególną uwagę zwrócono na zachowanie dystansu do języka rosyjskiego. Proces ten nagle się zakończył, działania te zostały potępione i nastąpiło ich zwalczanie jako przejawu ukraińskiego nacjonalizmu. Wskutek tego reforma ortografii z 1933 roku doprowadziła do wyraźnej rusyfikacji

schen eher seltenen Laut /g/), ebenso die Normierung von Terminologien. Die Förderung des Russischen in der Schule und schließlich die Konzeption des Russischen als zweiter Muttersprache schwächten die Position des Ukrainischen. Außerdem stärkte die Arbeitsmigration innerhalb der UdSSR die Position des Russischen: In der stark industrialisierten Ostukraine dominierte das Russische als Kommunikationsmittel unter der migrantischen Bevölkerung. In der Westukraine dagegen, die z.T. erst nach dem zweiten Weltkrieg der Sowjetunion einverleibt wurde, war es umgekehrt das Ukrainische, das eine wichtige Rolle spielte. Nach dem Zerfall der Sowjetunion und der Gründung der Ukraine als unabhängiger Staat stand die Sprachenfrage fast immer auf der Tagesordnung. Die Orthographie wurde sogar noch vor der Staatsgründung re-reformiert (u.a. mit der Wiedereinführung des Buchstabens < ʀ >), ein weiteres Mal 2019 unter noch stärkerem Rückgriff auf die Rechtschreibung der Periode der Ukrainisierung. Gemäß der Verfassung von 1996, Art.10, ist das Ukrainische alleinige Amtssprache, aber Entwicklung, Anwendung und Schutz des Russischen und anderer Sprachen von Minderheiten werden garantiert. Hier ist auffällig, dass das Russische ausdrücklich genannt ist (was sich als Privilegierung deuten lässt), aber gleichzeitig mit Minderheitensprachen (was man als Abwertung sehen kann). Der Artikel wurde 1999 durch höchstgerichtliche Entscheidung bestätigt. Im Sprachengesetz von 2012 erhielten dann aber die „regionalen Sprachen“, darunter vor allem das Russische, mehr Rechte (u.a. als eine Art von regionaler Amtssprache), doch das Gesetz wurde 2014 vom Parlament kassiert, und 2018 entschied das Verfassungsgericht, das Gesetz sei nicht verfassungsgemäß. Das neue Sprachgesetz von 2019 stärkte wiederum die Position des Ukrainischen insbesondere gegenüber dem Russischen, weswegen die Russische Föderation die Angelegenheit sogar vor den UNO-Sicherheitsrat brachte, allerdings ohne Erfolg.

Trotz über dreißigjähriger Eigenstaatlichkeit der Ukraine ist die Sprachenfrage zwischen Ukrainisch und Russisch ungelöst, weil die Ukrainischsprachigen auf die Verfassung mit der dort festgelegten Privilegierung des Ukrainischen verweisen, während die Russischsprachigen ihr Gewohnheitsrecht aus den sowjetischen Zeiten nicht aufgeben wollen, das es ihnen erlaubte, überall und immer russisch zu sprechen. In allen bisherigen internen Konflikten und kriegesischen Auseinandersetzungen spielte immer auch die Sprachenfrage eine Rolle, so bei der Annexion der Krym, bei den kriegesischen Konflikten im Donbass und jetzt wieder beim Überfall der Russischen Föderation auf die Ukraine.

języka ukraińskiego (najbardziej widoczne było zniesienie nieistniejącej w języku rosyjskim litery < ʀ > dla dźwięku /g/, który w języku ukraińskim jest raczej rzadki), a także do normalizacji terminologii. Promowanie języka rosyjskiego w szkole i wreszcie traktowanie go jako drugiego języka ojczystego, osłabiło pozycję języka ukraińskiego. Ponadto migracja zarobkowa w obrębie ZSRR wzmocniła pozycję języka rosyjskiego – w silnie uprzemysłowionej wschodniej Ukrainie język rosyjski dominował jako środek komunikacji wśród migrantów. Zaś w zachodniej Ukrainie, która została częściowo przyłączona do Związku Radzieckiego dopiero po II wojnie światowej, w przeciwieństwie do wschodu kraju ważną rolę odgrywał język ukraiński. Po rozpadzie Związku Radzieckiego i powstaniu Ukrainy jako niepodległego państwa kwestia językowa pozostawała nieprzerwanie na porządku dziennym. Ortografia została zreformowana jeszcze przed ustanowieniem państwa ukraińskiego (m.in. poprzez ponowne wprowadzenie litery < ʀ >), a w 2019 r. jeszcze bardziej nawiązano do ortografii z okresu ukrainizacji. Zgodnie z Konstytucją z 1996 r., art. 10, język ukraiński jest jedynym językiem urzędowym, ale zagwarantowano możliwość rozwoju, używania i ochrony języka rosyjskiego oraz innych języków mniejszości. Rzuca się w oczy to, że wyraźnie wspomina się o języku rosyjskim (co można interpretować jako uprzywilejowanie), a jednocześnie o językach mniejszościowych (co można postrzegać jako dewaluację). Artykuł ten został potwierdzony decyzją Sądu Najwyższego w 1999 roku. Jednak w ustawie językowej z 2012 r. „języki regionalne”, w tym przede wszystkim rosyjski, otrzymały więcej praw (m.in. rosyjski jako rodzaj regionalnego języka urzędowego), ale ustawa ta została poddana kasacji przez parlament w 2014 r., a w 2018 r. Sąd Konstytucyjny orzekł, że jest ona niezgodna z konstytucją. Nowa ustawa językowa z 2019 r. wzmocniła z kolei pozycję języka ukraińskiego, zwłaszcza w stosunku do rosyjskiego, dlatego Federacja Rosyjska skierowała sprawę do Rady Bezpieczeństwa ONZ, jednak nie odniosła sukcesu.

Mimo ponad trzydziestu lat istnienia suwerennej Ukrainy kwestia językowa między ukraińskim a rosyjskim pozostaje nierozwiązana, ponieważ użytkownicy języka ukraińskiego wskazują na konstytucję, która uprzywilejowuje język ukraiński, natomiast ci, którzy posługują się językiem rosyjskim, nie chcą zrezygnować ze swojego zwyczajowego prawa z czasów Związku Radzieckiego, które pozwalało im mówić po rosyjsku zawsze i wszędzie. Kwestia językowa zawsze odgrywała rolę we wszystkich dotychczasowych konfliktach wewnętrznych i zbrojnych, takich jak aneksja Krymu, konflikty zbrojne w Donbasie, a teraz ponownie podczas napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО [TARAS ŠEVČENKO] ТАРАС ШЕВЧЕНКО [TARAS ŠEVČENKO]

WALTER KOSCHMAL

UKR

Тарас Шевченко (1814–1861) – найвідоміший український поет. Ні з яким іншим поетом чи його творами не ототожнюють себе так українки та українці як минулого, так і сьогодення. Його вірші знають напам’ять, в тому числі й надруковані в цій збірці. Він – це те, що називають „типово українським“. Партії будь-якої політичної спрямованості звертаються до його образу як до символу державності. Він – загальний всеукраїнський знаменник. Один поляк написав у 1933-му році, що немає в світі іншого поета, якого б так шанували. Заслання, яке Шевченко зазнав від царського режиму, сформувало в український культурі його образ як „сонце“, „мученик“, „пророк“.

Цій внутрішньоукраїнській перспективі Шевченка як ідентифікаційної моделі відповідає здебільшого абсолютне незнання його за мережами України, в тому числі і в Німеччині. Проте розуміння феномену Шевченка може допомогти нам зрозуміти українську культуру та ментальність, а також ставлення до Росії: Бібліотека Конгресу презентувала Шевченка в 1934-му році такими словами: „Мойсей українського народу, що вивів його з пустелі“.

„Заповіт“, один з ранніх віршів поета, є особливо важливим для українського читача як сакральна інструкція до дії. Він презентує символічну колективну смерть українців, яка бере свій початок у фольклорі. Індивід як представник народу розчиняється в колективі та підноситься від українського простору до Бога. Його смерть спонукає народ порвати кайдани та набути свободи. Вже тоді кайдани природно вважались російськими.

ЗАПОВІТ [ZAROVIT] VERMÄCHTNIS DZIEDZICTWO

ТАРАС ШЕВЧЕНКО [TARAS ŠEVČENKO]

DE

Taras Ševčenko (1814–1861) ist der ukrainische Nationaldichter schlechthin. Mit ihm und seinen Gedichten identifizieren sich Ukrainerinnen und Ukrainer in Vergangenheit und Gegenwart wie mit keinem anderen. Seine Gedichte, auch das hier veröffentlichte, kennen sie auswendig. Er repräsentiert das spezifisch Ukrainische. Parteien aller Couleurs machen immer schon Staat mit ihm, bis heute. Er ist der gemeinsame ukrainische Nenner aller. Im Jahr 1933 schreibt ein Pole, es gebe in der Welt keinen Dichter, der so verehrt werde. Den Ukrainern ist er „Sonne“, „Märtyrer“ und „Prophet“, gerade auch weil er durch seine Verbannung Opfer des zaristischen Imperiums wurde.

Dieser Innenwahrnehmung der ukrainischen Identifikationsfigur Ševčenko entspricht meist, auch in Deutschland, eine ausgeprägte Ignoranz gegenüber diesem Dichter. Das Phänomen Ševčenko zu verstehen hilft uns aber, die ukrainische Kultur und Mentalität zu begreifen, auch die Einstellung zu Russland. Die Library of Congress präsentiert den Dichter 1934 mit den Worten: „Moses of the Ukrainian people who led them out of the wilderness“.

Das ukrainischen Rezipienten wichtige frühe Gedicht „Vermächtnis“ ist ein quasi sakraler Handlungsauftrag. Es gestaltet einen, stark in die Folklore eingebundenen, symbolischen, kollektiv-ukrainischen Tod. Das Individuum geht als Repräsentant des Volks in der Gemeinschaft auf und fliegt aus dem ukrainischen Raum zu Gott. Sein Tod bringt das Volk dazu, dass es seine Ketten sprengt und seine Freiheit erringt. Seit damals begreift man diese Ketten wie selbstverständlich als russische.

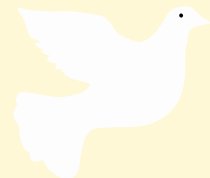
Walter Koschmal ist Autor des Buches „Taras Ševčenko: Die vergessene Dichter-Ikone“, das 2014 im Sagner-Verlag in München erschien. Seine Einführung zur Person Ševčenos in diesem Heft wurde ins Ukrainische von Anna Olshevska übertragen. / Walter Koschmal jest autorem książki „Taras Ševčenko: Die vergessene Dichter-Ikone“, która ukazała się w 2014 r. w wydawnictwie Sagner-Verlag. / Jego wprowadzenie do osoby Ševčenki w tym wydaniu przetłumaczyła na język ukraiński Anna Olshevska.

PL

Taras Ševčenko (1814-1861) jest ukraińskim poetą narodowym par excellence. Ukraińcy identyfikowali się z nim i jego utworami jak z nikim innym w przeszłości i czynią tak też obecnie. Znają na pamięć jego wiersze, w tym ten opublikowany tutaj. Ševčenko reprezentuje to, co oryginalnie ukraińskie. Partie wszystkich orientacji politycznych zawsze sięgały do tej postaci, tworząc państwo; tak jest do dziś. Taras Ševčenko jest wspólnym ukraińskim mianownikiem wszystkich. W 1933 r. pewien Polak napisał, że nie ma na świecie poety, który byłby tak czczony. Dla Ukraińców jest on „słońcem”, „męczennikiem” i „prorokiem”, właśnie dlatego, że przez swoje wygnanie stał się ofiarą carskiego imperium.

Ukraińskiemu postrzeganiu Ševčenki jako symbolu identyfikacji narodowej towarzyszy zazwyczaj zupełna nieznanomość poety poza Ukrainą – dotyczy to również Niemiec. Tymczasem zrozumienie fenomenu Ševčenki pomaga zbliżyć się do ukraińskiej mentalności i kultury, w tym również zrozumieć nastawienie do Rosji. W 1934 r. amerykańska biblioteka Library of Congress przedstawiła poetę słowami: „Mojżesz narodu ukraińskiego, który wyprowadził go z pustkowia”.

Wczesny wiersz „Dziedzictwo”, ważny dla ukraińskich odbiorców, jest quasi-sakralnym wezwaniem do działania. Konstruuje on symboliczną, zbiorową śmierć ukraińską, która jest silnie zakorzeniona w folklorze. Jednostka, jako przedstawiciel ludu, łączy się ze wspólnotą i z przestrzeni ukraińskiej leci do Boga. Jej śmierć sprawia, że lud zrywa kajdany i odzyskuje wolność. Już wtedy było oczywiste, że chodzi o łańcuchy rosyjskie.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани і гори —
Все покину, і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

Wenn ich sterbe, so begrabt mich
In der guten Erde,
In der lieben Ukraine
In der breiten Steppe,
Wo die Äcker sind zu sehen
Und Dnipro, der schwarze,
Wo man sehen kann und hören,
Wie er rauscht im Rausche.
Wenn er aus der Ukraine
Zu dem blauen Meere
Tragen wird das Blut des Feindes,
Werde auch ich gehen.
Ich verlasse Berg und Acker,
Steige hoch zu Gott
Um zu beten... Und bis dahin
Kenn ich keinen Gott.
Tragt zu Grabe mich und selber
Steht auf, reißt die Ketten,
Mit dem bösen Blut des Feindes
Die Freiheit zu retten.
Werdet eine neue Sippe,
Familie der Freien,
Und denkt manchmal an den Dichter,
Den aus euren Reihen.

A jak umrę, pochowajcie
W mogile głębokiej
Pośród stepu szerokiego
W Ukrainie drogiej,
By szerokopolne łąny,
Dniepr czernią płynący
Było widać, było słyszeć,
Jak się zrywa rwący.
Do siniego jak poniesie
Morza z Ukrainy
Wrogą krew... to ja zostawię
Góry i doliny.
Pozostawię, pójdę dalej
Do samego Boga,
By się modlić... a do tego
Czasu nie znam Boga.
Pochowajcie i powstańcie,
Zerwijcie kajdany
I złą wroga krwią poświęćcie
I wolność, i rany.
I w rodzinie wielkiej, wolnej,
W tej rodzinie nowej
Pamiętajcie o mnie myślą,
Dobrym, cichym słowem.

Übersetzung ins Deutsche und ins Polnische / Tłumaczenie na niemiecki i polski: Magdalena Telus.

Wissenswertes / Warto wiedzieć

SACHSEN UND POLEN – TAUSEND JAHRE NACHBARSCHAFT

POLSKA I SAKSONIA – TYSIĄC LAT SĄSIEDZTWA

ALEKSANDER-MAREK SADOWSKI

DE

Für die Bewohner der westlichen Gebiete Niederschlesiens sowie für die des östlichen Sachsens ist die nahe Gegend „auf der anderen Seite der Neiße“ sozusagen selbsterständlich und geradezu unmerklich. Die Bedeutung der sächsisch-polnischen Beziehungen ist jedoch viel gewichtiger, wenn man deren historische Dimension berücksichtigt.

Bereits im 10. Jahrhundert, als 966 die Gründung des polnischen Staates geschichtlich belegt ist, grenzte dieser an den südwestlichen Teil der Markgrafschaft Meißen, die zumeist von Markgrafen aus sächsischen Familien regiert wurde, u. a. den Wettinern, von denen die Kurfürsten abstammten, die im 16. und 17. Jahrhundert zu Königen Polens gewählt wurden. Zwischen der Meißner Mark und den südwestlichen Grenzgebieten des jungen Piasten-Staats gelegen, war die Lausitz, die von westslawischen Lausitzer Sorben bewohnt war, eine Zeit lang ein umstrittenes Gebiet. Nach der Eroberung durch Boleslaus den Tapferen und dem Abschluss des Friedens von Bautzen mit dem Deutschen Reich im Jahr 1018 gehörte die Lausitz einschließlich Bautzen und Görlitz (Zhorjelt) zu Polen. Die Verbindung mit Polen war jedoch nur von kurzer Dauer, denn nach dem Tod von Boleslaus im Jahr 1025 erhob sich sein Sohn und Thronfolger Mieszko II. gegen Konrad II., der zwei Jahre später zum Kaiser gewählt wurde. Mieszko fiel in die westlichen Gebiete Sachsens, d. h. in die westlich der polnisch besetzten Lausitz liegenden Gebiete ein. Im Jahr 1031 fiel Konrad an der Spitze eines sächsischen Heeres in Polen ein und zwang Mieszko zum Abschluss eines für ihn ungünstigen Friedens. Polen verlor schließlich die Lausitz mit Budziszyn und Görlitz. Mieszko musste zudem auf die Krönungskrone verzichten und die Macht an seinen zuvor verbannten Bruder Bezprym übergeben. Dieser verbannte Mieszko nach Böhmen, wo er eingekerkert wurde. Nach dem Tod von Bezprym und seiner Rückkehr aus Böhmen regierte Mieszko nur noch zwei Jahre, da er 1034 im Alter von 44 Jahren starb.

PL

Dla mieszkańców zachodnich rejonów Dolnego Śląska jak i mieszkańców wschodniej Saksonii bliskość okolic „po drugiej stronie Nisy” jest niejako oczywista i wręcz niezaważalna. Jednakże znaczenie stosunków polsko-saksońskich jest o wiele bardziej doniosłe, jeśli weźmie się pod uwagę ich wymiar historyczny.

Już bowiem w X wieku, kiedy w roku 966 na kartach historii udokumentowano powstanie Państwa Polskiego, graniczyło ono na południowym zachodzie z Marchią Miśnieńską, znajdującą się najczęściej pod panowaniem margrabiów z rodów saksońskich, m. in. Wettinów, spośród których wywodzili się książęta-elektorzy, wybrani w XVI i XVII w. na królów Polski. Leżące między Marchią Miśnieńską a południowo-zachodnimi rubieżami młodego państwa Piastów łużyce, zamieszkałe przez zachodniosławiańskich Serbów łużyckich, były przez jakiś czas terytorium spornym. Po ich podboju przez Bolesława Chrobrego i zawarciu w roku 1018 pokoju w Budziszynie z Cesarstwem Niemieckim łużyce wraz z Budziszynem i Zgorzelcem należały więc do Polski. Była to jednak krótkotrwała więź z Polską, ponieważ po śmierci Bolesława w roku 1025 jego syn i następca na tronie królewskim Mieszko II wystąpił przeciwko wybranemu dwa lata później na cesarza Konradowi II i najechał na wschodnie regiony Saksonii, czyli te leżące na zachód od należących do Polski łużyc. Odwet nadszedł w roku 1031, kiedy to Konrad na czele saskiego wojska wkroczył do Polski i zmusił Mieszka do zawarcia niekorzystnego dla niego pokoju — Polska straciła ostatecznie łużyce z Budziszynem i Zgorzelcem, a sam Mieszko musiał zrzec się ko-

Die letzten drei Jahrhunderte des Mittelalters, d. h. das 12., 13. und 14. Jahrhundert, sind eine interessante Periode in den polnisch-deutschen Beziehungen insgesamt. In dieser Zeit strömten Siedler aus deutschen und niederländischen Ländern nach Polen, insbesondere nach (Nieder-)Schlesien und (West-)Pommern. Diese Migration verstärkte sich vor allem nach den mongolisch-tatarischen Wirren im 13. Jahrhundert, in denen die Städte zerstört und ihre Bevölkerung ermordet, vergewaltigt und in den Jassyr verschleppt wurde. Nach Wiederkehr des Friedens suchten die Herrscher der meisten schlesischen Fürstentümer unter den Bewohnern fremder Länder nach Menschen, die bereit waren, sich in den entvölkerten Gebieten Schlesiens niederzulassen. Die schlesischen Herzöge schickten eine Art Werbeleute nach Deutschland, Flandern und Wallonien, die auf den Marktplätzen der dortigen Städte die Tugenden ihrer künftigen Heimat, die Fruchtbarkeit der Ländereien und die Großzügigkeit und Gerechtigkeit des neuen Herrschers anpriesen. Interessant ist jedoch, dass unter den Siedlern, die nach Schlesien und Pommern kamen, nur sehr wenige Sachsen waren. Die überwiegende Mehrheit der Neuankömmlinge aus den deutschen Ländern kamen aus Franken und Thüringen.

Die intensivste Periode in den polnisch-sächsischen Beziehungen war aus verständlichen Gründen die "sächsische Zeit", wie sie von polnischen Historikern gewöhnlich bezeichnet wird, als zwischen 1697 und 1763 zwei sächsische Kurfürsten den polnischen Thron innehatten: Friedrich Augustus I., als König von Polen Augustus II. der Starke (1697–1704 und 1709–1733), und sein Sohn Friedrich August II., als König von Polen Augustus III. (1733–1763). Es sei darauf hingewiesen, dass Polen nach dem Tod von Sigismund Augustus, dem letzten König der Jagiellonendynastie, im Jahr 1572 das einzige Land in Europa, wenn nicht sogar in der Welt war, in dem die königliche Macht nicht innerhalb einer Herrscherfamilie weitervererbt wurde. Die Könige von Polen wurden von den Bürgern der Republik beider Nationen, wie sich der Staat selbst bezeichnete, in einem mehrwöchigen Wahlkampf gewählt, der als freie Wahl bezeichnet wurde. Jeder, „der möchte“, war berechtigt, zu wählen – daher das Adjektiv frei – vorausgesetzt, er war von edler Geburt. Das Wahlfeld in der Nähe des Dorfes Wola bei Warschau zog zwischen einem und mehreren Dutzend Tausend Adelige an, die berechtigt waren, den König zu wählen. Die Kandidaten waren Vertreter berühmter Adels- und Königsfamilien aus Polen und anderen europäischen Ländern. Im ersten Wahlkampf 1573 kandidierte u. a. auch der Moskauer Zar Iwan der Schreckliche, doch gewählt wurde Henri de Valois, der Bruder des damaligen Königs von Frankreich. Bei der Wahl von 1697 gewann von

rony królewskiej i oddać władzę w ręce swojego wcześniej wygnanego brata Bezpryma. Ten zaś wygnał Mieszka z kraju do Czech, gdzie ów został uwięziony. Po śmierci Bezpryma i powrocie z Czech Mieszko panował jeszcze tylko dwa lata, ponieważ zmarł w 1034 r. w wieku 44 lat.

Interesującym okresem stosunków polsko-niemieckich w całości są ostatnie trzy stulecia Średniowiecza, czyli wieki XII, XIII i XIV. W tym to okresie napływali do Polski, zwłaszcza na (Dolny) Śląsk i Pomorze (Zachodnie) osadnicy z krajów niemieckich i niderlandzkich. Migracje te nasiliły się zwłaszcza po przejściu zawieruchy mongolsko-tatarskiej w XIII w., podczas której miasta były niszczone, a ich ludność mordowana, gwałcona i uprowadzana w jasyr. Po nastaniu pokoju władcy większości księstw śląskich poszukiwali wśród mieszkańców krajów zachodnich chętnych do osiedlenia się na wyludnionych obszarach Śląska. Książęta śląscy wysyłali do Niemiec, Flandrii i Walonii swojego rodzaju werbowników, którzy na rynkach tamtejszych miast wychwalali zalety przyszłej ojczyzny, urodzajność ziem oraz hojność i sprawiedliwość nowego władcy. Ciekawym jest jednak fakt, że wśród przybywających na Śląsk i Pomorze osadników mieszkańcy Saksonii byli bardzo nieliczni. Ogromną większość przybyszów z krajów niemieckich stanowili mieszkańcy Frankonii i Turynii.

Najbardziej intensywnym okresem stosunków polsko-saksońskich ze zrozumiałych powodów były, jak go najczęściej określają historycy polscy, „czasy saskie”, kiedy to w latach 1697–1763 na tronie polskim zasiadali dwaj książęta-elektorzy saksońscy — Fryderyk August I, jako król Polski August II Mocny (1697–1704 i 1709–1733) oraz jego syn Fryderyk August II, jako król Polski August III (1733–1763). Należy zaznaczyć, że Polska po śmierci Zygmunta Augusta, ostatniego króla z dynastii Jagiellonów w roku 1572, była jedynym państwem w Europie, jeśli nie w świecie, gdzie władza królewska nie była przekazywana dziedzicznie w ramach jednej rodziny panującej. Królowie Polski wybierani byli przez obywateli Rzeczypospolitej Obojga Narodów podczas wielotygodniowej kampanii wyborczej, zwanej wolną elekcją. Uprawnionym do głosowania był każdy „kto by chciał” — stąd przymiotnik *wolna* elekcja — pod warunkiem, że był stanu szlacheckiego. Na pole elekcyjne w pobliżu wsi Wola pod Warszawą przybywało od kilkunastu do kilkudziesięciu tysięcy szlachciców, uprawnionych do wyboru króla. Kandydatami byli przedstawiciele znanych rodów szlacheckich i królewskich z Polski i innych krajów europejskich. Podczas pierwszej kampanii wyborczej w roku 1573 kandydował m. in. car moskiewski Iwan Groźny, wybrany został jednak brat ówczesnego króla Francji Henryk Walezy. Natomiast podczas elekcji w roku 1697

drei Kandidaten – Jakub Sobieski, Sohn des vorherigen Königs Jan III. Sobieski, dem französischen Kandidaten Louis III. de Bourbon-Condé und dem sächsischen Kurfürsten Friedrich August I. – letzterer und ist als König von Polen unter dem Namen August II. von Mocny bekannt.

Die Herrschaft der sächsischen Könige wird von polnischen und deutschen Historikern unterschiedlich bewertet. Die polnische Geschichtsschreibung sieht vor allem eine große wirtschaftliche und gesellschaftliche Krise als Folge der Beteiligung Augusts II. am Großen Nordischen Krieg 1700–1721 zwischen dem vereinigten Königreich Dänemark und Norwegen, Russland, Sachsen, Preußen und dem Königreich Hannover auf der einen und Schweden auf der anderen Seite. Ein Großteil der Kämpfe fand in den nördlichen Gebieten des polnisch-litauischen Union und auf deren Kosten statt. Die deutsche Geschichtsschreibung weist darauf hin, dass August II. diesen Krieg als Mittel zur Umsetzung seiner Vorstellungen zur Reform und zum Ausbau der staatlichen Strukturen, z. B. im Bereich der Verteidigung und der Wirtschaft, beabsichtigte. Während des Wahlkampfes war das Reformprogramm Augusts II. „Wie Polen in ein wohlhabendes Land, das den Respekt seiner Nachbarn genießt, umgewandelt werden soll“ weit verbreitet. Diese Absichten wurden auch von polnischen Historikern zur Kenntnis genommen, jedoch in einem breiteren Kontext bewerten einige von ihnen die Regierungszeit Augusts II. als den Beginn des Niedergangs der polnischen Adelsrepublik, der Ende des 18. Jahrhunderts stattfand, als Polen – eines der größten Länder neben Russland mit einer Fläche von etwa 750.000 km² – nach drei aufeinander folgenden Teilungen von der politischen Landkarte Europas verschwand. Die Grenzen des vereinigten polnisch-litauischen Staates reichten von Vorpommern und Niederschlesien im Westen bis Kurland und fast Riga im Norden und Smolensk und Kiew im Osten.

Die rund 70-jährige Herrschaft der beiden sächsischen Kurfürsten auf dem polnischen Thron ist jedoch, wie auch viele andere Epochen der Geschichte, nicht eindeutig zu bewerten. Einerseits erlitt Polen tatsächlich große Verwüstungen, nachdem August II. in den Großen Nordischen Krieg eingetreten war, was sogar zu seiner Entthronung durch den Sejm im Jahr 1704 zugunsten von Stanisław Leszczyński, dem Woiwoden von Posen, führte. Andererseits war die Regierungszeit von August II., insbesondere nach seiner Rückkehr auf den polnischen Thron im Jahr 1709, mit einem unglaublichen wirtschaftlichen und kulturellen Aufschwung verbunden. Auf Initiative des Königs wurde im Zentrum Warschau das königliche barocke Sächsische Schloss mit dem angrenzenden Sächsischen Garten errichtet. Der Garten

spośród trzech kandydatów, którymi byli Jakub Sobieski, syn poprzedniego króla Jana III Sobieskiego, kandydat francuski Ludwik III de Bourbon-Condé i książę-elektor Saksonii Fryderyk August I, zwyciężył ten ostatni i jako król Polski znany jest pod imieniem August II Mocny.

Okres panowania królów saskich oceniany jest odmiennie przez historyków polskich i niemieckich. Polska historiografia dostrzega przede wszystkim wielki kryzys gospodarczy i społeczny w wyniku zaangażowania się Augusta II w wielką (III) wojnę północną w latach 1700–1721 pomiędzy zjednoczonym Królestwem Danii i Norwegii, Rosją, Saksonią, Prusami i Królestwem Hanoweru z jednej strony a Szwecją z drugiej. Znaczna część walk toczyła się na północnych terytoriach Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jej kosztem. W historiografii niemieckiej zaznacza się, że wojna ta w zamiarach Augusta II miała służyć zrealizowaniu jego idei reform i rozbudowy struktur państwowych m. in. w zakresie obronności i gospodarki. W trakcie kampanii wyborczej podczas elekcji rozpowszechniany był program reform Augusta II pt. „Jak Polskę przemienić w kraj kwitnący i cieszący się szacunkiem u sąsiadów”. Zamiary te były faktem, odnotowanym również przez polskich historyków, lecz w szerszym kontekście niektórzy z nich oceniają okres panowania Augusta II jako początek upadku Rzeczypospolitej szlacheckiej, który nastąpił pod koniec XVIII w., kiedy po trzech kolejnych rozbiorach Polska – jeden z największych obok Rosji krajów o powierzchni ok. 750 tys. km² – zniknęła z politycznej mapy Europy. Przypomnijmy, że granice zjednoczonego państwa polsko-litewskiego sięgały wówczas od Pomorza Zachodniego i Dolnego Śląska na zachodzie po Kurlandię na północy, dochodząc tam niemal do Rygi i do Smoleńska i Kijowa na wschodzie.

Okolo 70-letniego okresu panowania obydwu książąt saskońskich na tronie polskim nie należy jednak – jak zresztą wielu innych okresów historycznych – oceniać jednoznacznie. Z jednej strony Polska rzeczywiście zaznała wielkich zniszczeń po przystąpieniu Augusta do wielkiej wojny północnej, co doprowadziło nawet do jego zdetronizowania przez Sejm w roku 1704 na rzecz wojewody poznańskiego Stanisława Leszczyńskiego. Z drugiej zaś strony czasy panowania Augusta II, zwłaszcza po jego powrocie na tron polski w roku 1709, wiążą się z niebywałym rozkwitem gospodarczym i kulturowym. Z inicjatywy króla zbudowany został w centrum Warszawy barokowy królewski Pałac Saski wraz z przylegającym do niego Ogrodem Saskim. Ogród zachował się do dzisiaj i jest ulubionym miejscem spacerów i wypoczynku, natomiast pałac królewski został wysadzony w powietrze na osobisty rozkaz Adolfa Hitlera po upadku powstania warszawskiego przeciw nazistom

ist bis heute erhalten geblieben und ein beliebter Ort zum Spaziergehen und Entspannen, während das königliche Schloss nach der Niederschlagung des Warschauer Aufstands gegen die Nazis 1944 auf persönlichen Befehl Adolf Hitlers gesprengt wurde, weil die Polen es „nicht verdienen, eine solche Perle germanischer Kultur bei sich zu haben“. Vom gesamten sächsischen Palastkomplex ist nur noch ein kleines Fragment der Arkaden erhalten, das heute das Grabmal des Unbekannten Soldaten beherbergt, wo Polen und ausländische Gäste an Nationalfeiertagen und Jahrestagen bedeutender historischer Ereignisse Kränze und Blumensträuße niederlegen. Die Möglichkeit des Wiederaufbaus des Sächsischen Schlosses wird derzeit in Polen diskutiert.

Nach der Tilgung Polens von der politischen Landkarte Europas infolge der Teilungen am Ende des 18. Jahrhunderts, insbesondere nach dem Novemberaufstand gegen die russische Herrschaft 1830–32, spielte Sachsen wieder eine wichtige Rolle im polnischen Leben. Diesmal waren es keine staatlichen Strukturen, sondern eine Welle der Sympathie, die fast ganz Deutschland überschwemmte und den Flüchtlingen aus Polen entgegenschlug, die nach der Niederschlagung des Novemberaufstandes die Verfolgung durch die Russen fürchteten. Die meisten der polnischen Intellektuellen und Künstler jener Zeit ließen sich in Frankreich nieder, wie z. B. Fryderyk Chopin, Adam Mickiewicz, Cyprian Kamil Norwid und andere, doch bevor sie sich dort niederließen, hielten sich einige von ihnen zunächst in Dresden auf. In der sächsischen Hauptstadt schrieb Mickiewicz den bekanntesten dritten Teil seines Dramas „Die Ahnenfeier“. Der polnisch-ungarische Nationalheld Józef Bem hielt sich 1832 auch in Dresden und Leipzig auf und organisierte in diesen Städten Anlaufstellen für aus Polen emigrierte Aufständische. Der berühmteste polnische Emigrant, der sich in Dresden niederließ, war der produktivste polnische Schriftsteller, Józef Ignacy Krasiński, dem „Polonus“ in Nr. 3 einen eigenen Artikel widmete.

Gegenwärtig leben in Sachsen etwa 20.000 Polen, die im Allgemeinen recht gut integriert sind, dennoch eine selbstverständliche Bindung an ihr Heimatland haben.

Dr. Aleksander-Marek Sadowski, ist Prof. em. für Linguistik, zudem Übersetzer und Osteuropa-Experte. Sein 2020 erschienen Buch „Der Zwist der slawischen Brüder. Russland vs. Ukraine und Weißrussland“ ist durch den russischen Angriffs-Krieg auf die Ukraine leider aktueller denn je. / Dr Aleksander-Marek Sadowski jest emerytowanym profesorem językoznawstwa oraz tłumaczem i ekspertem ds. Europy Wschodniej. Jego książka „Der Zwist der Slawischen Brüder. Russland vs. Ukraine und Weißrussland“, która ukazała się w 2020 r., wobec rosyjskiej napaści na Ukrainę okazuje się niestety bardziej aktualna niż kiedykolwiek.

w roku 1944, ponieważ Polacy „nie zasługują na to, aby mieć u siebie taką perłę kultury germańskiej”. Z całego kompleksu Pałacu Saskiego pozostał tylko mały fragment arkad, stanowiący obecnie zespół Grobu Nieznanego Żołnierza, gdzie z okazji świąt narodowych i rocznic wielkich wydarzeń historycznych Polacy i goście cudzoziemscy składają wieńce i wiązanki kwiatów. W ostatnim czasie dyskutuje się w Polsce o możliwości odbudowania Pałacu Saskiego.

Po zniknięciu Polski z mapy politycznej Europy w wyniku rozbiorów pod koniec XVIII w., zwłaszcza po powstaniu listopadowym przeciw panowaniu Rosji w latach 1830–32, Saksonia odgrywa ponownie dużą rolę w życiu Polaków. Tym razem nie są to struktury państwowe, lecz fala sympatii, przelewająca się niemal przez całe Niemcy i okazywana uchodźcom z Polski w obawie przed prześladowaniami ze strony Rosjan po zdławieniu przez nich powstania listopadowego. Większość polskiej elity intelektualnej i artystycznej tamtych czasów osiedliła się we Francji, jak Chopin, Mickiewicz, Norwid i inni, lecz zanim tam się znaleźli, niektórzy z nich przebywali najpierw w Dreźnie. To właśnie w stolicy Saksonii Adam Mickiewicz napisał najbardziej znaną III część swoich „Dziadów”. W Dreźnie i w Lipsku przebywał również w roku 1832 polski i węgierski bohater narodowy Józef Bem, który organizował w tych miastach punkty etapowe dla emigrujących z Polski powstańców. Najbardziej znanym emigrantem z Polski, który osiedlił się w Dreźnie, był najpłodniejszy z polskich powieściopisarzy Józef Ignacy Krasiński, któremu „Polonus” poświęcił oddzielny artykuł w nrze 3.

Obecnie mieszka w Saksonii około 20 000 Polaków, na ogół dość dobrze zintegrowanych z tym krajem, utrzymujących jednocześnie oczywistą więź ze swoją ojczyzną.

VERFLECHTUNG UND KOMMUNIKATION ZWISCHEN POLEN UND SACHSEN AM BEISPIEL DER POLNISCH-SÄCHSISCHEN UNION DES 18. JAHRHUNDERTS

POWIAZANIA I KOMUNIKACJA MIĘDZY POLSKĄ I SAKSONIĄ NA PRZYKŁADZIE UNII POLSKO-SASKIEJ W XVIII WIEKU

JOACHIM SCHNEIDER

DE

Zwischen 1697 und 1763 waren das Königreich Polen-Litauen und das Kurfürstentum Sachsen durch eine Personalunion verbunden. Ausgangspunkt war die Wahl Kurfürst Friedrich Augusts I. von Sachsen zum polnischen König August II. am 27. Juni 1697 auf dem Feld vor Warschau. Der Gewinn der Krone für die wettinische Dynastie erhöhte deren Prestige im Reich und in Europa. Eine langfristige Fortführung der Union oder gar der Erwerb der römisch-deutschen Kaiserkrone gelangen jedoch nicht. Denn unmittelbar nach der schweren Niederlage Sachsens im Siebenjährigen Krieg entschied sich 1763 die Mehrheit der polnischen Führungsgruppen für Stanislaus II. August Poniatowski anstatt für einen Wettiner.

Im kollektiven Bewusstsein der Menschen in Sachsen ist die Epoche der Union bis heute vor allem mit König August II. dem Starken, seiner aufwändigen Dresdner Hofhaltung, seinen Mätressen und seinen angeblich unzähligen illegitimen Kindern verbunden. In Erinnerung ist auch der für Sachsen katastrophale Siebenjährige Krieg, während dessen König August III. vor Friedrich dem Großen von Preußen nach Warschau floh und Sachsen mehrere Jahre lang preußisch besetzt war. Die Filmreihe „Sachsens Glanz und Preußens Gloria“ aus der Spätzeit der DDR hat Manches dafür getan, diese sächsischen Erinnerungsorte zu festigen. Auf polnischer Seite hingegen galt die Zeit der Union mit Sachsen lange als Fremdherrschaft, die Wahl Augusts II. als großer historischer Fehler und als Beginn eines Niedergangs, der später in den drei Teilungen Polens und dem Ende seiner Souveränität münden sollte.

Viel weniger bekannt hingegen ist, wie diese Union eigentlich funktionierte und, was noch interessanter ist, welche

PL

W latach 1697–1763 państwo polsko-litewskie i Elektorat Saski były połączone unią personalną. Punktem wyjścia była elekcja elektora Fryderyka Augusta I Saskiego na króla Polski Augusta II, która odbyła się 27 czerwca 1697 r. na polu pod Warszawą. Zdobycie korony przez dynastię Wettinów podniosło prestiż tejże w cesarstwie i w Europie. Nie udało się jednak doprowadzić do długotrwałej kontynuacji unii ani nawet do przejścia rzymsko-niemieckiej korony cesarskiej. Bezpośrednio bowiem po ciężkiej klęsce Saksonii w wojnie siedmioletniej w 1763 r. większość polskich grup przywódczych opowiedziała się za Stanisławem II Augustem Poniatowskim zamiast za Wettinem.

W zbiorowej świadomości mieszkańców Saksonii czasy unii wciąż kojarzą się przede wszystkim z królem Augustem II Mocnym, jego wystawnym dworem drezdeńskim, kochankami i rzekomo niezliczoną liczbą nieślubnych dzieci. Przypomina się również katastrofalną dla Saksonii wojnę siedmioletnią, podczas której król August III uciekł przed Fryderykiem Wielkim z Prus do Warszawy, a Saksonia przez kilka lat znajdowała się pod okupacją pruską. Do utrwalenia saksońskich miejsc pamięci przyczyniła się seria filmów „Saska świetność i pruska chwała” (w oryg. „Sachsens Glanz und Preußens Gloria”) z ostatnich lat NRD. Z kolei po stronie polskiej okres unii z Saksonią był długo uważany za obce panowanie, a elekcja Augusta II za wielki błąd historyczny i początek upadku, który później zakończył się trzema rozbiorami Polski i utratą jej suwerenności.

Znacznie mniej wiadomo natomiast, jak w rzeczywistości funkcjonował ten związek i, co jeszcze bardziej interesujące, jakie nowe impulsy wynikały z niego dla obu krajów. Przede wszystkim należy sobie uświadomić, że Polska-Litwa, która

neuen Impulse daraus für beide Länder entstanden. Man muss sich zunächst klar machen, dass Polen-Litauen, seinerseits bereits seit dem 14. Jahrhundert eine Personalunion, von der Ostsee bis fast zum Schwarzen Meer reichte und damit um ein Vielfaches größer war als Sachsen, ein zwar bedeutendes, aber doch ein nur teilsouveränes Fürstentum des Heiligen Römischen Reiches. In der nun entstehenden Union war keine Verschmelzung dieser ungleichen Teilstaaten vorgesehen. Die Verbindung bestand vielmehr allein im Monarchen, der als Oberhaupt die Herrschaft über beide Teile in seiner Person vereinigte. Mehrmals mussten die sächsischen Herrscher die hergebrachte Eigenständigkeit der polnischen Monarchie und das Wahlrecht des Sejm bestätigen.

Lebten also die Bevölkerungen beider Länder, das in sich vielfach differenzierte, weit gespannte und multilinguale Großreich und das kleine und homogene, dicht besiedelte und wirtschaftlich entwickelte Kurfürstentum Sachsen in der Zeit der Personalunion sozial, ökonomisch, rechtlich und kulturell unverbunden nebeneinanderher? Dies scheint kaum vorstellbar und die Zeitgenossen selbst sahen es auch bereits anders. So warb der sächsische Kabinettsminister Jakob Wilhelm von Flemming kurz nach der Wahl Augusts II. mit dem Argument für seinen Herrn, dieser biete mit seinen Ländern und Städten die besten Voraussetzungen dafür, um Polen in „Flor und Ansehung“ zu bringen, also wirtschaftliche Blüte und Wohlstand nach dem sächsischen Vorbild auch in seinem neuen Herrschaftsgebiet zu erreichen.

Ein neues Projekt des Instituts für Sächsische Geschichte und Volkskunde in Dresden hat das Ziel, Forschungsnetzwerk zwischen deutschen, polnischen und litauischen Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftlern sowie perspektivisch auch mit Forscherinnen und Forschern aus Belarus und der Ukraine zu initiieren. Inhaltlich soll es darum gehen, die zeitgenössischen Ansätze zur Verflechtung der Länder der Union zu erforschen. Indem herkömmliche nationale Grenzen der Forschung überwunden werden, soll die europäische Dimension der Geschichte in der Frühen Neuzeit herausgearbeitet werden. Die polnisch-sächsische Union ist hierfür besonders gut geeignet. Denn an diesem Beispiel können Phänomene des Kontakts, des Austauschs und der Verflechtung zwischen Kulturen und Regionen gut herausgearbeitet werden, Themen, die derzeit in Forschung wie Gesellschaft besonders aktuell sind. Wie und durch wen wurde eine solche Personalunion überhaupt realisiert? Die Person des Königs allein reichte dazu sicher nicht aus, denn er brauchte im Alltag Helfer in Militär, Politik, Wirtschaft und Kultur, die ihn begleiteten, wenn er sich mit seinem

od XIV w. stanowiła unię personalną, rozciągała się od Morza Bałtyckiego niemal do Morza Czarnego, a zatem była wielokrotnie większa od Saksonii, ważnego, ale wciąż tylko częściowo suwerennego księstwa Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Tworząca się właśnie unia nie przewidywała połączenia tych nierównych państw częściowych. Związek ten polegał raczej wyłącznie na monarsze, który jako zwierzchnik łączył w swojej osobie rządy nad obiema częściami. Kilkakrotnie władcy sascy musieli potwierdzać tradycyjną niezależność monarchii polskiej i prawo sejmu do głosowania.

Czy zatem w okresie unii personalnej ludność obu krajów – wielkiej, zróżnicowanej pod wieloma względami, rozległej i wielojęzycznej Rzeczypospolitej oraz małego i jednorodnego, gęsto zaludnionego i rozwiniętego gospodarczo Elektoratu Saskiego – żyła obok siebie w sposób społecznie, gospodarczo, prawnie i kulturowo niepowiązany? Wydaje się to trudne do pomyślenia, a sami współcześni widzieli to już inaczej. Na przykład wkrótce po elekcji Augusta II minister gabinetu saskiego Jakob Wilhelm von Flemming prowadził kampanię na rzecz swego pana, argumentując, że ten, ze swymi ziemiami i miastami, oferuje najlepsze rokowania do poprowadzenia Polski ku „rozkwitowi i znaczeniu”, czyli do osiągnięcia w swym nowym dominium dobrobytu i pomyślności gospodarczej na wzór saski.

Nowy projekt Instytutu Saksońskiej Historii i Etnografii w Dreźnie ma na celu zainicjowanie sieci badawczej między naukowcami z Niemiec, Polski i Litwy, a w przyszłości także z Białorusi i Ukrainy. Celem jest zbadanie współczesnych podejść do kwestii wzajemnych powiązań między krajami unii. Przewyciężenie konwencjonalnych narodowych granic badawczych ma umożliwić wypracowanie europejskiego wymiaru historii wczesnej nowożytności. Unia polsko-saska nadaje się szczególnie do tego celu, ponieważ na jej przykładzie można uwypuklić zjawiska kontaktu, wymiany i wzajemnych powiązań między kulturami i regionami, czyli tematy, które są obecnie szczególnie aktualne w badaniach naukowych i społecznych. Kto i w jaki sposób doprowadził do takiego połączenia personalnego? Sama osoba króla z pewnością nie wystarczała, potrzebował on bowiem pomocników w dziedzinie wojskowości, polityki, gospodarki i kultury, którzy towarzyszyli mu w codziennym życiu, gdy przemieszczał się ze swoim dworem między Dreznem a Warszawą. Komunikacja między stolicami i z królem, a także jego działalność w obu częściach imperium sprawiały, że szlachta, żołnierze czy artyści przybywali z Polski do Drezna i z Saksonii do Polski. Jakie sieci patronackie i koligacje rodzinne dają się tu dostrzec? Jak przebiegały kontakty w gospodarce, Kościele, nauce, kulturze i społeczności szlacheckiej?

Hof zwischen Dresden und Warschau hin und her bewegte. Die Kommunikation zwischen den Hauptstädten und mit dem König sowie dessen Aktivität in beiden Reichsteilen führten dazu, dass Adlige, Soldaten oder Künstler aus Polen nach Dresden und aus Sachsen nach Polen kamen. Welche Patronage- und Verwandtschaftsnetzwerke werden dabei sichtbar? Welche Kontakte gab es in Wirtschaft, Kirche, Wissenschaft, Kultur und in der Adelsgesellschaft?

Die Erforschung von grenzüberschreitenden Biografien ist ein Zugang, um solche Kulturkontakte zu veranschaulichen. Relativ bekannte Beispiele aus der Spitze der Politik sind etwa der schon erwähnte sächsische Kabinettsminister Augustus des Starken, Jakob Heinrich von Flemming, der zwei Ehefrauen aus dem polnischen Hochadel heiratete, über Landgüter unter anderem in Polen und in Sachsen verfügte und Stallmeister im Großherzogtum Litauen war. Ein anderes Beispiel ist Aleksander Józef Sułkowski, der, aus polnischem Adel stammend, als Page des Prinzen und späteren Königs August III. diente und unter diesem dann wichtige Ämter in Sachsen innehatte. Als ein drittes Beispiel soll an dieser Stelle der Hofnarr Augustus des Starken, Joseph Fröhlich, dienen, dem König August III. den Titel eines polnischen Mühlenkommissars verlieh. Etwas später erhielt Fröhlich auch die Einnahmen einer Mühle mitsamt Grundherrschaft bei Warschau, wo er auch verstarb.

Eine weitere zentrale Frage bei der Erforschung der polnisch-sächsischen Union ist die nach der Art der Kommunikation: Welche Sprache, welche Medien und auch welche Verkehrsinfrastruktur wurden genutzt, welche Waren, Luxusgüter, Kunst- und Alltagsgegenstände wurden reichsübergreifend gehandelt, geschenkt, geteilt?

Es ist bekannt, dass August der Starke kein Polnisch verstand und auch nicht bereit war, die Sprache zu erlernen. Anders verhielt sich dies schon bei August III., der in seiner Jugendzeit in Vorbereitung auf sein späteres Herrscheramt Grundkenntnisse des Polnischen erlernte, die Sprache aber später nicht aktiv nutzte und bei Hofe mündlich lieber auf das Französische auswich. Die Söhne Augustus III. erhielten zum Erlernen der Sprache junge Polen als Pagen zugeteilt. Das Ziel, das Polnische auch schriftlich zu beherrschen, wurde aber nicht erreicht.

In der Verwaltungskommunikation waren Übersetzungen für die Wettiner ein zentrales Herrschaftsinstrument. Es gab Kanzlisten in Warschau, die auf Übersetzungsaufgaben spezialisiert waren. Ein Archivar der Warschauer königlichen Schatzkammer sollte 1753 alle vier in Gebrauch befindlichen Sprachen beherrschen: Polnisch, Französisch,

Badanie biografii transgranicznych jest jednym z podejść, pozwalających zilustrować tego typu kontakty kulturowe. Do stosunkowo dobrze znanych przykładów z najwyższych szczebli polityki należy wspomniany już saski minister gabinetu Augusta Mocnego, Jakob Heinrich von Flemming, który poślubił dwie żony z polskiej szlachty, posiadał majątki m.in. w Polsce i Saksonii, a także był stajennym w Wielkim Księstwie Litewskim. Innym przykładem jest Aleksander Józef Sułkowski, który pochodząc z polskiej szlachty, służył jako paź księcia, a później króla Augusta III, a następnie pełnił pod jego rządami ważne urzędy w Saksonii. Trzecim przykładem jest nadworny błazen Augusta Mocnego, Józef Fröhlich, który otrzymał od króla Augusta III tytuł komisarza młynów polskich. Nieco później Fröhlich otrzymał także dochody z młyna wraz z folwarkiem pod Warszawą, gdzie również zmarł.

Innym centralnym zagadnieniem w badaniach nad unią polsko-saską jest charakter komunikacji: jaki język, jakie środki przekazu, a także jaka infrastruktura transportowa były używane, jakie towary, dobra luksusowe, jaka sztuka i jakie przedmioty codziennego użytku były przedmiotem handlu, darowizn, wymiany ponad granicami państw?

Wiadomo, że August Mocny nie rozumiał języka polskiego i nie był skłonny do jego nauki. Nie było tak w przypadku Augusta III, który w młodości uzyskał podstawową znajomość języka polskiego, przygotowując się do późniejszego sprawowania urzędu władcy, ale później nie używał aktywnie tego języka i na dworze w komunikacji ustnej wolał posługiwać się językiem francuskim. Synom Augusta III przydzielano młodych Polaków jako pomocnych w nauce języka. Cel, jakim było opanowanie języka polskiego w piśmie, nie został jednak osiągnięty.

W komunikacji administracyjnej tłumaczenia były dla Wettynów głównym narzędziem sprawowania władzy. W Warszawie byli kanclerze, którzy specjalizowali się w zadaniach translatorskich. W 1753 r. archiwista w warszawskim skarbcu królewskim musiał biegle władać wszystkimi czterema używanymi językami: polskim, francuskim, niemieckim i łaciną. Na polskich zgromadzeniach państwowych z zasady posługiwano się językiem polskim. W okresie unijnym administracja była jednak zdecydowanie wielojęzyczna, niezależnie od przewagi języka polskiego. Konieczne są dalsze badania nad tym, jakich języków używali aktorzy poruszający się w obu częściach imperium w życiu codziennym w formie pisemnej lub ustnej w określonych sytuacjach, jak porozumiewał się Joseph Fröhlich w Warszawie, czy na przykład do życia w jakim świecie były przygotowywane dzieci Aleksandra Józefa Sułkowskiego.

Deutsch und Latein. Bei den polnischen Reichsversammlungen wurde grundsätzlich die polnische Sprache genutzt. Die Verwaltung aber war während der Unionszeit über die weiterhin dominierende polnische Sprache hinaus in hohem Maße multilingual geprägt. Weiterer Erforschung bedarf die Frage, welche Sprachen die Akteure, die sich in beiden Reichsteilen bewegten, in ihrem Alltag jeweils schriftlich bzw. mündlich in bestimmten Situationen nutzten, wie sich ein Joseph Fröhlich in Warschau verständigte oder auf welche Welt etwa die Kinder Aleksander Józef Sułkowskis vorbereitet wurden.

Und schließlich: Welche langfristigen sozialen und kulturellen Folgen hatte die Zeit der Union bis ins 19. Jahrhundert hinein? Auch dies ist eine Frage des Dresdner Projekts. Dass diese Verbindungen weiter bestanden, zeigt nicht nur die kurzzeitige Herrschaft König Friedrich Augusts I. von Sachsen zwischen 1807 und 1815 im Herzogtum Warschau. Auch dass zahlreiche Polen als Emigranten im 19. Jh. Asyl in Dresden und in Leipzig fanden, verweist auf längerfristige Beziehungen.

I wreszcie: jakie były długofalowe konsekwencje społeczne i kulturowe okresu unii w XIX w.? To również jedno z pytań badawczych drezdeńskiego projektu. O tym, że powiązania te istniały nadal, świadczą nie tylko krótkie rządy króla saskiego Fryderyka Augusta I w latach 1807–1815 w Księstwie Warszawskim. Fakt, że w XIX w. wielu polskich emigrantów znalazło azyl w Dreźnie i w Lipsku, również wskazuje na takie długotrwałe związki.

Schule und Gesellschaft / Szkoła i społeczeństwo

KLAUDYNA DROSKE, DIE NEUE LEITERIN DER GESCHÄFTSSTELLE DER POLONIA IN BERLIN

KLAUDYNA DROSKE, NOWA DYREKTOR
BIURA POLONII W BERLINIE

KLAUDYNA DROSKE

DE

Mein Name ist Klaudyna Droske, ich komme aus Bydgoszcz und bin Mutter von zwei Kindern. Im Alter von 12 Jahren kam ich mit meiner Mutter und meinem jüngeren Bruder nach Berlin. In meiner Abiturklasse habe ich angefangen, mich für Politik zu interessieren, vor allem durch mein zufälliges Treffen mit der damaligen Vorsitzenden der Christlich Demokratischen Union Deutschlands (CDU), Angela Merkel, die ich während eines Schulausflugs zur CDU-Zentrale in Berlin kennengelernt habe. Während meines Magisterstudiums der Slawistik und Anglistik/Amerikanistik an der Universität Potsdam absolvierte ich zahlreiche Praktika, u.a. in der Botschaft der Republik Polen in Berlin – in der Politik- und Konsularabteilung – sowie bei den Vereinten Nationen (UN) in New York.

Nach meiner Rückkehr aus den USA habe ich mich in den Wahlkampf der künftigen Bundeskanzlerin Angela Merkel eingebracht. 2009 trat ich in die CDU ein, wo ich meinen späteren Chef Burkard Dregger, Mitglied des Abgeordne-

PL

Nazywam się Klaudyna Droske, pochodzę z Bydgoszczy i jestem mamą dwójki dzieci. Do Berlina przyjechałam w wieku 12 lat z mamą i młodszym bratem. Polityką zaczęłam się interesować w klasie maturalnej, a przyczyniło się do tego zwłaszcza przypadkowe spotkanie z ówczesną przewodniczącą Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej Niemiec (Christlich Demokratische Union Deutschlands, CDU) Angelą Merkel, którą spotkałam podczas wycieczki szkolnej do siedziby głównej CDU w Berlinie. W czasie studiów magisterskich Slawistyki oraz Anglistyki/Amerikanistyki na Uniwersytecie w Poczdamie odbyłam liczne staże, m.in. w Ambasadzie RP w Berlinie – w wydziale politycznym i konsularnym – oraz w Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w Nowym Jorku.

Po powrocie ze Stanów Zjednoczonych zaangażowałam się w kampanię wyborczą przyszłej kanclerz Angeli Merkel. W 2009 r. wstąpiłam do CDU, gdzie poznałam mojego przyszłego szefa, Burkarda Dreggera, posła do Parlamentu

tenhauses von Berlin, kennenlernte, der mich als Leiterin seines Wahlkreisbüros in Berlin-Reinickendorf einstellte. In den Jahren 2018–2021 war ich seine persönliche Referentin, nachdem er Fraktionsvorsitzender im Berliner Abgeordnetenhaus wurde.

Mit der Zeit habe ich mich nicht nur politisch, sondern auch sozial engagiert. 2015 gründete ich das Deutsch-Polnische Hilfswerk e.V., dessen Ziel es war, bedürftige Kinder und Jugendliche in Polen und Deutschland zu unterstützen. Ich habe u.a. einen deutsch-polnischen Jugendaustausch und die Weihnachtsaktion „Weihnachtsfreude“ („Radość Gwiazdki“) ins Leben gerufen, bei der Weihnachtsgeschenke für Kinder in Kinderheimen gesammelt wurden. Hier hat sich auch meine Zusammenarbeit mit der polnischen Community intensiviert. Im Dezember 2021 wählte mich der Vorstand des Konvents polnischer Organisationen in Deutschland zur Leiterin der Geschäftsstelle der Polonia in Berlin.

WAS SIND DIE AKTUELLEN HERAUSFORDERUNGEN DER GESCHÄFTSSTELLE DER POLONIA?

Derzeit bereite ich mich darauf vor, den vollen Aufgabenumfang der Geschäftsstelle der Polonia zu übernehmen. Bei dieser Gelegenheit lerne ich Organisationen und Menschen kennen, die sich für die Polonia und die polnische Gemeinschaft in Deutschland einsetzen.

Das aktuelle und vorherrschende Thema ist natürlich der Krieg in der Ukraine, der uns vor große Herausforderungen stellt. Wir sind zutiefst erschüttert über die Situation in der Ukraine und warten auf die weitere Entwicklung der Ereignisse mit der Hoffnung, dass die russische Invasion schnell endet. Wir solidarisieren uns voll und ganz mit dem ukrainischen Volk. Das Polonia-Büro wird daher versuchen, jede Initiative zu unterstützen, die darauf abzielt, unseren Nachbarn zu helfen. Auf unserer kürzlich eingerichteten Facebook-Seite veröffentlichen wir regelmäßig Aufrufe und Informationen von Organisationen und Institutionen der Polonia, die der Ukraine Unterstützung und Hilfe anbieten. Gleichzeitig möchten wir die große Solidarität und die große Welle der Hilfsbereitschaft seitens der Polonia in Deutschland zeigen.

WAS SIND DIE ZIELE DER GESCHÄFTSSTELLE DER POLONIA IN DEUTSCHLAND?

Am 1. April 2022 werde ich vollumfänglich die Aufgaben der Leiterin der Geschäftsstelle der Polonia in Deutschland übernehmen und möchte die polnischen Organisationen bei ihren vielfältigen Aktivitäten und Anliegen unterstützen sowie eine Strategie der Geschäftsstelle für die kommen-

Berlina (Abgeordnetenhaus von Berlin), który zatrudnił mnie na stanowisku kierownika biura poselskiego w berlińskiej dzielnicy Reinickendorf. W latach 2018–2021 zostałam osobistą referentką Burkarda Dreggera, po tym gdy został on przewodniczącym frakcji w Parlamencie Berlina.

Z biegiem czasu nie tylko angażowałam się politycznie, ale również społecznie. W 2015 r. założyłam stowarzyszenie Polsko-Niemieckie Dzieło Pomocy (Deutsch-Polnisches Hilfswerk e.V.), które zajmowało się pomocą dla potrzebujących dzieci i młodzieży w Polsce i Niemczech. Prowadziłam polsko-niemiecką wymianę młodzieży oraz zainicjowałam akcję „Radość Gwiazdki“, zbierając prezenty bożonarodzeniowe dla dzieci z domów dziecka. Tutaj zacieśniła się również moja współpraca ze środowiskami polonijnymi. W grudniu 2021 r. zarząd Konwentu Organizacji Polskich w Niemczech wybrał mnie na stanowisko kierownika Biura Polonii w Berlinie.

JAKIE SĄ OBECNE WYZWANIA BIURA POLONII?

Obecnie przygotowuję się do przejścia pełnego zakresu obowiązków Biura Polonii. Przy tej okazji poznaję organizacje i osoby działające na rzecz polskiej społeczności i Polonii w Niemczech.

Aktualnym i dominującym tematem jest oczywiście wojna w Ukrainie, która stawia nas przed wielkimi wyzwaniami. Jesteśmy głęboko poruszeni sytuacją w Ukrainie i czekamy na dalszy przebieg wypadków, ufając, że rosyjska inwazja szybko się skończy. W pełni solidaryzujemy się z narodem ukraińskim. Dlatego też Biuro Polonii będzie starało się wesprzeć każdą inicjatywę, która ma na celu niesienie pomocy naszym sąsiadom. Na naszej niedawno powstałej Facebookowej stronie udostępniamy regularnie apele oraz różnego rodzaju informacje organizacji i instytucji polonijnych, niosących wsparcie i pomoc dla Ukrainy. Równocześnie staramy się pokazać w ten sposób wielką solidarność i wielką falę pomocy wśród społeczności polskiej w Niemczech.

JAKIE SĄ CELE BIURA POLONII W NIEMCZECH?

Z przejściem pełnych obowiązków dyrektora Biura Polonii w Niemczech z dniem 1 kwietnia 2022 r. chciałabym wesprzeć organizacje polonijne w ich różnorodnych działaniach oraz opracować strategię Biura na kolejne lata. W tym celu od początku roku spotykam się z organizacjami polonijnymi, planuję delegacje do Hanoweru i Brunshwiku, jak również w bardziej odległe zakątki Niemiec. Pragnę w ten sposób zapoznać się z potrzebami organizacji polo-

den Jahre entwickeln. Zu diesem Zweck treffe ich mich seit Anfang des Jahres mit zahlreichen Organisationen und Initiativen und plane darüber hinaus eine Reise nach Hannover und Braunschweig sowie in weiter entfernte Regionen Deutschlands. Auf diese Weise möchte ich die Bedürfnisse der Polonia kennenlernen, die Beziehungen zwischen ihren Organisationen stärken und einen Dialog zwischen den Generationen führen. Unsere Polonia ist sehr aktiv, daher wollen wir diese Aktivitäten über verschiedene Informationskanäle beleuchten.

Darüber hinaus möchte ich die Polonia ermutigen, aktiv am politischen Leben teilzunehmen und ihr Instrumente an die Hand geben, die ihr die Umsetzung von Zielen und Postulaten erleichtern. Das Kernthema ist zweifellos die Erweiterung des Polnischunterrichts in Deutschland. Seit dem Strategiepapier „Förderung der Herkunftssprache Polnisch“ der Kultusministerkonferenz (Beschluss der KMK vom 20.06.2013) ist bereits einiges passiert, aber wir können definitiv noch mehr erreichen. Wir haben viele großartige Experten in der Polonia, die seit Jahren dafür kämpfen, geeignete Rahmen für den Erwerb der polnischen Sprache in Deutschland zu schaffen. All diese Bemühungen sollten gebündelt und Gespräche mit den relevanten Partnern auf politischer Ebene geführt werden. Wichtig dabei ist es ebenfalls, auf die bereits vorhandenen Informationen über die Möglichkeiten des Erwerbs der polnischen Sprache in Deutschland hinzuweisen. Viele Eltern wissen nicht, dass Polnischunterricht in der Schule im Grunde genommen sofort möglich ist, sobald sich eine Gruppe von Interessierten zusammenfindet. Solche Informationen sollten den Eltern bereits während der Anmeldung des Kindes in der Schule zur Verfügung gestellt werden.

Kontakt: klaudyna.droske@gmail.com

nijnych, wzmocnić między nimi więzi i prowadzić dialog międzygeneracyjny. Nasza Polonia działa prężnie, dlatego warto by było te działania poprzez różne kanały informacyjne naświetlić.

Chciałabym poza tym zachęcić Polonię do aktywnego udziału w życiu politycznym oraz przekazać jej narzędzia, które ułatwią realizację celów i postulatów. Kluczową kwestią będzie rozszerzenie możliwości nauki języka polskiego w Niemczech. Od momentu publikacji „Strategii na rzecz języka polskiego jako odziedziczonego” („Förderung der Herkunftssprache Polnisch“, postanowienie Konferencji Ministrów Kultury z dn. 20.06.2013 r.) dużo się już wydarzyło, wydaje się jednak, że możemy osiągnąć jeszcze więcej. Mamy wśród Polonii wielu wspaniałych ekspertów, którzy od lat walczą o stworzenie odpowiednich ram dla nauki języka polskiego w Niemczech. Wszystkie te starania należałoby scalić i podjąć rozmowy z odpowiednimi partnerami na szczeblu politycznym. Ważny w tym momencie będzie również przekaz informacji. Wielu rodziców nie wie, że nauka języka jest właściwie możliwa od zaraz, gdy tylko powstanie grupa osób zainteresowanych. Takie informacje w szkołach należałoby przekazywać już przy zameldowaniu dziecka w szkole.

Kontakt: klaudyna.droske@gmail.com

NEUER KOORDINATOR DER BUNDESREGIERUNG FÜR DIE DEUTSCH-POLNISCHE ZUSAMMENARBEIT NOWY KOORDYNATOR RZĄDU FEDERALNEGO DS. WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ

GUNNAR HILLE

DE

Dietmar Nietan MdB ist vom Bundeskabinett im März zum neuen „Koordinator der Bundesregierung für die deutsch-polnische zwischengesellschaftliche und grenznahe Zusammenarbeit“ ernannt worden. Er tritt die Nachfolge von Brandenburgs Ministerpräsident Dietmar Woidke an, der diese Funktion von 2014 bis 2022 innehatte. Ob es um Arbeitnehmer geht, die täglich über die Grenze pendeln, um Zusammenarbeit in den Grenzregionen, um bessere Zugverbindungen, Zweisprachigkeit, gemeinsame Wirtschafts- und Kulturprojekte und vieles mehr: Der Koordinator für die deutsch-polnische zwischengesellschaftliche und grenznahe Zusammenarbeit erarbeitet Vorschläge, wie die grenzüberschreitende Zusammenarbeit noch vertieft werden kann. KoKoPol begrüßt die Ernennung von Dietmar Nietan, da er sich vielfach als Kenner und engagierter Kämpfer für die deutsch-polnische Zusammenarbeit ausgewiesen hat. Nietan hat auch die Gründung von KoKoPol befördert und uns hilfreiche Hinweise zur Förderung der polnischen Sprache in Europa gegeben.

Aus einem Interview Dietmar Nietans für „Polonus“, Nr. 2: *Ich danke zunächst einmal all jenen, die sich für die Entstehung des KoKoPol stark gemacht haben. Die Ziele des KoKoPol unterstütze ich voll und ganz und freue mich auf vielerlei Kooperationsmöglichkeiten. Dass Sie den Dialog ‚auf Augenhöhe‘ erwähnen, finde ich besonders wichtig.*

Wir wünschen Dietmar Nietan weiterhin eine glückliche Hand bei der Behandlung der deutsch-polnischen Themen und freuen uns auf eine gute Zusammenarbeit im Bereich der polnischen Sprache.

PL

Dietmar Nietan MdB został w marcu mianowany przez Radę Ministrów nowym „Koordynatorem Rządu Federalnego ds. niemiecko-polskiej współpracy międzypaństwowej i przygranicznej”. Zastępuje on premiera Brandenburgii Dietmara Woidke, który pełnił tę funkcję w latach 2014–2022.

Niezależnie od tego, czy chodzi o pracowników, którzy codziennie dojeżdżają do pracy przez granicę, czy o współpracę w regionach przygranicznych, lepsze połączenia kolejowe, dwujęzyczność, wspólne projekty gospodarcze i kulturalne oraz wiele innych kwestii, koordynator ds. niemiecko-polskiej współpracy międzypaństwowej i przygranicznej opracowuje propozycje dotyczące dalszego pogłębiania współpracy ponad granicami.

KoKoPol z zadowoleniem przyjmuje nominację Dietmara Nietana, który wielokrotnie udowodnił, że jest ekspertem i zaangażowanym działaczem na rzecz współpracy polsko-niemieckiej. Nietan promował również założenie KoKoPol i wielokrotnie służył radą w zakresie promocji języka polskiego w Europie od czasu utworzenia naszego centrum kompetencji w lipcu 2020 r.

Z wywiadu Dietmara Nietana dla „Polonusa”, numer 2: *Po pierwsze, chciałbym podziękować wszystkim tym, którzy poparli powstanie KoKoPol. W pełni popieram cele KoKoPol i cieszę się na wielorakie możliwości współpracy. Za szczególnie ważne uważam to, że wspomina pan o ‚równouprawnionym‘ dialogu. Życzymy Dietmarowi Nietanowi dalszej pomyślnej ręki w załatwianiu spraw polsko-niemieckich i liczymy na dobrą współpracę w zakresie języka polskiego.*

POLNISCH ALS HERKUNFTSSPRACHE IN DEUTSCHLAND

POLSKI JAKO JĘZYK ODZIEDZICZONY W NIEMCZECH

JOLANTA TAMBOR

DE

„[...] die kleinen Nationen kennen das glückliche Gefühl nicht, seit jeher und für immer da zu sein; sie alle sind zu einem bestimmten Zeitpunkt ihrer Geschichte durch das Vorzimmer des Todes gegangen; stets konfrontiert mit der arroganten Ignoranz der Großen, sehen sie ihre Existenz ständig bedroht oder in Frage gestellt; denn ihre Existenz ist eine Frage[...]“

Milan Kundera, *Verratene Vermächtnisse: Essay*. Aus dem Franz. von Susanna Roth. München: Hanser 1994, S. 183

Ist Polen ein kleines Volk und die polnische Sprache eine kleine Sprache? Klein, kleiner ist genauso gut wie groß, der Unterschied zwischen klein und groß beruht nur auf dem Größenunterschied, nicht auf dem Wert. Die Sprecher*innenzahlen für Polnisch im Vergleich zu Deutsch ergeben folgendes Bild (nach der „Encarta-Enzyklopädie“ und „Ethnologue-Website“, Ausgabe 2011):

Pos.	Sprache	Muttersprache (Encarta*)	Muttersprache (Ethnologue*)	Zweitsprache (Ethnologue*)	Gesamt (Orientierungswert*)
12.	Deutsch	100	90	10–15	100–105
26.	Polnisch	44	40	2	44–42

Poz.	Jezyk	Jako jezyk ojczysty (Encarta*)	Jako jezyk ojczysty (Ethnologue*)	Jako jezyk drugi (Ethnologue*)	W sumie (orientacyjna wartosc*)
12.	niemiecki	100	90	10–15	100–105
26.	polski	44	40	2	44–42

PL

„Małym narodom nieznane jest szczęśliwe poczucie bycia tu od zawsze i na zawsze; wszystkie przeszły kiedyś, w takiej czy innej chwili ich historii, przez przedpokój śmierci; zawsze spotykały się z obcesową ignorancją ze strony wielkich i ich istnienie jest wiecznie zagrożone i podawane w wątpliwość; albowiem ich istnienie jest wątpliwością [...]“

Milan Kundera, *Zdradzone testamenty*. Przeł. Marek Bieńczyk. Warszawa: W.A.B. 2015, s. 217

Czy Polska jest małym narodem, a polski małym językiem? Mały, mniejszy jest tak samo dobry, jak duży, różnica między nimi polega jedynie na różnicy wielkości, a nie wartości. Różnica w liczbie osób posługujących się językiem polskim i niemieckim wygląda następująco (wg „Encyklopedia Encarta” oraz strony internetowej „Ethnologue”, wyd. 2011):

Das Verhältnis ist etwa 1:2,5. Trotzdem bleibt Polnisch eine der größten Sprachen der Welt, wenn bei den ca. 7.000 Sprachen weltweit und ca. 230 Sprachen in Europa das Polnische den 26. bzw. den 8. Rang belegt. Sogar in dieser höchst oberflächlichen Hinsicht ist es die polnische Sprache also wert, beachtet und respektiert zu werden!

EINSTELLUNGEN

Deutsch ist in Polen eine gesetzlich anerkannte Minderheitensprache (und eine populäre Fremdsprache). Und wie sieht es aus mit Polnisch in Deutschland? Den Bestimmungen der Europäischen Charta der Regional- und Minderheitensprachen (Europejska Karta języków regionalnych i mniejszościowych) nach muss eine Reihe von Bedingungen erfüllt sein, damit eine Gruppe rechtlich als Minderheit anerkannt werden kann, so z.B. die Tatsache, dass die Gruppe seit mindestens 100 Jahren auf dem Gebiet eines bestimmten Landes lebt. Die Gruppe der Polen in Deutschland (der Menschen polnischer Abstammung, der aus Polen gekommenen Menschen) erfüllt dieses Kriterium mehrheitlich nicht. Es ist schwierig ihre Zahl und ihr Verhältnis zur polnischen Sprache eindeutig zu ermitteln.

In Deutschland leben etwa 1,6 Mio. Menschen, die eine polnische Staatsbürgerschaft haben oder hatten, die meisten von ihnen in Nordrhein-Westfalen. Im Hinblick auf die Verbreitung der polnischen Sprache in Deutschland sind aber auch die sog. Aussiedler relevant. Etwa 630.000 von ihnen kamen zwischen 1987 und 2010 aus Polen nach Deutschland (Pułaczewska 2017, S. 13). Auch wenn sie nicht von der Ausländerstatistik erfasst werden, spielt die polnische Sprache eine wichtige Rolle in ihrem Leben. Hier ein Beispiel: Polnische Staatsbürgerin, 55, fühlt sich als Deutsche und reist Ende der 1980er Jahre nach Deutschland aus. In einer deutschen Familie aufgewachsen, lebte sie nach 1945 vierzig Jahre lang als polnische Staatsangehörige im kommunistischen Polen, wo sie auch berufstätig war. Jetzt hat sie eine deutsche Staatsbürgerschaft, aber die Jahre in Polen hinterlassen Spuren.

Die deutsche Sprache ist in dieser Bevölkerungsgruppe nicht zwingend vorauszusetzen, dazu tragen die polnischen Ehepartner und die antideutsche Sprachenpolitik im Polen der Nachkriegszeit bei. Auch haben die Aussiedler nicht selten polnische Vorfahren, wurden in der Regel nur in der polnischen Sprache und Kultur sozialisiert und kamen nach Deutschland, wie die meisten anderen polnischen Einwanderer, hauptsächlich aus wirtschaftlichen Gründen. Zutreffend dazu Hanna Pułaczewska:

Stosunek wynosi około 1:2,5. Mimo to język polski pozostaje jednym z największych języków świata, zajmującym odpowiednio 26. miejsce wśród około 7 000 języków świata oraz 8. miejsce wśród blisko 230 języków Europy. Tak więc nawet w tym wysoce powierzchownym sensie mowa polska jest warta uwagi i szacunku!

NASTAWIENIE DO JĘZYKA POLSKIEGO W NIEMCZECH

Język niemiecki jest w Polsce ustawowo uznanym językiem mniejszości narodowej (jak również popularnym językiem obcym). Sytuacja języka polskiego w Niemczech jest jednak odmienna. Zgodnie z zapisami Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, dana grupa może zostać prawnie uznana za mniejszość pod warunkiem spełnienia szeregu wymogów, m.in. zamieszkiwania na terenie danego kraju od co najmniej 100 lat. Większość zbiorowisk Polaków w Niemczech (osoby polskiego pochodzenia, osoby przybyłe z Polski) nie spełnia tego kryterium. Trudno jednoznacznie określić ich liczbę i stosunek do języka polskiego.

W Niemczech mieszka około 1,6 mln osób, które posiadają lub były w posiadaniu obywatelstwa polskiego i są nosicielami języka polskiego, w większości w Nadrenii Północnej-Westfalii. W rozprzestrzenianiu się języka polskiego w Niemczech istotną rolę odgrywają również tzw. repatrianci. Około 630 tys. z nich przybyło z Polski do Niemiec w latach 1987–2010 (Pułaczewska 2017, s. 13). Mimo że nie są uwzględniani w statystykach dotyczących obcokrajowców, język polski nadal odgrywa w ich życiu ważną rolę. Przykładowo można przedstawić indywidualną historię typowej repatriantki. 55-letnia obywatelka Polski, czująca się Niemką, pod koniec lat 80. XX w. wyemigrowała do Niemiec. Wychowana była w rodzinie niemieckiej, po czym po 1945 roku przez czterdzieści lat mieszkała jako obywatelka polska w komunistycznej Polsce, gdzie również pracowała. Teraz ma obywatelstwo niemieckie, ale lata spędzone w Polsce pozostawiły po sobie ślad – choćby właśnie w postaci codziennego języka. Nie należy więc zakładać, że ta grupa ludności – osób wyjeżdżających do Niemiec z poczuciem niemieckiej tożsamości – posługiwała się biegle językiem niemieckim. Do osłabienia znajomości/używalności niemieckiego na rzecz polskiego przyczynili się ich polscy małżonkowie i antyniemiecka polityka w powojennej Polsce. Nierzadko zdarzało się też, że repatrianci mieli polskich przodków, byli wychowywani jedynie w otoczeniu języka i kultury polskiej, a do Niemiec, jak większość innych polskich emigrantów, przybyli głównie z powodów ekonomicznych. Jak słusznie zauważa Hanna Pułaczewska:

„Letztendlich ist der Unterschied zwischen Aussiedlern und Auswanderern eher unscharf. Er kann sich aber teilweise in unterschiedlichen Einstellungen zur polnischen Sprache niederschlagen“ (Pułaczewska 2017, S. 13). Dies gilt auch für unterschiedliche Einwanderungswellen. Das Verhältnis zur polnischen Sprache ist anders bei Menschen, die vor dreißig Jahren nach Deutschland kamen, um sich hier dauerhaft niederzulassen, und jenen, die im Zuge der europäischen Freizügigkeit nach Polens EU-Beitritt einreisten und eine Rückkehr nicht ausschließen.

Pułaczewska greift auch die Frage nach der Sichtbarkeit der Sprecher*innen des Polnischen in Deutschland auf. Diese sei geringer im Vergleich zu der deutlichen Aktivität von Gemeinschaften türkischer Herkunft oder z.B. den Russen, Kasachen und anderen Einwanderern aus der ehemaligen Sowjetunion. Polen oder besser gesagt Menschen aus Polen wollen nicht sichtbar sein, so Pułaczewska, sie hätten ein stark ausgeprägtes Gefühl für Integration und Auflösung in dem Umfeld des Gastlandes. Dies manifestiere sich in Deutschland stärker als in anderen Ländern (Pułaczewska 2017, S. 28). Entsprechend sei das Vereinswesen der Polonia nicht stark ausgeprägt.

Die jungen „Transnationalen“ nehmen nicht am auslandspolnischen/polnischen Leben teil, zögern, sich ehrenamtlich zu beteiligen, zeigen in der Öffentlichkeit wenig Aktivität. Daher kommt auch ihre fehlende Motivation, Polnisch zu lernen. Kinder und Jugendliche wählen nur ungern die Sprache ihrer Vorfahren – auch die Kinder der deutschen Minderheit in Schlesien wollen Deutsch nicht lernen. Die Beweggründe sind immer die gleichen: die Schwierigkeit, zur Schule zu kommen, die Zeit, die man gerne mit seinen Freunden oder am Computer verbringen würde. Hinzu kommt die immer noch anzutreffende Überzeugung mancher Eltern vom geringen Wert der Herkunftssprache.

ERWARTUNGEN

Die Zahl der polnischen Diaspora im Ausland ist nicht beziffert und niemand weiß, wie viele Polen in den letzten rund zehn Jahren nach Großbritannien, Irland, in die Niederlande oder nach Deutschland gegangen sind – sie werden weder von den polnischen Behörden, noch von den Einwanderungsländern gezählt. Niemand weiß, wie viele Menschen polnischer Herkunft sich in irgendeiner Weise zu ihrer Herkunft bekennen – ob durch die Sprache, durch die Pflege bestimmter Elemente der Tradition, durch einfaches kulturelles Gedächtnis oder z.B. ein auswendig gelerntes

„W efekcie różnica między przesiedleńcami (repatriantami) a emigrantami jest dość rozmyta. Jednakże mogła się ona przekładać w pewnej mierze na różnicę postaw wobec języka polskiego“ (Pułaczewska 2017, s. 13). Owo zróżnicowanie dotyczy także różnych fal migracji. Nastawienie do języka polskiego u osób, które przyjechały do Niemiec trzydzieści lat wcześniej w celu stałego osiedlenia, jest inne niż u tych, które przeniosły się w ramach europejskiej swobody przemieszczania się po przystąpieniu Polski do UE i które nie wykluczają powrotu do ojczyzny.

H. Pułaczewska porusza także kwestię widoczności osób polskojęzycznych w Niemczech. Jest ona niższa w porównaniu z wyraźną aktywnością społeczności pochodzenia tureckiego czy np. Rosjan, Kazachstańczyków i innych imigrantów z byłego Związku Radzieckiego. Według Pułaczewskiej, Polacy, a właściwie ludzie z Polski, nie chcą być widoczni. Cechuje ich silne pragnienie integracji i wtopienia się w środowisko kraju przyjmującego. Zjawisko to jest bardziej widoczne w Niemczech niż w innych krajach (Pułaczewska 2017, s. 28). W związku z tym związki i stowarzyszenia Polonii nie są tak wyraźnie dostrzegalne.

Młodzi „transobywatele” nie uczestniczą w polonijnym życiu za granicą, rzadko angażują się w działania społeczne i wykazują niewielką aktywność publiczną. Taka postawa jest też przyczyną ich braku motywacji do nauki języka polskiego. Dzieci i młodzież niechętnie wybierają język swoich przodków, ale trzeba podkreślić, że również dzieci mniejszości niemieckiej na Śląsku nie chcą uczyć się języka niemieckiego. Powody są zawsze takie same: trudności z dotarciem do szkoły, czas, który wolaloby się spędzić z przyjaciółmi lub przy komputerze. Co więcej, wśród niektórych rodziców nadal panuje przekonanie o nikomej wartości ich języka ojczystego.

OCZEKIWANIA

Liczebność polskiej diaspory za granicą nie jest znana i nikt nie wie, ilu Polaków wyjechało do Wielkiej Brytanii, Irlandii, Holandii czy Niemiec w ciągu ostatnich kilkunastu lat – statystyk nie prowadzą ani władze polskie, ani kraje docelowe polskiej emigracji. Nie wiadomo, jak wiele osób polskiego pochodzenia przyznaje się do swoich korzeni w jakikolwiek sposób – czy to poprzez język, kultywowanie pewnych elementów tradycji, zwykłą pamięć kulturową, czy też np. jedno słowo wyuczone na pamięć. Jestem przekonana, że jest ich znacznie więcej, niż wynika to z publikowanych danych. Jak jednak liczyć te osoby?

Einzelwort. Ich bin davon überzeugt, dass es viel mehr sind, als in den veröffentlichten Statistiken ausgewiesen. Aber wie kann man sie zählen?

Es ist also nicht klar, wie viele Kinder es sind, die mit irgendeiner Art von „polnischer Bildung“ zu erreichen sind. Diese Kinder sollten eine polnische Schule (Samstagsschule?) besuchen, um ihre Kenntnisse der polnischen Sprache zu erhalten und zu entwickeln und weitere Kenntnisse und Kompetenzen im Unterrichtsfach Polnisch, aber auch in den Fächern Polnische Geschichte und Geografie Polens zu erwerben. Dies würde die Aufrechterhaltung einer polnischen (Teil-)Identität ermöglichen, bei der der Sprache eine wichtige Funktion zukommt. Dies ist die erste Erwartung, die es flächendeckend zu erfüllen gilt.

Eine weitere Erwartung betrifft die Stärkung der Polnisch-Lektorate an deutschen Hochschulen. Ihre Zahl ist rückläufig. Stellen für Polnisch-Lektor*innen werden in Deutschland meistens als Zeitstellen ausgeschrieben – für zwei bis drei Jahre, manchmal mit einer angekündigten Möglichkeit der Verlängerung. Oft sind es Teilstellen, manchmal nur vereinzelte Lehraufträge. Sehr selten gelingt es eine unbefristete Polnischlektor-Stelle durchzusetzen, was ein gewisses Maß an Stabilität und kontinuierlicher Entwicklung des Lehrangebots ermöglicht.

Meine dritte Erwartung betrifft schließlich die Erhöhung der Bekanntheit der Zertifikatsprüfungen der polnischen Staatlichen Kommission für Zertifizierung der Kenntnisse des Polnischen als Fremdsprache (*Państwowa Komisja ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako obcego*). Die Möglichkeit, eine zertifizierte staatliche Sprachprüfung abzulegen, erhöht das Prestige einer Sprache wesentlich. Jährlich werden die staatlichen Polnisch-Prüfungen weltweit von ca. 10.000 Personen belegt. In den Jahren 2004–2015 waren unter den Prüfungsteilnehmenden die fünfzehn häufigsten Länder wie folgt vertreten: Ukraine – 3.596, USA – 1.119, Russland – 870, Weißrussland – 614, Deutschland – 589, Polen – 512, Frankreich – 208, Armenien – 201, Japan – 153, Südkorea – 131, Spanien – 130, Tschechische Republik – 128, Italien – 128, Slowakei – 102, Vietnam – 95. Dieser Liste kann man entnehmen, dass es in Deutschland bislang den erwarteten Ansturm nicht gab.

Bis vor kurzem wurden zwecks Prüfungsdurchführung vom Büro für akademische Anerkennung und internationalen Austausch (Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej) spezielle Ausschüsse abgeordnet. Im neuen, aktuellen System sind es die Einrichtungen, vor allem an Hochschulen, die sich um den Status einer zur Durchfüh-

Trudno jednoznacznie określić, do ilu dzieci można dotrzeć z jakąkolwiek formą „polskiej edukacji”. Aby rozwijać znajomość języka polskiego oraz zdobywać wiedzę i umiejętności z zakresu języka ojczystego, a zarazem historii i geografii Polski, powinny one uczęszczać do polskiej szkoły (np. sobotniej). Umożliwiłoby to zachowanie przynajmniej częściowej polskiej tożsamości, w której język odgrywa kluczową rolę. Jest to pierwsze oczekiwanie, które musi zostać powszechnie zaspokojone.

Kolejnym jest zaś zwiększenie malejącej liczby lektoratów języka polskiego na niemieckich uczelniach. Oferty pracy dla wykładowców języka polskiego w Niemczech ogłaszane są zwykle jako stanowiska tymczasowe – na okres od dwóch do trzech lat, niekiedy z zapowiedzianą możliwością przedłużenia. Często jest to praca w niepełnym wymiarze godzin, a niejednokrotnie jedynie w formie pojedynczych zajęć dydaktycznych. Uzyskanie przez wykładowcę języka polskiego stałego etatu, umożliwiającego pewną stabilizację i ciągły rozwój działalności dydaktycznej, jest niezwykle rzadkie.

Kolejne oczekiwanie dotyczy natomiast podniesienia rangi certyfikatowych egzaminów Państwowej Komisji ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego. Dzięki możliwości przystąpienia do certyfikowanego państwowego egzaminu językowego znacznie wzrasta prestiż języka – do państwowych egzaminów z języka polskiego podchodzi co roku około 10 000 osób na całym świecie. Wśród osób przystępujących do egzaminu w latach 2004–2005, najczęściej pojawiali się reprezentanci piętnastu wymienionych krajów: Ukraina – 3 596, USA – 1 119, Rosja – 870, Białoruś – 614, Niemcy – 589, Polska – 512, Francja – 208, Armenia – 201, Japonia – 153, Korea Południowa – 131, Hiszpania – 130, Czechy – 128, Włochy – 128, Słowacja – 102, Wietnam – 95. Z powyższego zestawienia wynika, że w Niemczech jak dotychczas nie zanotowano spodziewanego zainteresowania.

Jeszcze do niedawna Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej powoływało specjalne komisje do przeprowadzania takich egzaminów. W obecnie przyjętym systemie, to instytucje, głównie szkoły wyższe, samodzielnie mogą ubiegać się o status podmiotu uprawnionego do przeprowadzania egzaminów certyfikatowych. Takie instytucje znajdują się między innymi w Chinach, USA, na Białorusi, w Wielkiej Brytanii i w Ukrainie, a jak na razie, na terenie Niemiec nie funkcjonuje ani jedna taka jednostka z uprawnieniami egzaminacyjnymi (sic!) i nie zanoszą się na to, aby sytuacja ta miała się wkrótce zmienić. Należałoby oczekiwać odpowiednich inicjatyw ze strony środowiska nauczycieli języka polskiego w Niemczech.

rung von Zertifikatsprüfungen autorisierten Stelle bewerben können. Solche Stellen gibt es in China, den USA, Weißrussland, Großbritannien und der Ukraine. In Deutschland gibt es bislang keine einzige (sic!!!) derartige Prüfungsstelle und es gibt keine Aussicht, dass sich die Situation ändert. Hier wären entsprechende Initiativen von Seiten der deutschen Polnischlehrer*innen zu erwarten.

POSTULATE

Ich möchte abschließend einige Postulate an die polnische und die deutsche Seite richten, deren Einlösung die Stellung des Polnischen als Herkunftssprache in Deutschland verbessern kann.

Aufgabenliste für Polen:

- 1 Erhöhung des Prestiges der polnischen Sprache durch Stärkung entsprechender Themen in akademischer Forschung und Lehre;
- 2 Mobilisierung von polnischen Institutionen, Einrichtungen und Organisationen, deren Ziel die Förderung der polnischen Sprache und Kultur ist, inklusive entsprechender Investitionen;
- 3 Eintreten für den Wert der polnischen Sprache als einer der größten Sprachen in der Welt und in Europa;
- 4 Werben für die individuellen, familialen und gesellschaftlichen Vorteile der Zweisprachigkeit;
- 5 Akzeptanz der unvollständigen Zweisprachigkeit beim Erwerb des Polnischen als Herkunftssprache;
- 6 Befreiung der Einstellung zur polnischen Sprache von Ideologie, Aufzeigen der realen Vorteile von Polnischkompetenzen und der relativen Leichtigkeit des Erwerbs des Polnischen als Herkunftssprache;
- 7 Verstärkter Einsatz der polnischen Diplomatie für die polnische Sprache in Deutschland.

Aufgabenliste für Deutschland:

- 1 Bekanntmachung von Vorteilen und Möglichkeiten der Pflege der Herkunftssprache in Polonia-Kreisen, unter den Schüler*innen und ihren Eltern;¹
- 2 Regelung der Frage des Polnischunterrichts an Schulen innerhalb des deutschen Bildungssystems in *allen* Bundesländern und auch *im ländlichen Raum*;
- 3 übersichtlichere Darstellung der Schülerstatistiken, aufgeteilt in einzelne Polnischunterrichts-Arten (Polnisch als Fremd- und als Herkunftssprache);
- 4 Transparenz bei der Finanzierung des Polnischunterrichts nach dem deutsch-polnischen Nachbarschaftsvertrag von 1991;
- 5 Schaffung von Instrumenten einer bundesweiten Koordination des Unterrichts in Polnisch als Herkunftssprache;

POSTULATY

Kończąc, chciałabym skierować zarówno do strony polskiej, jak i niemieckiej kilka postulatów, których realizacja mogłaby poprawić pozycję języka polskiego jako języka ojczystego/odziedziczego w Niemczech.

Lista zadań dla Polski:

- 1 podniesienie prestiżu języka polskiego poprzez nacisk na wybrane tematy w badaniach naukowych i dydaktyce;
- 2 mobilizowanie polskich instytucji, organów i organizacji, których celem jest promocja języka i kultury polskiej, w tym odpowiednie inwestycje;
- 3 manifestowanie wartości języka polskiego jako jednego z największych języków świata i Europy;
- 4 promowanie indywidualnych, rodzinnych i społecznych korzyści płynących z dwujęzyczności;
- 5 akceptacja niepełnej dwujęzyczności w przyswajaniu języka polskiego jako języka odziedziczego;
- 6 uwolnienie nastawienia do języka polskiego od ideologii, ukazanie rzeczywistych zalet kompetencji językowych w polszczyźnie i względnej łatwości przyswajania języka polskiego jako języka odziedziczego;
- 7 wzmocnienie zaangażowania polskiej dyplomacji na rzecz języka polskiego w Niemczech.

Lista zadań dla Niemiec:

- 1 nagłaśnianie zalet i możliwości pielęgnowania języka ojczystego/odziedziczego w środowiskach polonijnych, wśród uczennic, uczniów i ich rodziców;¹
- 2 rozwiązanie kwestii nauczania języka polskiego w szkołach w ramach niemieckiego systemu oświaty we wszystkich krajach związkowych, w tym *na terenach wiejskich*;
- 3 czytelniejsza prezentacja statystyk uczniów z podziałem na poszczególne typy nauczania języka polskiego (język obcy i odziedziczony);
- 4 transparentność w finansowaniu nauczania języka polskiego zgodnie z polsko-niemieckim Traktatem o dobrym sąsiedztwie z 1991 r.;
- 5 stworzenie instrumentów, umożliwiających koordynację nauczania języka polskiego jako odziedziczego na poziomie federalnym;
- 6 utworzenie ośrodka kontaktowego ds. polskich państwowych egzaminów certyfikatowych;
- 7 uznawanie stopni naukowych na różnych poziomach kształcenia (pierwszy, drugi i trzeci stopień oraz studia podyplomowe).

Z badań Hanny Pułaczewskiej wynika, że wśród niemieckiej młodzieży dominuje negatywny obraz języka polskiego. Polszczyzna oceniana jest przez nich jako nieatrakcyjna, nie-modna, nieciekawa, nieciesząca się uznaniem, mało ważna

- 6 Schaffung einer Anlaufstelle für die polnischen staatlichen Zertifikatsprüfungen;
- 7 Anerkennung von akademischen Abschlüssen verschiedener Ausbildungsstufen (erster, zweiter und dritter Studiengrad sowie postgraduale Studien).

Die Studie von Hanna Pułaczewska zeigt ein überwiegend negatives Bild der polnischen Sprache unter deutschen Jugendlichen. Polnisch wird von ihnen eingeschätzt als unschön, unmodern, uninteressant, nicht hoch angesehen, von geringer Bedeutung in Europa und in der Welt und in Deutschland wenig verbreitet (Pułaczewska 2017, S. 56). Dies erfordert von uns, Pädagogen und Bildungsträgern, viel Engagement: Begegnungen, Seminare, Konferenzen, Webinare, Bildungs- und Urlaubsreisen, Tandem-Aktivitäten sind nötiger denn je! Last but not least sollen wir beim Erlernen der jeweils anderen Sprache mit gutem Beispiel vorangehen und für unsere Standpunkte bei der Politik werben.

*Der Beitrag geht zurück auf den Vortrag während der Online-Tagung von KoKoPol „Polnisch als Herkunftssprache/Polski jako język odziedziczony“ am 19. März 2021.

1. 2013 erschien als Beschluss der Kultusministerkonferenz das Strategiepapier „Förderung der Herkunftssprache Polnisch“, erarbeitet vom deutsch-polnischen Ausschuss für Bildungszusammenarbeit. Hier wird betont, dass die Zweisprachigkeit einen positiven Einfluss auf die Entwicklung der Schüler*innen hat, zu ihrem Schulerfolg beiträgt, das gesellschaftliche Leben in der Bundesrepublik Deutschland bereichert und Deutschland als Wirtschaftsstandort stärkt. Polnisch als Herkunftssprache wird in dem Papier auch als „Chance auf dem Weg zu europäischer Mehrsprachigkeit“ bezeichnet (S. 7). Nicht immer jedoch bieten die Länder entsprechende Rahmenbedingungen, um diese Theorie in der Praxis umzusetzen. Auch müsste viel mehr dafür getan werden, die Möglichkeiten und Vorteile der deutsch-polnischen Zweisprachigkeit wie auch das Strategiepapier selbst unter den Schüler*innen und Eltern sowie bei der Lehrerschaft bekannt zu machen.

w Europie i na świecie, rzadko używana w Niemczech (Pułaczewska 2017, s. 56). Od nas, wychowawców i instytucji edukacyjnych, wymaga to dużego zaangażowania: spotkania, seminaria, konferencje, webinaria, wyjazdy edukacyjne i wakacyjne, zajęcia tandemowe są dziś niezbędne bardziej niż kiedykolwiek! Wreszcie, last but not least, powinniśmy świecić dobrym przykładem, wzajemnie ucząc się języków i promując nasze stanowisko wśród polityków.

*Artykuł opiera się na wykładzie, wygłoszonym podczas konferencji KoKoPol online pt. „Polnisch als Herkunftssprache/Polski jako język odziedziczony” 19 marca 2021 roku.

LITERATUR:

Lipińska, Ewa 2003: Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności. Kraków: Wydawnictwo UJ
Pułaczewska, Hanna 2017: Wychowanie do języka polskiego w Niemczech na przykładzie Ratyzbony. Łódź: Primum Verbum
Tambor, Jolanta 2007: Warunki osiągania dwujęzyczności. In: Socjolingwistyka, 21, S. 91–103

1. W 2013 roku Konferencja Stała Ministrów Edukacji i Kultury opublikowała „Strategię na rzecz języka polskiego jako odziedziczego”, przygotowaną przez Polsko-Niemiecki Komitet ds. Edukacji w ramach Polsko-Niemieckiej Komisji Międzyrządowej. Podkreśla się w nim, że dwujęzyczność ma pozytywny wpływ na rozwój uczniów, a także sprzyja osiąganiu przez nich sukcesów w szkole, wzbogaca życie społeczne w Republice Federalnej Niemiec i wzmacnia pozycję Niemiec jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej. Język polski jako język odziedziczony jest również określony w dokumencie jako „szansa na drodze do wielojęzyczności europejskiej” (s. 7). Nie zawsze jednak kraje oferują odpowiednie warunki ramowe umożliwiające realizację tej teorii w praktyce. Należałoby zrobić o wiele więcej, aby możliwości i zalety dwujęzyczności polsko-niemieckiej, jak również sam dokument strategiczny, były znane uczniom, rodzicom i nauczycielom.

Berichte / Sprawozdania

DIE EMIL-KREBS-AUSSTELLUNG IN GORZÓW WIELKOPOLSKI

WYSTAWA O EMILU KREBSIE W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM

ECKHARD HOFFMANN

DE

Die Ausstellung über den schlesischen Hyperpolyglotten und Diplomaten Emil Krebs (1867–1930) wird auf Einladung von Frau Prof. Dr. Renata Nadobnik ab Mittwoch, 25. Mai 2022, im Rahmen des Festivals der Europäischen Kultur und Wissenschaft in der Hauptbibliothek der Jakob-von-Paradies-Akademie, Gorzów Wielkopolski (Polen) zu sehen sein. Die Schirmherrschaft für die Veranstaltung übernimmt Frau Prof. Dr. Elżbieta Skorupska-Raczyńska, Rektorin der JPA.

Nach einigen „Ausflügen“ in Deutschland (z.B. Schlesisches Museum Görlitz, Auswärtiges Amt Berlin) kehrt die Ausstellung nun wieder an den „Entstehungsort“ Polen zurück, zumal hier viele bedeutende bisherige Ausstellungsorte zu nennen sind (u.a. Schweidnitz/Świdnica als Entstehungsort, Kreisau/Krzyżowa, Schloss Fürstenstein/Zamek Książ, Universitäten Wrocław und Kraków, Polnisches Staatsarchiv Wrocław).

Was erwartet die Besucher? Natürlich in Ausstellungsrahmen „gepackte“ vielseitige deutsch-polnisch angelegte Informationen über Leben und Wirken des 68 Sprachen beherrschenden Schlesiers mit einem zusammenfassenden Vortrag von Eckhard Hoffmann, dem Großneffen des Sprachgenies. Darüber hinaus wird ein Unterhaltungsteil angeboten, der von den Gorzower Schüler*innen ausgeführt wird. Es wird dabei gezeichnet bzw. gemalt, in vielen Sprachen gesprochen, gesungen und Theater gemacht – alles mit engstem Emil-Krebs-Bezug. Das umfangreiche Programm enthält viele Überraschungen.

PL

Wystawę o śląskim hiperpoliglocie i dyplomacie Emila Krebsa (1867–1930) będzie można oglądać na zaproszenie prof. dr Renaty Nadobnik od środy 25 maja 2022 r. w ramach Festiwalu Nauki i Kultury Europejskiej w Bibliotece Głównej Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim. Patronat nad wydarzeniem objęła prof. dr Elżbieta Skorupska-Raczyńska, rektor Akademii.

Po kilku „wizytach” w Niemczech (np. w Muzeum Śląskim w Görlitz, w niemieckim Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Berlinie) wystawa powraca teraz do Polski, swojego „miejsca pochodzenia”. Wcześniej wystawa pokazywana już była w Polsce w wielu miejscach, m.in. w Świdnicy, gdzie powstała, w Krzyżowej, na zamku Książ, na uniwersytetach we Wrocławiu i w Krakowie, w Archiwum Państwowym we Wrocławiu i in.

Czego mogą spodziewać się odwiedzający? Oczywiście „opakowanych” w ramy tablic wystawowych wszechstronnych informacji w językach polskim i niemieckim o życiu i twórczości Ślązaka, który mówił w 68 językach, z wykładem podsumowującym Eckharda Hoffmanna, wnuka brata poligloty. Dodatkowo oferowana jest część rozrywkowa, którą realizują gorzowscy studenci. Rysują lub malują, mówią w wielu językach, śpiewają i tworzą teatr – wszystko w ścisłym powiązaniu z Emilem Krebsem. Bogaty program zawiera wiele niespodzianek.

„POLSKI JEST FAJNY” — LEHRERFORTBILDUNG ZUR POLNISCHEN SPRACHE UND BERÜCKSICHTIGUNG VON POLEN IM UNTERRICHT

„POLSKI JEST FAJNY” — SZKOLENIE NAUCZYCIELI W ZAKRESIE JĘZYKA POLSKIEGO I UWZGLĘDNIANIA POLSKICH TEMATÓW NA LEKCJACH

MAGDALENA TELUS

DE

Vom 18.–22.10.2021 veranstaltete KoKoPol zum dritten Mal in Zusammenarbeit mit der Universität Wrocław eine Fortbildung für Lehrkräfte mit großem Anteil polnischstämmiger Schüler*innen. Ziel der fünftägigen Weiterbildung „Polski jest fajny“ war die Schulung der Lehrkräfte zu interkulturellen Fragen und zu polnischen Basissprachkenntnissen. Zehn Lehrer*innen aus Sachsen und anderen Bundesländern nahmen an der Fortbildung teil. Das Format reagiert auf die steigende Bedeutung der polnischen Sprache im deutsch-polnischen Verflechtungsraum und darauf, dass die Zahl der Schüler*innen mit Herkunftssprache Polnisch an deutschen Schulen zunimmt.

In der Fortbildung wurden Einstiegskompetenzen in polnischer Sprache und polnischer Landeskunde vermittelt. Im kollegialen Austausch wurden Ideen zur Mobilisierung des in der Klasse vorhandenen Polnisch-Potentials bei deutschen und polnischen Schüler*innen entwickelt, um Polnisch im Schüleraustausch und im AG-Bereich zu stärken und die Integration zweisprachiger Klassen voranzutreiben. Vorschläge zur Berücksichtigung polnischer Themen im Lehrplan wurden erarbeitet und vorhandene Materialien (z. B. die Internetplattform poleninderschule.de, die digitale deutsch-polnische Landkarte depolka, ergänzende Lehrwerke des Deutschen Polen-Instituts und der früheren Sächsischen Bildungsagentur) gesichtet. Entspannungsübungen, eine zweisprachige Führung durch das Klostergelände, gemeinsames Kochen polnischer Gerichte bei polnischer Musik sowie schulaustauschrelevante polnische Lieder und Spiele rundeten die Maßnahme ab.

Nächster Termin von „Polski jest fajny“ für Lehrkräfte: 24.–28.10.2022, mehr unter www.kokopol.eu/events. Wir laden Sie herzlich ein!

PL

Centrum KoKoPol we współpracy z Uniwersytetem Wrocławskim przeprowadziło w dniach 18–22 października 2021 r. po raz trzeci kurs doskonalenia zawodowego dla nauczycieli z dużym odsetkiem uczniów polskiego pochodzenia. Celem pięciodniowego szkolenia „Polski jest fajny” było doskonalenie kompetencji międzykulturowych i uzyskanie podstawowej znajomości języka polskiego. W szkoleniu wzięło udział dziesięcioro nauczycieli z Saksonii i innych krajów związkowych. Format ten jest reakcją na rosnące znaczenie języka polskiego w polsko-niemieckim obszarze powiązań i rosnącą liczbę uczniów z polskim językiem odziedziczonym/ojczystym.

Uczestnicy kursu uzyskali wstępną znajomość języka polskiego i dyskutowali o tematach związanych z Polską, jakie mogą być uwzględniane na różnych przedmiotach. W ramach wymiany doświadczeń wypracowano pomysły, jak wspierać integrację klas dwujęzycznych i wykorzystywać potencjał języka polskiego uczniów polskich i niemieckich na lekcjach, w kołach zainteresowań i podczas wymiany szkolnej. Wypracowano propozycje włączenia tematyki polskiej do programu nauczania oraz zapoznano się z istniejącymi materiałami (np. platformą internetową poleninderschule.de, cyfrową mapą polsko-niemiecką depolka, podręcznikami uzupełniającymi Instytutu Spraw Polskich w Darmstadt i dawnej Saksońskiej Agencji Edukacyjnej). Dopełnieniem zajęć były ćwiczenia relaksacyjne, dwujęzyczne oprowadzanie po klasztorze, wspólne gotowanie polskich potraw przy polskiej muzyce oraz polskie piosenki i zabawy do zastosowania podczas wymiany szkolnej.

Następny termin „Polski jest fajny” dla nauczycieli: 24–28.10.2022, więcej na www.kokopol.eu/events. Zapraszamy serdecznie!

Unsere Galerie / Nasza galeria

INSPIRATION RIESENGBIRGE. EINE AUSSTELLUNG AM SCHLESISCHEN MUSEUM ZU GÖRLITZ

KARKONOSKA INSPIRACJA.
WYSTAWA W MUZEUM ŚLĄSKIM
W GÖRLITZ

JOHANNA BRADE

DE

Noch bis Anfang Juni 2022 lädt das Schlesische Museum zu Görlitz zu einer Kunst-Reise in das wild-romantische Riesengebirge ein. Schon zu Beginn des 19. Jh.s entdeckten Künstler die Schönheit des alpin anmutenden Grenzgebirges zwischen Schlesien und Böhmen. Man bewunderte den majestätisch aufragenden Gebirgskamm, blickte mit Schauern in die 200 m tiefen Schneegruben und genoss das Höhererlebnis auf der 1.603 m hohen Schneekoppe. Zeichnungen, Gemälde und Druckgrafiken machten seitdem das sagenumwobene Riesengebirge weithin bekannt und förderten damit den Tourismus in der Region. Später folgten Fotografen, Literaten und Kunsthandwerker, um hier Anregung zu finden. So entwickelte sich das Gebirge zu einer Künstlerlandschaft mit überregionaler Anziehungskraft.

Ausstellung: 11.09.2021–06.06.2022

PL

Do pierwszych dni czerwca 2022 roku Muzeum Śląskie w Görlitz zaprasza w artystyczną podróż do szalenie romantycznych Karkonoszy. Już na początku XIX wieku artyści odkryli piękno gór granicznych między Śląskiem a Czechami z ich alpejskim charakterem. Podziwiali majestatyczne, strzeliste grzbiety górskie, z dreszczykiem wpatrywali się w głębokie na 200 m ośnieżone otchłanie i cieszyli wrażeniami na szczycie mierzącej 1 603 m wysokości Śnieżki. Rysunki, obrazy i grafiki sprawiły, że legendarne Karkonosze stały się powszechnie znane, przyczyniając się do rozwoju turystyki w tym regionie. W późniejszych latach inspirację znajdowali tu fotografowie, pisarze i artyści rzemiosła. W ten sposób góry stały się artystycznym krajobrazem o ponadregionalnej atrakcyjności.

Wystawa: 11.09.2021–06.06.2022

Interreg
Polen-Sachsen
European Regional Development Fund

S M
G SCHLESISCHES MUSEUM
ZU GÖRLITZ

1

2

- 1 Nickisch, Alfred (1872–1948): Riesengebirgslandschaft, 1920er Jahre / Pejzaż karkonoski, lata 1920-te
© Foto: Schlesisches Museum zu Görlitz
- 2 Morgenstern, Carl Ernst (1847–1928): Der große Teich im Riesengebirge (Ausschnitt) 1920 / Wielkie jezioro w Karkonoszach (fragment) 1920
© Foto: Schlesisches Museum zu Görlitz
- 3 Pfohl, Alexander (1894–1953): Nebelfetzen, undatiert, aquarellierte Bleistiftzeichnung / Strzępy mgły, bez daty, kolorowany szkic ołówkiem, © Angelika Krombach, Würzburg
© Foto: Schlesisches Museum zu Görlitz
- 4 Schölei, Walter: Am Kleinen Teich / Riesengebirge, undatiertes Ölgemälde, Leihgabe Friedrich Graf Schaffgotsch / Nad małym jeziorem / Karkonosze, obraz olejny bez daty, wypożyczył Friedrich Graf Schaffgotsch
© Foto: Schlesisches Museum zu Görlitz

Redaktion / Redakcja

AUTOR*INNEN IN DIESER AUSGABE
AUTORZY* W TYM WYDANIU

Dr. Johanna Brade

Wissenschaftliche Mitarbeiterin am Schlesischen Museum zu Görlitz, Kuratorin der Ausstellung zum Riesengebirge
Pracownik naukowy Muzeum Śląskiego w Görlitz, kuratorka wystawy o Karkonoszach

Klaudyna Droske

Slavistin und Anglistin/Amerikanistin, Leiterin der Geschäftsstelle der Polonia in Berlin
Sławistka i anglistka/amerykanistka, dyrektor Biura Polonii w Berlinie

Thomas Guddat

Leiter des Verbindungsbüros des Freistaates Sachsen in Breslau und Vorsitzender der Deutsch-Polnischen Richtervereinigung e.V.
Dyrektor Biura Łącznikowego Wolnego Państwa Saksonii i prezes Niemiecko-Polskiego Stowarzyszenia Sędziów

Eckhard Hoffmann

Großneffe des schlesischen Polyglotten Emil Krebs, Vortragender und Buchautor
Stryjeczny wnuk śląskiego poligloty Emila Krebsa, prelegent i autor

Prof. Dr. Walter Koschmal

Slavist und Ševčenko-Kenner, Prof. emer. Universität Regensburg
Sławista i znawca twórczości Tarasa Szewczenki, emerytowany profesor Uniwersytetu w Regensburgu

Franziska Lauer

M.A., Projektmanagerin für INTERREG an der Technischen Universität Dresden
Prawniczka, menadżerka projektów INTERREG na Uniwersytecie Technicznym w Dreźnie

Prof. Dr. Roland Marti

Slavist, Sprachwissenschaftler, Prof. emer. Universität des Saarlandes
Sławista, językoznawca, emerytowany profesor Uniwersytetu Kraju Saary w Saarbrücken

Steffen Möller

Kabarettist, Schauspieler und Autor, wirbt für die deutsch-polnische Verständigung in Deutschland
Kabaretysta, aktor i autor, promotor porozumienia polsko-niemieckiego w Niemczech

Dr. rer. nat. Wolfgang Nicht

Von 1992 bis 2005 Abteilungsleiter Bildung beim DGB Sachsen und Gründungssekretär des IGR Elbe/Neiße;
1992–2011 Vizepräsident/Präsident der Deutsch-Polnischen Gesellschaft Sachsen
W latach 1992–2005 kierownik działu oświaty zjednoczenia zw. zaw. DGB Saksonia i sekretarz rady zw. zaw. IGR Elbe/Neisse;
1992–2011 (vice)przewodniczący Towarzystwa Niemiecko-Polskiego Saksonia

Impressum

Bartłomiej Ostrowski

Politologe, Europäist, Deutschland-Experte, Dozent, Vizepräsident ALDA – Europäischer Verband der lokalen Demokratie

Politolog, europeista, specjalista ds. Niemiec, wykładowca, zastępca prezydenta stowarzyszenia ALDA (European Association for Local Democracy)

Prof. Dr. Aleksander-Marek Sadowski

Prof. emer. Hochschule Zittau/Görlitz, Sprach- und Übersetzungswissenschaftler

Emerytowany profesor Wyższej Szkoły Zittau/Görlitz, językoznawca i translator

Prof. Dr. Joachim Schneider

Leiter des Bereichs Geschichte am Institut für sächsische Geschichte und Volkskunde, Forschungen u.a. zur sächsischen Landesgeschichte

Kierownik wydziału historii w Instytucie Saksońskiej Historii i Etnografii, badania m.in. nad historią Saksonii

Dr. Katharina Schuchardt

Wiss. Mitarbeiterin am Institut für sächsische Geschichte und Volkskunde, Forschungen u.a. zur Anthropologie der Grenze

Pracownik naukowy w Instytucie Saksońskiej Historii i Etnografii, badania m.in. w zakresie antropologii pogranicza

prof. dr Jolanta Tambor

Institut für Polnische Sprache an der Schlesischen Universität in Kattowitz, Direktorin der Schule für polnische Sprache und Kultur

Instytut Języka Polskiego na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, dyrektor Szkoły Języka i Kultury Polskiej

Übersetzung ins Polnische / Tłumaczenie na polski:

Studentische Wissenschaftsvereinigung POLIGLOCI, Lehrstuhl für angewandte Linguistik an der Universität Rzeszów /

Studenckie Koło Naukowe POLIGLOCI, Katedra Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Rzeszowskiego:

Matylda Gackiewicz, Wiktoria Gierlach, Szymon Irzyk, Aleksandra Jaklik, Aneta Klocek, Magdalena Kolbusz,

Michał Kosiorek, Klaudia Kożuszek, Agnieszka Kuś, Zofia Łopuszańska, Daria Mach, Magdalena Poczesna, Julia Rozmus,

Aleksandra Rzeźnik, Ewelina Walicka, Katarzyna Wojdak

Leitung / kierownictwo: Dr. Agnieszka Buk

POLONUS.**ZEITSCHRIFT FÜR DIE POLNISCHE SPRACHE UND DEN EUROPÄISCHEN DIALOG /
CZASOPISMO NA RZECZ JĘZYKA POLSKIEGO I EUROPEJSKIEGO DIALOGU**

Herausgeber / Wydawca Kompetenz- und Koordinationszentrum Polnisch (KoKoPol)

in Trägerschaft des Internationalen Begegnungszentrums St. Marienthal

Centrum Kompetencji i Koordynacji Języka Polskiego (KoKoPol) reprezentowane

przez Międzynarodowe Centrum Spotkań St. Marienthal

Redaktion / Redakcja Gunnar Hille, Christin Stupka, Dr. Magdalena Telus

Redaktionsanschrift / Adres redakcji Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal,

02899 Ostritz, St. Marienthal 10 / Tel. 035823/77–0 / Fax 035823/77–250

www.kokopol.eu / telus@kokopol.eu

Illustrationen, Gestaltung, Satz / Ilustracje, grafika i skład

PAPINESKA, Monika Grobel-Jaroschewski

Druck / Druk Grafische Werkstätten Zittau

Auflage / Nakład 1.000 Exemplare

ISSN 2701-6285

Die Zeitschrift wird finanziert aus Mitteln des Auswärtigen Amts und des Freistaates Sachsen.

Pismo jest finansowane ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych RFN i Wolnego Państwa Saksonii.

SACHSEN

Diese Maßnahme wird mitfinanziert durch Steuermittel auf der Grundlage des von den Abgeordneten des Sächsischen Landtags beschlossenen Haushaltes.

Diese Maßnahme wird finanziert aus Mitteln des Auswärtigen Amtes.

KoKoPol